

Otto Bauer
Bolsjevism eller socialdemokrati?

1920

Original: "Bolschewismus oder Sozialdemokratie?"

Digitaliserad av Jonas Holmgren (MIA)

Under mellankrigstiden (1918-34) dominerades den österrikiska socialdemokratin av en vänsterriktning som brukar kallas *austromarxism*. Dess främste företrädare var Otto Bauer – utrikesminister 1918–19 – som ibland kallats "bolsjevikernas intelligentaste kritiker". Andra kända austromarxister var Max Adler, Rudolf Hilferding¹ och Karl Renner.

Om austromarxismen och dess öde, se Anders Hagströms artikel [Det röda Wiens undergång](#).

OBS. Stavningen av ryska namn följer inte svensk standard. Det har inte åtgärdats.

Innehåll

Förord	1
Första avdelningen: Den ryska revolutionens sociala förutsättningar.....	4
1. Livegenskapens upphävande	4
2. Jordgemenskapen	7
3. Den ryska lantushållningens feodala karaktär	10
4. Industrialisering och utarmning	13
Andra avdelningen: Den ryska revolutionens sociala innehåll	16
1. Tre revolutioner	16
2. Jordrevolutionen	18
3. Bonden och kommunismen	21
4. Sovjetförfattningens väsen	27
5. Industrins nationalisering	33
6. Den ryska revolutionens historiska ställning	40
Tredje avdelningen: Den europeiska revolutionens problem.....	45
1. Den sociala revolutionen i industristaten	45
2. Industriell demokrati	55
3. Egendomens socialisering och produktionens	62
4. Diktatur och demokrati.....	68
5. Tysk revolution	73

¹ Rudolf Hilferding (1877-1941). Hans mest kända arbete är [Das Finanzkapital](#) (1910) (eng. övers. [Finance Capital: A Study of the Latest Phase of Capitalist Development](#)), som inspirerade Lenin när han skrev sin *Imperialismen, kapitalismens högsta stadium*.

Otto Bauer (1881-1938)

Förord

Ryssland, under ett århundrade den europeiska kontrarevolutionens fäste, har blivit skådeplatsen för en väldig proletär revolution. För första gången har proletariatet ryckt till sig herraväldet över en stor stat. För första gången går det till försöket, att slå sönder samhällets kapitalistiska organisation och att bygga upp en socialistisk samhällsordning.

Den kapitalistiska världen darrar. Dess traditioner och dess ideal försjunka i tomma intet, så snart den ser sin dödsfiende stå handgripligen emot sig. Jakobinernas arvtagare organisera nu, precis som en gång Leopold II och Friedrich Wilhelm II koalitionskriget mot revolutionen. Paines efterföljare utföra Burkes uppgift. Tyska generaler erbjuda de övermodiga segerherrarna, som förödmjukat Tyskland, den franska "arvfienden" och det perfida "Albion", sina tjänster i kampen mot revolutionen. De polska frihetskämparnas efterkommande göra vasalltjänster åt den nya heliga alliansen.

Med kanoner och haubitser, med kulspjutur och eldkastare, med det guld, för vilket de kontrarevolutionära arméerna i Ryssland värvas, med diplomatiska intriger, som pressar in de små och svaga nationerna i kontrarevolutionärernas ring, med blockadens hungerbälte, med en flod av trycksvärta, förvrängningar, lögn, baktal, för den internationella borgarklassen sin kamp mot den proletäriska revolutionen.

Men desto starkare slå i alla länder proletärernas hjärtan för det ryska proletariatet. Ej förda bakom ljuset av bourgeoisins lögnfälttåg, jubla arbetarmassorna i alla länder över sovjetrepublikens segrar. De fira triumferna över Koltshak, Denikin och Judenitsch, som den proletäriska världsrevolutionens Valmy och Jemappes. Det internationella proletariatet,

genom kriget sönderslitet och splittrat, är för första gången enigt i dagliga lidelsefulla protester mot interventionen i Ryssland. Det vann sin första seger, då västmakterna tvingades att draga tillbaka sina trupper från Ryssland.

Men under intrycket av så väldiga upplevelser, misstar sig också proletariet på sina traditioner, sina ideal. Den demokrati, i vilkens namn ententen fört sitt krig mot hohenzollernarnas och habsburgarnas militärmonarkier, är avslöjad genom de skändliga fördragen i Versailles och S:t Germain. Demokratien i Centraleuropa, som kom såsom en konsekvens av nederlaget, måste bli en besvikelse för massorna, då den icke kan övervinna den nöd och det elände, som blivit följderna av kriget, nederlaget och våldsfreden. Proletariatets tro på demokratin, som i västra Europa bestått under ett helt århundrade och i Centraleuropa sedan 1848, har rubbats. Den ryska revolutionen visar proletariatet en annan väg till målet: det våldsamma upprättandet av proletariatets ohöjda och brutala klassherravälde. Besvikelsen över demokratin och hänförelsen för den ryska revolutionen lockar proletariatet in på bolsjevismens vägar. Men i Väst- och Centraleuropa stöter arbetarklassen, om den vill slå in på dessa banor, på helt andra hinder än i Ryssland. Så skilja sig andarne. Rådsdiktatur eller demokrati – denna strid delar proletariatet i socialdemokrater och kommunister, den splittrar de socialdemokratiska partierna själva, den söndersliter Internationalen.

Äro den ryska revolutionens metoder förbundna med den proletäriska revolutionens väsen över huvud eller betingas de av det ryska samhällets särskilda förhållanden? Är bolsjevismen den enda möjliga, den enda till målet ledande metoden för varje proletär revolution, eller är den en särskilt för Ryssland – och därför i andra länder icke användbar – lämplig metod för proletariatets befrielsekamp? Kan och måste proletariatet i alla länder efterlikna de ryska metoderna, eller äro olikheterna beträffande kampbetingelserna så stora, att de metoder, som i Ryssland historien själv dikterat för proletariatet, icke kunna användas i andra länder utan måste ersättas med helt och hållet andra? Detta är de stora frågor, om vilkas besvarande man brottas inom den internationella socialismen.

Besvarandet av dessa frågor förutsätter förståelse för de särskilda betingelser, under vilka det ryska proletariatet fört och för sin kamp. Ryssland är ett väldigt agrarland; tre fjärdedelar av dess befolkning har sin sysselsättning inom jordbruket. Blott med utgångspunkt från den ryska lantushållningens historia och med kännedom om den ryska bondens levnadsbetingelser, kan man förstå den ryska revolutionens ursprung och förlopp. Därför börjar min framställning med en kort redogörelse för den ryska bondeklassens historia från upphävandet av livegenskapen till revolutionen. På denna grundval vill jag skildra utvecklingen av klasskampen mellan bourgeoisie och proletariat i detta jättestora bondeland. Ha vi så begripit de särskilda betingelserna för det ryska proletariatets kamp och därigenom också lärt oss förstå den ryska bolsjevismen, dess ursprung och dess inre utveckling under segerloppet, så ställa vi den gent emot de ekonomiska och sociala betingelser, under vilka proletariatet i Väst- och Centraleuropa för sin klasskamp. Genom kännedomen om grundolikheten i kampbetingelser förstå vi, att också kampmetoderna måste vara olika, ehuru vi både här och där kämpa för samma sak, proletariatets befrielse, och sträva efter samma mål, socialismen.

Ännu skilja oss fronter av järn och stål från Ryssland. Endast sparsamma och motsägelsefyllda underrättelser tränga ut till oss ur sovjetrepubliken. Svårigheten att erhålla uttömmande och tillförlitliga uppgifter är en av orsakerna till striden inom våra leder. Min framställning stöder sig på en större samling lagtexter och officiella berättelser från sovjetmyndigheterna, på ryska böcker, broschyrer, tidningar och tidskrifter, som jag fått av Alexander Täubler vid hans återkomst från rysk krigsfångenskap och som han under stora mödor och uppoffringar fört med sig. Men denna samling är heller icke på långt när fullständig. Den omfattar blott skrifter från sovjetrepublikens första år; bilden av utvecklingen under den övriga tiden har jag varit tvungen att söka forma av mycket torftigare underrättelser. Men politikern är icke i

samma lyckliga läge som historikern, vilken obunden vid val av stoff icke behöver bearbeta något forskningsområde, om han ej har full tillgång till källorna. Tvungen att taga ställning till dagshändelserna måste politikern våga sig på att även med ett ofullständigt forskningsmaterial som grundval bilda sig ett omdöme. Därvid föreligger naturligtvis faran, att materialets ofullständighet här och där skall leda hans omdöme i fel riktning.

Wien den 12 april 1920.

Otto Bauer.

Första avdelningen: Den ryska revolutionens sociala förutsättningar

1. Livegenskapens upphävande

Till år 1861 var det ryska folket ett folk av livegna. Livegenskapen var i Ryssland mera utbredd, fullständigare, brutalare än i något annat av Europas länder. Godsherren föreskrev bonden dagsverken och pålagor precis som han ville. Godsherren tilldelade bönderna jord och tog den åter ifrån dem alldeles som det behagade honom. Godsherren kunde sälja eller skänka bort bonden med eller utan den jord på vilken denne satt. Godsherren kunde förvandla bonden till sin husdräng. Utan godsherrens tillåtelse kunde bonden inte gifta sig, icke lämna torvan, icke taga ett annat arbete. Godsherren var ensam böndernas domare, ty bonden hade ej tillträde till statens domstolar. Godsherren kunde bestraffa bonden med knutpiska, utlämna honom till militärtjänst, förvisa honom till Sibirien, döma honom till tvångsarbete. I detta tillstånd av slaveri levde den ryska bondeklassen, det ryska folkets överväldigande majoritet, ännu för 60 år sedan.

Godsägarna utsögo de livegnas arbetskraft på olika sätt. Efter utsugningens art kunna vi indela den i dagsverkshushållning och räntehushållning.

Även vid *dagsverkshushållningen* överlämnade godsägaren en del av jorden åt bönderna till nyttjande. Men bönderna fingo endast så mycket jord att den nätt och jämt räckte till att nära dem och deras familjer. Den andra och större delen av jorden stannade i herrarnes händer. Bönderna måste bearbeta herrarnes jord med sina dragare och verktyg. De måste göra dagsverken på godsägarjorden. Bonden arbetade en del av året på den jordlott, som var överlåten till hans bruk, den andra delen arbetade han för godsägaren på dennes jord. Avkastningen av dagsverkstjänsten tillföll oavkortad godsägaren. Det var den tidens form för frambringande av mervärde.

På annat sätt förhöll det sig med *räntehushållningen*. Härvid överlämnade godsägarna den största delen av jorden till böndernas bruk. Bönderna blevo alltså utrustade med väsentligt större jordstycke än förut. Men den av bönderna brukade jorden måste härvidlag icke endast föda bondefamiljerna, utan också avkasta mervärde åt godsägaren. Bönderna voro nämligen förpliktigade att av sin jords avkastning till godsägaren inbetala en avgift, som på ryska kallades *obrok*. Denna avgift, ursprungligen utgående in natura, förvandlades med penninghushållningens utbredning till en penningavgift. Mervärdet hade här från början formen av till godsägaren överlämnade jordbruksprodukter, som så småningom undanträngdes av rena penningavgifter.²

Under naturahushållningens epok var bonden icke endast sysselsatt med jordens brukande och boskapsskötsel; bondefamiljerna frambringade även vävnader, kläder, skodon, husgeråd och verktyg för sitt eget behov. Den så småningom fortskridande utvecklingen av städerna, samfärdseln, varuproduktionen och penninghushållningen gav bönderna tillfälle att bringa alstren av sin husflit ut i marknaden. Det dubbla trycket av skatterna till staten och pålagorna till godsherren tvang bönderna att utnyttja dessa tillfällen. Så sökte och funno bönderna en biförtjänst genom sitt hantverk. De arbetade under vintertiden såsom *kustari*, såsom hantverkare och hemarbetare i den kapitalistiska uppköparens tjänst. Men ju större böndernas penninginkomster till följd av deras bisysselsättningar som hantverkare blevo, desto högre avgift i

² Beträffande de tre förkapitalistiska formerna för jordräntan – arbetsränta, produktränta, penningränta – som vi återfinna i den ryska lanthushållningen, hänvisas till Marx *Das Kapital* III. Sid. 323-348.

penningar kunde godsägaren fordra av dem. Därför blev det fördelaktigt för godsägarna att ersätta icke blott naturinkomsterna med penningavgifter utan även dagsverkshushållningen med obrok. Särskilt i skogsområdena, där jordens avkastning är låg, men där bönderna hade rikliga tillfällen till hemarbete, föredrogo herrarna att fördela jorden på bönderna för att pålägga dem höga penningavgifter: Avgifterna till godsägarna i form av dagsverken och naturprodukter blevo undanträngda av penningavgifterna. Blott inom den svarta jordens fruktbara område, där godsägarnas jord lämnade en hög avkastning och där bönderna endast hade obetydliga tillfällen att genom hantverk erhålla höga penninginkomster, varigenom de heller inte kunde komma ut med höga avgifter i penningar, funno godsägarna det fördelaktigare att låta bruka lejonparten av jorden genom dagsverksbönder.³

Penningavgifterna (räntorna) äro enligt Marx ”den sista formen och tillika formen för upplösningen” av det förkapitalistiska, feodala sättet för frambringande av mervärde.⁴ Denna form för pålagorna till godsägaren är den feodala på böndernas personliga ofrihet grundade lanthushållningens anpassning efter den inträngande penninghushållningen. Men penninghushållningens vidare utveckling är överhuvud oförenlig med den feodala lanthushållningens struktur. I samma mån, som, genom övergången från ren dagsverkstjänst och avgifter in natura till penningavgifter, formen för utsugningen av de livegna förändrade sig, förstärktes motståndet mot livegenskapen överhuvud. Allt oftare revolterade bönderna. Allt högljuddare klagade industriidkarne, att bandet mellan bönderna och torvan hämmade utvecklingen av ett industriellt proletariet, och att dagsverkshushållningens bibehållande inom den svarta jordens område omöjliggjorde uppkomsten av en köpkraftig inre marknad. Allt kraftigare angrep den i utveckling stadda ryska intelligensen livegenskapens institution såsom ett hinder för de ryska produktivkrafternas tillväxt. Allt svagare blev också motståndet från godsägarna själva mot böndernas ”befrielse”. Ty så outhärlig livegenskapen är för dagsverkshushållningen lika outhärlig blir den så fort dagsverkshushållningen ersättes av penninghushållning. Bestå böndernas skyldigheter till godsägarna blott i form av en penningavgift, så kan livegenskapens feodala rättsförhållanden avlösas av ett rent kontraktensligt beroende. Under trycket av den väldiga jäsning, i vilken Ryssland råkade efter nederlaget i Krimkriget, måste tsarismen för första gången kapitulera. Genom lagen av den 19 februari 1861 upphävdes livegenskapen.

När nu lagen upphävde godsägarens herravälde över bondens person, måste den också reglera jordens egendomsförhållanden. Lagen fasthöll principiellt vid, att all jord tillhörde godsägarna och icke bönderna. Men den förpliktigade godsägarna att utrusta de från livegenskapen frigjorda bönderna med jord. För den jord, som bonden fick sig anvisad för varaktigt bruk, måste han, emellertid i form av avlösningsavgift betala jordränta till godsägaren. Bonden befriades från dagsverkstvånget, men i stället kom jordräntan till godsägaren. I denna jordräntas form fortlevde den gamla obrok. Lagen hade alltså endast den verkan, att den gjorde den process, som förut hade försiggått inom stora delar av Ryssland utan lagens ingripande, till en allmän företeelse. Denna process bestod uti den rena dagsverkstjänstens förvandling till penningavgifter. Lagen upphävde icke den feodala formen för skapande av mervärde, den framtvang blott den allmänna övergången till dess sista efter penninghushållningen anpassade form.

Visserligen kunde bönderna med godsherrens medgivande förvärva jorden som sin egendom. I detta fall inlöste staten godsägarens anspråk på avgifter från bönderna; kapitalet som staten lade ut måste bonden sedan genom 49 sexprocentiga avbetalningar förränta och återbetala. I detta fall blev det gamla förhållandet mellan godsägaren och bonden fullständigt upplöst;

³ Masslov: *Die Agrarfrage i Russland*, Stuttgart 1907, sid. 5-9.

⁴ Marx, *anf. arbete*, sid. 331.

godsägaren gjordes skadeslös av staten, och bonden måste förränta och återbetala inlösningssumman åt staten. Men icke heller i detta fall försvann obrok. Den tog formen av betalning av räntor och annuiteter till staten. Och hela operationen tilläts blott efter godsägarens medgivande! Blott där, varest godsägarna medgävo det och först efter 49 år, kunde bönderna förvärva fri och obelastad äganderätt till den jord, som anvisats dem!

Huru mycket jord måste nu godsägarna avstå åt bönderna? Lagen fastslog maximum och minimum för den ytvidd jord, som kunde övergå till bonden. I regel skulle bonden erhålla så mycket åkerjord, som han före livegenskapens upphävande faktiskt hade brukat. Därest denna brukningsdel var mindre än det lagliga minimum, skulle den utökas upp till minimigränsen. Var den däremot större än lagens maximum, skulle bonden endast erhålla maximum, resten stannade kvar hos godsägaren. Maximum och minimum fastställdes olika för olika delar av riket. Vid detta fastställande var godsägarnes intressen det avgörande. I skogsområdena, där godsägarna redan tidigare satt mindre värde på själva jorden än på höga penningavgifter, var maximum förhållandevis högt tilltaget. Inom den svarta jordens område däremot, där jorden gav en stegrad avkastning i samma mån som transportmedlen möjliggjorde utförsel av spannmål, sattes maximum så lågt, att det var mindre än den ytvidd, som bonden före livegenskapens upphävande faktiskt hade brukat. Reformen gav alltså härvidlag godsägarna rätt att frånröva bönderna en del av den jord, som de sedan århundraden bearbetat och brukat. 24 procent av bondejorden i den svarta jordens land drogs in till godsägarna. ”Bondebefrielsen” blev ett oerhört röveri av jord från bönderna. Intill våra dagar kvarlever hos bönderna i den svarta jordens område minnet av, att stora vidder bondejord för 60 år sedan rövades ifrån dem av godsägarna.

Resultatet av denna jordfördelning var, att bönderna blevo synnerligen otillräckligt försedda med jord. I genomsnitt för hela riket fingo statsbönderna 6,7, apanagebönderna 4,9 men godsbönderna endast 3,2 desjatiner jord.⁵ På den svarta jordens område tilldelades godsbönderna i genomsnitt blott 2,2 desjatiner och i enstaka guvernement ännu mindre, såsom i guvernementet Podolien 1,9 och i guvernementen Poltava och Kiev 1,2 desjatiner. Ett bondehushåll i Ryssland behöver för att vara livsdugligt i varje fall mera än 5 desjatiner, och i områden med extensivt jordbruk knappast mindre än 10 desjatiner jord. Men blott i 18 av det europeiska Rysslands 50 guvernement fingo bönderna i genomsnitt mera än 5 desjatiner. I 15 guvernement blevo böndernas andelar bestämda till 4 à 5, i 12 guvernement till 3 à 4, i 4 guvernement till mindre än 6 desjatiner! Bönderna erhöilo alltså alldeles för litet jord för att kunna livnära sig av den. Detta var just också den tsaristiska regeringens avsikt. Vid tiden för bondebefrielsen fanns det ingen klass av fria lönearbetare på landet. Skulle godsägarna nu ändå uppehålla sin ekonomi, måste man tvinga bönderna att även efter livegenskapens upphävande bearbeta herrejorden. Detta uppnådde man genom den knappa jordtilldelningen: då bondejorden icke räckte till för att föda bönderna, voro dessa tvungna att såsom arbetare eller arrendatorer odla herrarnes jord. Reformen var alltså från början inriktad på, att trots upphävandet av böndernas rättsliga ofrihet bibehålla deras ekonomiska slaveri och deras förpliktelser till dagsverkstjänst på herrejorden.

Samma ändamål tjänade också beräkningen av de avgifter, som bönderna hade att betala för den till deras varaktiga bruk överlämnade jorden. Avgifterna voro högre tillmätta än jordens rena avkastning, varför bönderna, då de ej sågo sig i stånd att komma ut med de pålagor, som vältrats på dem, voro tvungna att arbeta av dem på herrarnes jord. Därigenom blev jordäganderätten för bönderna icke en rätt, som kunde utnyttjas, utan en tryckande börda. Bönderna ”gräto över jorden”, de vägrade att åtaga sig jord att bruka på dessa tryckande villkor. Detta gav tillfälle till nya oerhörda röverier från bönderna. Efter reformlagen kunde

⁵ En desjatin = 1,09 hektar.

nämligen godsägaren och bönderna komma överens med varandra om, att godsägaren skänkte bonden ett jordstycke så stort som en fjärdedel av det lagliga minimum. Detta jordstycke kunde bonden förvärva utan pengar och utan att betala en särskild avgift, varemot han fick avstå från alla ytterligare anspråk på jord. Då avgifterna voro tilltagna så, att de voro oerhört tryckande för bonden, föredrogo många bönder dessa ”tiggargstycken”, som de fingo utan penningutlägg, framför den, fyra gånger större brukningsdel, de kunde erhålla, om de ville taga på sig förpliktelsen att betala dryga avgifter. Så avstodo många bönder från tre fjärdedelar av den jord, som under århundraden brukats av endast bönder, och behöllo endast ”tiggargstyckena” såsom obelastad jord. Tre fjärdedelar av deras jord blev godsägarjord! Storleken av dessa ”tiggargstycken” belöpte sig till 0,9-1,1 desjatiner – i bästa fall alltså en femtedel av vad som behövdes för ett livsdugligt, bärkraftigt bondehushåll. Men där bönderna icke voro nöjda med dessa löjligt små jordstycken, utan övertogo det, som genom lagen var tillslaget åt dem mot förpliktelsen att betala avgifter för jorden, förde dessa avgifter med sig att ägandeförhållandena på landet blevo ganska egenartade. Skatterna till staten och avgifterna på jorden uppgingo i guvernementet Petrograd till sammanlagt 128-150 procent, i guvernementet Moskva till 205 procent, i Smolensk till 220, i Twer till 252 och i Wladimir till 276 procent av jordens avkastning.⁶

Då alltså avgifterna, som vilade på jorden, voro högre än avkastningen, kunde bonden icke sälja sin jord, utan han måste, om han ville överlåta jorden åt en annan, betala en ersättning åt den nye brukaren, då denne mottog den överbelastade jorden. Bonden måste alltså ”friköpa” sig, om han ville lämna torvan. I denna form fortlevde efter livegenskapens upphävande böndernas feodala tvångsband vid jorden.

Det ryska samhällets grundval var godsägarnas utsugning av bönderna. Inom ramen av naturhushållningen förutsatte denna utsugning att livegenskapen existerade; godsägaren behövde livegenskapen för att kunna tvinga bönderna till dagsverkstjänst och till att lämna obrok. Genom penninghushållningens inträngande blev det möjligt att kläda utsugningen av bönderna i andra former. Livegenskapen kunde falla, utan att därför den feodala formen för frambringande av mervärde föll. I obroks ställe trädde avlösningsavgifterna, som bonden hade att betala till godsägaren; i dagsverkspliktens ställe trädde tvånget att genom arbete på godsägarens jord ersätta den tunga avgiftsbörda, som bonden ej kunde pressa fram ur sin egen jord. Det rättsliga förhållandet mellan godsägarna och bönderna förändrades till namnet, men icke till sitt ekonomiska innehåll. Men denna skenbara ändring i rättsförhållandet gav godsägarna tillfälle att rycka till sig en fjärdedel av bondejorden i den svarta myllans land. Och i detta fall handlade det om den jord, vars värde genom världshandelns utveckling våldsamt hade stegrats. Den tsaristiska ”bondebefrielsen” av 1861 betydde alltså icke upphävandet av de feodala utsugningsförhållandena, utan endast en förändring av deras rättsliga former. Det är av avgörande betydelse för den, som vill förstå den ryska revolutionen, att veta, att de agrariska förhållanden, som från 1861 till 1917 bildade basen för det ryska samhället, alltjämt vilade på feodal grund.

2. Jordgemenskapen

Feodalismen och absolutismen hade icke upplöst den ryska bondeklassens ursprungliga autonoma organisation, bondekommunerna, *miren*, utan i stället förvandlat den till ett utsugningsinstrument. Staten skapade sig garantier för att skatterna inflöto, och godsägaren säkerhet för att han fick sin obrok, genom att göra hela bondekommunen, *miren*, ansvarig för skatte- och avgiftsförpliktelserna. Men måste *miren* ansvara för alla sina medlemmars skatter och avgifter, så måste den också förfoga över den jord, ur vars avkastning pålagorna skulle utgå. Därför hade icke den enskilde bonden utan hela *miren* förfoganderätten över den jord,

⁶ Simkowitsch: *Die Bauernbefreiung in Russland. Handwörterbuch der Staatswissenschaften.*

som bönderna fått att bruka. Miren fördelade jorden och avgifterna som vilade på den på de enskilda bondefamiljerna, och denna fördelning reviderades vid vissa tider. Så var böndernas jordgemenskap, bondekommunernas förfoganderätt över bondejorden, en av grundvalarna för den feodala, på livegenskapen vilande lantushållningen i Ryssland.

Livegenskapens upphävande ändrade endast föga i detta tillstånd. Också för framtiden skulle miren ansvara för såväl skatterna till staten som för de summor bönderna skulle betala till godsägarna i avlösning. Också för framtiden måste därför miren förfoga över bondejorden, på vilken skatter och avlösningssummor vilade. Den bondejord, som enligt 1861 års lag var tilldelad bönderna, tillföll därför icke de enskilda bönderna utan miren. Till miren överlämnades det att reglera förhållandena mellan de enskilda brukarna.

Miren fördelade bondejorden på de enskilda familjerna efter "själarnas" antal, efter "munnarna" eller efter arbetskrafterna. Men den enskilda familjen förvärvade vid tilldelningen ingen fast och varaktig rätt till jorden. Jorden uppdelades tätt och ofta – i regel efter 12 till 18 år – på nytt, varigenom andelen på de familjer, vilkas antal själar vuxit över genomsnittsantalet, blev utökad, under det att de andra familjerna måste låta sig nöja med en minskning. Således har bondefrigörelsen i Ryssland icke grundlagt någon individuell jordegendom, ja icke en gång en fast och varaktig nyttjanderätt till jorden. I stället upprätthölls bondekommunernas förfoganderätt över all bondejord jämte den periodiska uppdelningen av jorden mellan bönderna enligt principen om allas lika rätt till ett stycke jord. Miren upprätthölls för att göra bönderna kollektivt ansvariga inför godsägaren vid hans anspråk på avlösningssavgift. Den kommunistiska gemenskapen i fråga om böndernas jord tjänade såsom en garanti för den feodala penningavgiften.

Där privategendom till grund och jord består, går bondens ägodel i arv till en av hans söner. Bondens övriga barn bli satta åt sidan, de bli proletärer, de måste leva såsom lönearbetare vid lantbruk eller industri. Med befolkningens tillväxt uppstår på landsbygden ett jordlöst proletariat. På annat sätt är det i de ryska byarna. Varje barn, som födes inom miren, förvärvat redan genom sin födelse rätt till ett stycke jord. Ju flera barn en familj har desto större jordstycke erhåller den vid nästa nyuppdelning av jorden. Befolkningens växt leder här icke till uppkomsten av jordlösa proletärer inom byarna eller till bondeklassens uppdelning i besittande bönder och egendomslösa proletärer. Resultatet blir i stället, att den andel, som kommer på var och en av mirens "själar", blir förminskad i samma utsträckning, som antalet själar i byn växer. Man har med anledning därav prisat denna jordgemenskap såsom ett skydd mot proletarisering. Faktiskt är det dock så, att den proletariserat bönderna själva.

Bönderna blevo redan vid "bondefrigörelsen" utrustade med allt för litet jord. Till följd av folkökningen har från årtionde till årtionde den på varje "själ" kommande andelen förminskats. Från 1861 till 1905 mer än fördubblades bondebefolkningen. Den växte från 45 till inemot 100 millioner. Hand i hand med denna folkökning gick förminskningen av de enskilda bondefamiljernas andelar i jorden. I genomsnitt för hela riket uppgick en bondefamiljs brukningsdel 1861 till 4,8 desjatiner, 1880 endast till 3,5 desjatiner och 1900 till så litet som 2,6 desjatiner.⁷ Det är självklart att så obetydliga jordstycken icke kunde räcka till att livnära bondefamiljerna. Allas lika rätt till brukandet av jorden kunde icke betyda annat än allmän hunger, allmän nöd, kulturlöshet, barbari.

Men jordgemenskapen medförde icke blott en fortskridande förminskning av varje individs andel, den förhindrade tillika bönderna att genom övergång till rationellare och intensivare brukningsmetoder föröka sin jords avkastning.

⁷ Preyer. *Die russische Agrarreform*. Jena 1914, sid. 46.

Bondekommunens alla medlemmars kollektiva ansvar för de enskildas skatter och avgifter förlamade böndernas arbetsenergi. Den duktige brukaren kunde alltid göras ansvarig för sin oduglige, late och supige grannes obetalda skatter och avgifter. Jordens periodiska uppdelning omöjliggjorde större förbättringar, som först efter lång tid betalade sig. Vem ville göra stora föranstaltningar för bevattning eller utdikning på en jord, som han icke var säker på att han skulle få behålla vid nästa uppdelning? Bönderna saknade även möjligheten att anskaffa kapital för förbättringar, ty då jorden icke var bondens egendom, kunde han ej förpanta den eller belasta den med lån. Då bankkrediten var stängd för bonden, var han anvisad till personlig kredit. Behövde han nödhjälpslån, var han tvungen att gå till de infamaste ockrare. Lån för förbättringar på jorden kunde han överhuvud icke anskaffa.

Vid de återkommande uppdelningarna av jorden lade bönderna ängsligt vikt vid, att varje medlem av kommunen fick en till storlek och beskaffenhet likartad andel. Man gick så tillväga, att man uppdelade jorden i ett antal skiften av likartat brukningsvärde och så tilldelade man varje bondgård en lott i varje skifte. Varje brukningsdel bestod således av ett stort antal mindre, här och där liggande smålotter. Varje bonde var tvungen underkasta sig denna ordning. Kommunen föreskrev honom sättet för jordens utnyttjande även beträffande arten av de produkter, som skulle frambringas. Den jord, som låg i träde, brukades såsom betesmark av alla miren medlemmar. Miren tvang därför alla bönder att använda det föråldrade treskiftesbruket. Övergången till högre intensivare driftsformer var otänkbart.

Ju mera bondebefolkningen tillväxte och ju mindre brukningsdelarne därför blevo, dessto mer tvingades bönderna att utsträcka spannmålsodlingen på bekostnad av betesmarkerna, att lägga hela jordbruket på frambringande av brödet för dagen och att sätta tillbaka foderväxtodlingen. Med inskränkningen av betesmarkerna och odlingen av foderväxter måste kreatursbeståndet minska. På 1,000 desjatiner bondeland kom år 1870 664 och år 1900 endast 602 dragare. Kreatursstockens tillbakagång betydde försämring av gödningen, tillbakagång i jordens avkastning, oftare förekommande missväxt!

Av alla dessa orsaker var bondejordens avkastning pr hektar ofantligt låg. Genomsnittet pr hektar för åren 1901-1905 var för råg i Ryssland 7,4, i Tyskland 15,6, i England 17 och Belgien 21,3 metercentner. Om den på grund av jordgemenskapen tillämpade principen, att alla, som finnas och födas i miren ha lika stor rätt till ett stycke jord, haft söndersplittring i allt för små delar till följd, så har å andra sidan detta system genom de dåliga brukningsmetoderna också haft den verkan, att dessa små lotter avkastat alltför litet i förhållande till sin ytvidd och beskaffenhet. Genom det på grund av jordgemenskapen tillämpade extensiva brukningssättet kunde bönderna ej heller effektivt använda hela sin arbetskraft på sina alltför trånga andelar. År 1900 voro enligt officiella uppgifter 11 millioner arbetare nödvändiga för inbringandet av skörden på andelsjorden, under det att faktiskt 44 millioner stodo till förfogande. I en tid, då det sedan långt tillbaka var brist på arbetskrafter i hela det väst- och centraleuropeiska lantbruket, voro de ryska byarna överfulla av oanvänd arbetskraft. Helt naturligt kunde den splittrade och primitivt brukade jorden icke livnära detta överskott på arbetskraft. På nittio-talet låg i genomsnitt spannmålsavkastningen på andelsjorden 14 procent under bondeklassens existensminimum, och fodermedelsproduktionen 41 procent under kreatursstockens minimi-behov.⁸

Då bondeklassen icke kunde effektivt använda sin arbetskraft på den jord, den själv förfogade över, och då den ej kunde nära sig själv och sina kreatur, var den tvungen att söka sig en förvärvskälla genom arbete på godsägarnes jord. Så hade jordgemenskapen, bykommunismen, till syvende og sidst precis samma verkan som det stora rovet av bondejord 1861 och de höga avlösningssummorna. Också den tvang bönderna att trots livegenskapens

⁸ Preyer, anf. arbete, sid. 47.

upphävande arbeta på herrarnes jord, också den hade till uppgift att ställa ett fogligt och värnlöst utsugningsmaterial till godsägarnes förfogande, och att i förändrad form upprätthålla böndernas gamla dagsverksplikt. Jordkommunismen tjänade feodalismen.

Den omfattande, ur den slavofila romantiken framvuxna andliga strömning, som kallades *narodnitschwestwo*, den för- och antimarxistiska ryska socialismen, vars senaste efterföljare äro de nuvarande socialistrevolutionärerna, har ansett miren såsom en socialistisk institution, och på det faktum att miren existerade grundat förhoppningen, att Ryssland skulle på jordgemenskapens grundval kunna omedelbart bli ett socialistiskt samhälle utan att behöva genomgå den kapitalistiska utvecklingen och den borgerliga egendomsordningens epok. Faktiskt var dock jordgemenskapen en överleva från den tid, då den ryska lanthushållningen var feodalt organiserad. Den upprätthölls såsom en garanti för den feodala penningutsugningen och böndernas feodala dagsverkstjänst på herrejorden. Och ju mer befolkningen växte till, desto mer blev denna feodala överleva en boja för det ryska jordbrukets utveckling, en orsak till Rysslands ekonomiska armod och därmed också till dess kulturella efterblivenhet. Denna boja för produktivkrafternas utveckling måste slutligen sprängas genom befolkningens tillväxt. Den ryska revolutionens historia har, förintande noradnikis illusioner, bekräftat Friedrich Engels' förutsägelse, att den från en förkapitalistisk epok överlevande jordkommunismen ur sig själv ej kan utveckla något annat än – sin egen förintelse⁹.

3. Den ryska lanthushållningens feodala karaktär

Den störste jordägaren i det förrevolutionära Ryssland var staten. Dess jordegendomar uppgingo enligt 1905 års statistik till 154,7 millioner desjatiner. En stor del av dessa lågo ur ekonomisk synpunkt olämpligt i norr. Bredvid denna statsegendom fanns det väldiga privata latifundier. 27,833 godsägare förfogade över mer än 500 desjatiner jord. Sammanlagt besutto dessa 62 millioner desjatiner. I genomsnitt föll på dessa storgodsägare icke mindre än 2,227 desjatiner.

Som en motsats till dessa oerhört stora statliga och privata latifundier stod den i små lotter splittrade bondejorden. Den största delen av bondejorden var bykommunernas jord. På 12,3 millioner gårdar kommo 136,9 millioner desjatiner andelsjord. Därjämte existerade det även privatägd bondejord, som dock endast hade obetydlig utsträckning. 618,983 ägare med mindre än 50 desjatiner jord hade tillsammans 6,5 millioner desjatiner.

Sådant var förhållandet mellan de väldiga latifundierna och böndernas jord. Den till över hundra millioner själar uppgående bondemassan hade endast dubbelt så mycket jord som de 30,000 privata ägarna av latifundierna. Den medelstora jordegendomen var förhållandevis obetydlig. Den kategori, som hade mellan 50 till 500 desjatiner, förfogade över tillsammans endast 17,3 millioner desjatiner jord. Latifundierna tryckte sin prägel på Ryssland.

Brukandet av storegöden vilade till 1861 på de livegnas arbetsplikt. Agrarreformen av 1861 satte, som vi redan sett, till sitt mål att upprätthålla böndernas plikt att arbeta på herrejorden, trots att livegenskapen upphävts. Vi skola nu visa hur detta mål uppnåddes.

Reformen tilldelade bönderna så litet jord, att de ej kunde leva på dess avkastning. Bönderna tvungos därför att arrendera jord av godsägarna. De arrenderade så mycket jord, att deras andelsjord och den arrenderade herrejorden tillsammans räckte till att föda dem och deras kreatur samt tillät dem att sälja en del av avkastningen, så att de kunde betala skatterna till staten och avlösningssumman till godsägarna. Däremot voro bönderna icke i stånd, att sälja så mycket produkter, att de också kunde betala arrendet till godsägaren för den arrenderade jorden. Då de ej kunde betala arrendet kontant, togo de på sig förpliktelsen att ”arbeta av” det

⁹ Engels, *Internationales aus dem "Volksstaat"*, Berlin 1894, sid. 64 f.

på godsägarens jord. Bonden arbetade alltså å ena sidan på sin andelsjord och den arrenderade godsägarjorden för att kunna föda sig samt betala skatter och avlösning; å andra sidan arbetade han på herrejorden för att kunna betala arrendet för den arrenderade jorden.

Före livegenskapens upphävande hade bonden dels arbetat på själva bondejorden samt dels också gjort dagsverkstjänst på godsägarjorden. Vid "bondebefrielsen" berövades bönderna en del av sin jord. Då det som återstod icke räckte till att föda dem, måste bönderna av godsägarna arrendera den jord, som förut hade rövats ifrån dem själva. De voro nu ej mera rättsligt förpliktigade till dagsverkstjänst på herrejorden, men faktiskt måste de trots det arbeta på herrarnas åkrar. Arbetet på godsägarnas jord, som de tidigare till följd av sin livegenskap voro tvungna att utföra, måste de nu underkasta sig för att betala arrendet för den jord, som vid livegenskapens upphävande berövades dem. I grund och botten ändrade reformen ingenting annat än de yttre rättsformerna: en del av den jord, som var överlämnad till de livegnas brukande, framträder nu såsom arrendejord, och dagsverksarbetet, som de livegna hade måst utföra på godsens, framträder nu såsom ett arbete för arrendesummans avbetalning.

Under livegenskapens tid hade de livegna fått nyttja godsägarens skog och betesmarker. Genom livegenskapens upphävande förlorade de denna förmån. Men faktiskt var det dock omöjligt för dem att undvara bränsle samt byggnads- och slöjdvirke från godsägarnas skogar. De kunde heller icke reda sig utan godsens betesmarker. Godsägarna lät då bönderna även i fortsättningen behålla dessa förmåner, men endast mot skyldigheten att betala genom arbete på herrejorden. Också härvidlag lämnade den förändrade rättsformen det egentliga innehållet orubbat. Livegenskapen förpliktigade å ena sidan till dagsverkstjänst, men gav å den andra bönderna rätt att begagna godsens betesmarker och skogar. Efter livegenskapens avskaffande upprätthölls samma förhållande genom "fria" fördrag. Bönderna försäkrade sig om fortsatt rätt till beten och skogsprodukter genom att de förpliktigade sig till dagsverken på herrarnes jord.

Godsägaren lät de livegna, över vilkas arbetskraft han förfogade, icke hungra precis av samma skäl, som han icke lät sina dragare hungra. Under livegenskapens tid hjälpte därför herrarne bönderna, om de till följd av missväxt eller naturtilldragelser råkade i nöd. Livegenskapens upphävande slet sönder de personliga banden mellan godsägare och bönder. Men hade bönderna under vinter och vår till följd av dålig skörd inga livsmedel för sina familjer och intet foder för sina kreatur, återstod dem efter livegenskapens avskaffande ingenting annat än att skuldsätta sig hos godsägaren för spannmål och foder mot löftet att under sommaren "arbeta av" skulden på godsets åkrar. Nödhjälpen var före 1861 en självfallen sak för herrarna, då den i själva verket icke var något annat än en i deras eget intresse lämnad motprestation för böndernas dagsverken. Efter 1861 måste denna nödhjälp köpas genom förbindelser att fullgöra dagsverkstjänst. Dagsverkstjänstens rättsliga form hade förändrats, men dagsverkstjänsten själv var faktiskt kvar.

Godsägarjorden brukades alltså efter livegenskapens avskaffande på så sätt, att en del arrenderades av bönderna. Den andra delen bearbetades också av bönderna, som voro tvungna att "arbeta av" arrendesumman, rätten att begagna betesmarker och skogar samt nödhjälplånen. Dessa båda former för jordens brukande bära väsentligen förkapitalistiska, feodala kännetecken.

Bonden måste arrendera godsägarjord, emedan han ej kunde leva av sin egen andelsjord. Tävlingen mellan de bönder, som behövde arrendera jord, drev priset på arrendena i höjden. Då bonden ej betalar arrendet, utan "arbetar av" det, bestämmes icke arrendepreisen av jordens avkastning, produkternas pris o.s.v., utan det bestämmande är mängden av de arbetskrafter, som finnas i byn och som icke kunna användas på böndernas andelsjord. De inkomster, som godsägaren erhåller genom utarrendering av sin jord, äro alltså icke en rent kapitalistisk

jordränta, d.v.s. skillnaden mellan den faktiska inkomsten av jorden och den genomsnittsprofit, vilkens höjd bestämmes av priser och produktionskostnader, utan en förkapitalistisk inkomstart (arbetsränta), genom vilken inkomsternas höjd bestämmas genom mängden av de till förfogande stående överflödiga arbetskrafterna.

Likaså bär systemet att "arbeta av" penningskulder på godsägarnes jord förkapitalistiska drag. De kapitalistiska löneförhållandena karaktäriseras därigenom, att kapitalisten lämnar arbetsmedlen och arbetaren arbetskraften. På annat sätt förhåller det sig med systemet att "arbeta av", otrabototschnaja sistema. Precis som den dagsverksskyldige bonden före 1861, måste den bonde, som efter denna tid var i färd med att "arbeta av" sina skulder, använda sina levande såväl som sina döda inventarier på godsens: jord. Värderingen av detta arbete står relativt oberoende av den fria arbetsmarknaden. Då bonden i regel ej har att välja mellan flera godsägare, och då han ej kan undvara de ting och tjänster, som han måste "arbeta av", så måste han nöja sig med en lägre värdering av sitt arbete än den fria lönearbetaren. Därför räknas i regel daglönen för den bonde, som håller på att "arbeta av" sina skulder, lägre än den daglön, som en fri arbetare erhåller, fastän den förre arbetar med egna och den senare med godsägarens dragare och redskap.¹⁰

Dessa brukningsmetoder tävlade med de kapitalistiska jordbruksmetoderna. Godsägaren hade att välja emellan att arrendera ut en del av jorden till bönder och låta den andra delen bearbetas av dem, som hade förpliktelser att "arbeta av" sina skulder, att arrendera ut jorden till kapitalistiska arrendatorer eller att bruka den med egna inventarier och fria lönearbetare. Inom den svarta jordens område kunde de förkapitalistiska, feodala brukningsmetoderna hävda sin ställning gent emot de kapitalistiska metoderna. Detta berodde på, att det fanns ett befolkningsöverskott inom bondekommunerna, som inom dessa varken kunde livnära sig eller effektivt använda sin arbetskraft, vilket hade till följd, att arrendeprisen stego och lönerna pressades nedåt för de bönder, som måste "arbeta av" sina skulder. Inom den svarta jordens område var därför ännu vid århundradets början systemet att "arbeta av" det förhärskande.

Om också dessa brukningsmetoders räntabilitet var större än användandet av fria lönearbetare skulle varit, så var dock arbetets produktivitet där detta system tillämpades mycket mindre än vid det kapitalistiskt drivna lantbruket. Bönderna använde sig vid arbetet i jorden av dåligt utsäde och dåliga redskap; de bearbetade godsägarjorden mycket sämre än sin egen jord. Genomsnittsavkastningen på en desjatin godsägarjord uppgick om den var utarrenderad till bönder, till 45 pud¹¹. Om jorden brukades av bönder, som "arbetade av" sina skulder, var avkastningen 50 pud pr desjatin. Böndernas andelsjord avkastade 54 pud pr desjatin, och den kapitalistiskt brukade jorden 66 pud. Under det att alltså den kapitalistiska driften inom lantbruket avkastade 22 procent mera än böndernas andelsjord, stannade den godsägarjord, som var behandlad enligt förkapitalistiska metoder, 7 till 17 procent bakom andelsjorden i fråga om avkastning. Var således den kapitalistiska driften tekniskt överlägsen bondejordbruket, så stod dock det vid förkapitalistiska arbetsmetoder fasthängande jordbruket på storgodsen ännu längre ner på skalan, och var mera efterblivet än de ryska böndernas eget primitiva jordbruk.¹² Liksom jordgemenskapens fortbestånd har förhindrat de produktiva krafternas utveckling inom det ryska bondejordbruket, så har också de feodala brukningsmetodernas bibehållande vid godsens omöjliggjort en stegring av produktivitet och intensitet vid godsägarjordens brukning. Båda dessa orsaker samverkade till, att det ryska jordbrukets avkastning var utomordentligt låg, och att Ryssland självt var fattigt och efterblivet.

¹⁰ Lenin, *Agrarnij wopros w Rossij*, Moskva 1918, sid. 17.

¹¹ 1 pud = 16,4 kg.

¹² Lenin, *anf. arb.*, sid. 20.

Även i Central-Europa hade livegenskapen upphävts redan under det absolutistiska systemets tid. Men blott böndernas personliga ofrihet upphävdes; deras förpliktelser till dagsverkstjänst och vissa andra pålagor stodo kvar. Detta undanskaffades först genom 1848 års revolution. På samma sätt var det i Ryssland. Också där upphävdes visserligen livegenskapen av den absolutistiska regimen, men böndernas avgifts- och dagsverksplikt till godsägarna kvarstod, om också i maskerad gestalt. Obrok levde kvar i avlösningssummorna, dagsverksplikten i systemet att ”arbeta av” nödtvungna skulder. Alltså blev också här böndernas befrielse från dagsverkstvång och pålagor förbehållet revolutionen. Denna revolution måste komma: produktivkrafternas utveckling måste slutligen spränga jordgemenskapens och dagsverkshushållningens fjättrar. Denna revolution i 20:de århundradet hade i Ryssland att lösa samma uppgifter, som löstes i Frankrike redan genom revolutionen 1789 och i Central-Europa genom revolutionen 1848. Denna uppgift var att befria bönderna från dagsverks- och avgifts-förpliktelser, att förstöra de sista resterna av feodalismen och att i stället för feodal egendomsordning och feodala arbetsmetoder insätta den borgerliga egendomsordningen såsom grundvalen för kapitalistiska arbetsmetoder. Det var de *borgerliga* revolutionernas i 18:de och 19:de århundradet klassiska uppgift, som det förbehölls den ryska revolutionen i det 20:de århundradet att lösa.

4. Industrialisering och utarmning

”Bondebefrielsen” 1861 berövade bönderna en del av den jord, som de dittills nyttjat, och nedtyngde dem med odrägligt stora avlösningssummor. I några delar av Ryssland satte bönderna sig till motvärn mot ”befrielseverket”. Reformens genomförande framkallade icke mindre än 1,100 bondeupplopp, som kvävdes i blod. Därigenom blevo bönderna modlösa. Lugnet i byarna var återställt.

Men bönderna ledo. De måste sälja en del av sin skörd för att kunna betala skatter och avlösning, och det som återstod räckte ej till livsuppehållet. Under det att spannmålsutförseln stegrades, härskade hungersnöd i byarna. Ofta voro bönderna överhuvud icke i stånd att betala avlösningsskatter och skatter, varför skulderna hopade sig. Det jäste i byarna. Rysk-turkiska kriget 1878 utlöste ännu större bondeoroligheter. Denna gång måste tsarismen göra eftergifter. Genom reformlagarna 1881 blev den på bönderna lagda jordräntan sänkt. Dessutom blev den avlösning av bondejord, som enligt 1861 års lag endast kunde ske med godsägarens medgivande, förklarad för obligatorisk. Bondejorden blev bondekommunernas egendom, godsägarna blevo gottgjorda av staten och bönderna hade att till staten – i stället för till godsägarna – betala räntor och annuiteter under 49 år. Då reformen trädde i kraft 1883 skulle utbetalningarna till staten alltså pågå till 1932.

Begränsningen av avlösningssummorna genom 1881 års reform lugnade bönderna. Även de låga prisen på jordbruksprodukter under 80-talet och de första åren av 90-talet gjorde böndernas läge bättre. Ty i följd av de låga spannmålspriserna voro godsägarna beredda, att utarrendera eller sälja av sin jord till bönderna för hyggliga priser. Bondeklassen hade möjlighet att genom arrendering och köp snabbt utvidga sitt jordinnehav. Därför gjorde lugnet sin inmarsch i byarna. Bondeklassens lugn under de följande femton åren var den sociala basen för Alexander den tredjes reaktionära despotism. Den revolutionära rörelsen, då för tiden företrädd av ”Narodnaja wolja”, som hade satt sitt hopp till rörelserna inom bondeklassen, blev fullständigt kvävd. Den ryska revolutionära intelligensen, som tvivlade på bondeklassen, började att sätta sin förhoppning till arbetarklassen (gruppen ”Oswoboschdenje truda” 1883).

Men i skyddet av det yttre lugnet under de tvenne årtionden, som följde på reformen av 1881, fullbordades i byarna en betydelsefull differentieringsprocess. Det lyckades ett mindretal bönder att genom arrende och köp från godsen väsentligt utvidga sitt jordområde. De kunde

därigenom förflytta tyngdpunkten för sin verksamhet från den karga andelsjorden till den från godsens lösgjorda jorden och därigenom befästa sin ställning som jordbrukare. En klass av välbärgade storbönder, en "landsbygdsbourgeois", började utveckla sig. Men å andra sidan begynte ett proletariat uppstå i byarna. Med befolkningens tillväxt blev andelarna i jorden allt mindre. De bönder, som ej lyckats arrendera eller köpa jord från godsens, kunde ej hålla sig kvar vid andelsjorden. De hade icke mera några inventarier för sitt jordbruk. De kunde ej längre livnära sig på jordens avkastning. De arrenderade då ut sina andelar till grannen, varvid det mycket ofta förekom, att de själva fingo betala för att få överlåta sitt tungt belastade jordstykke i stället för att få betalt av arrendatorn. De blevo nu lönearbetare, som bjödo ut sin arbetskraft till godsägaren eller storbonden, eller också vandrade de till städerna. De vandrade ut från de centralt belägna orterna till gränsområdena. De samlade sig i städerna såsom industriellt proletariat.

Ryssland var ännu omkring 1861 ett rent agrarland, men efter livegenskapens avskaffande började industrialiseringsprocessen. Utvidgandet av järnvägsnätet utbredd penninghushållningen och ökade därigenom industrins inre marknad. Vid slutet av sjuttioalet övergick Ryssland till skyddstullssystem, och den unga ryska industrin skyddades alltmera effektivt mot utländsk konkurrens. Statens stora behov av industriprodukter, särskilt arméns och järnvägarnes behov, blevo tillfredsställda genom stora fort växande industriområden. De höga skatterna, som tvungo tiotusental småbönder att lämna sin jord och söka arbete inom industrin, gävo staten medel att köpa industriprodukter i stor skala. Den industriella utvecklingen, som gått fort redan under 80-talet, ökade under 90-talet oerhört takten. Och denna industriella utveckling förändrade slutligen också levnadsbetingelserna för bondeklassen.

I stora delar av skogsområdena hade bönderna hittills funnit en outhärlig biförtjänst i hantverk, hemarbete och husindustri. Den industriella utvecklingen berövade dem denna biförtjänst; bondehantverket dukade under i tävlan med fabriken. Bonden, som nu berövades den penninginkomst, vilken hittills varit en nödvändig utfyllnad i hans lilla hushåll, råkade i nöd. Han kunde icke längre uppbringa pengar till skatter och avlösning och hans jord, till vilken han nu helt och hållet var hänvisad, gav honom ej det han behövde. Inom stora områden i det europeiska Syd-Ryssland industrialiserades jordbruket snabbt. Sockerindustrin och brännvinsbränningen påskyndade lantbrukets övergång till rent kapitalistiska arbetsformer. Böndernas arrenden och systemet att "arbeta av" kunde ej längre bestå i kampen mot de kapitalistiska metoderna. Godsägaren lät bruka jorden med egna inventarier och fria lönearbetare eller utarrenderade den till kapitalistiska arrendatorer i stället för att arrendera ut den till bönder. Bönderna, kunde ej mera arrendera jord. De blevo hänvisade till brukandet av sin andelsjord, som emellertid ej kunde livnära dem.

Denna process grep slutligen också den svarta jordens område. Sedan 90-talets mitt stego spannmålspriserna på världsmarknaden. Högre spannmålspriser möjliggjorde intensivare bruk av jorden. Men det intensiva jordbruket fordrade övergång från utarrendering åt bönderna till kapitalistiska brukningsmetoder. Den svarta jordens bönder måste betala allt högre arrenden till godsägarna för att över huvud kunna få arrendeland.

Från livegenskapens upphävande till det 20:de århundradets början har bondejorden genom köp från godsägarna ökat från 116 till 140 millioner desjatiner. Det är alltid en stegring på en femtedel. Men under samma tid växte bondebefolkningen från 45 till 85 millioner själar, d.v.s. med 90 procent. Under det att bondebefolkningen fördubblades ökades bondejorden med en femtedel¹³. Denna utveckling kunde bäras endast så länge, som bönderna fingo arrendera herreland. Men den måste föra till svåra kriser, så snart de höga spannmålsprisen

¹³ Preyer, anf. arb., sid. 54.

åstadkommo en utbredning av de kapitalistiska metoderna och bondearrendet därigenom trängdes tillbaka, och då bönderna till följd av höga snabbt stigande priser icke längre kunde arrendera jord. Sedan 20:de århundradets början har böndernas läge varit olidligt. År 1901 började en rad bondeupplopp, som utgingo från guvernementen Poltava och Charkov och som snart utbredde sig i många andra guvernement. Dessa rörelser slogos blodigt ner men upprepades ständigt ända till revolutionen 1905. Dessa bondeupplopp buro en helt annan karaktär än de, som försiggingo under åren 1878-81. Den gången riktade sig böndernas vrede mot de allt för högt tilltagna avlösningssummorna. Nu, vid höga spannmålspriser, voro de i avlösningssummornas ställe komna avgifts- och annuitetsbetalningarna till staten ej så tryckande; de voro nu obetydliga jämfört med jordens avkastning. Nu riktade sig bonderörelsen mot godsägarna, dels därför att dessa ej ville arrendera ut jord till bönderna och dels mot de höga arrenden, som godsägarna togo för den utarrenderade jorden. Bönderna skyllde på godsägarna, att de själva hade allt för litet jord. Det var därför såsom 1881 icke mera blotta fastställandet av penningavgifterna frågan gällde, utan det rörde sig nu om en revolution av själva jordegendomsförhållandena¹⁴.

Den ryske bonden var ej privat jordägare. Bondejorden var gemensam egendom, som blott från tid till tid tilldelades den enskilde för bruk. Därför tillägnade sig den ryske bonden lätt den föreställningen, att jorden var egentligen ”ingens”, att den var ”Guds”. Så snart bonden icke längre kunde finna upphålle på sin jord, började denna uppfattning att vända sin spets mot godsägaren. Hos bondefolket grodde den föreställningen, att också godsägarens jord var ”Guds” och att alla ha lika rätt till denna jord. Så blevo bönderna mottagliga för den socialistiska propagandan mot godsägarens privatägarätt.

Men å andra sidan stöttes bonden alltmer bort från mirens herravälde, från jordgemenskapen och från jordens periodiska nyuppdelning. Jordgemenskapen omöjliggjorde de rika böndernas intensifiering av jordbruket. Varje nyuppdelning minskade också den medelstora bondens jordstycke. Vid uppdelningen måste de avstå lotter till förmån för den proletära delen av befolkningen, vilken i saknad av kreatur och redskap icke kunde bruka dem, varför den förre brukaren många gånger måste arrendera tillbaka dem av proletärerna. Ännu meningslösare var den periodiskt förekommande uppdelningen till förmån för medlemmar i miren, som för länge sedan skuddat stoftet av fötterna och vandrat till staden, där de voro sysselsatta i industrin men trots detta behöllo anspråken på att räknas som ”själar”, när det skedde nyreglering i miren. Ju större befolkningen blev och ju trängre bondejorden, desto häftigare blev också böndernas motstånd mot nya uppdelningar. Jordgemenskapen råkade i förfall, nyuppdelningarna blevo sällsyntare och i många byar beslöto bönderna att tilldela de enskilda gårdarna deras andelar i jorden ”för alltid”.

Under det att bönderna mycket villigt upptogo det socialistiska kravet på konfiskering av godsherrarnes jord, strävade de å andra sidan efter upplösning av jordgemenskapen, efter fri borgerlig egendom till bondejorden. Bonden representerade gent emot godsägarens bestående privategendom jordkommunismen, gent emot mirens bestående jordkommunism privategdomen. Så blev bonden mottaglig för propagandan för socialisering av godsägarjorden, men bakom frasen om jordens socialisering dolde sig blott hans strävan efter grundläggande, befästade och utökade av sin egen privategendom på godsägarens bekostnad. På så sätt kunde den socialistiska ideologin bli instrumentet för den borgerliga revolutionen, den våldsamma grundläggningen av de borgerliga jordegendomsförhållandena.

Emellertid har denna ideologi först under tiden för bondeoroligheterna i detta århundrades första halvdecennium kunnat börja gro inom byarna. Bondeklassen stod ännu på en ofantligt

¹⁴ Gorn, *Krestjanskoje dwischenje do 1905*. I det av Martow, Maslow och Potresow utgivna samlingsverket *Obschtschestwennoje dwischenje w Rossij*, Petrograd 1909. Band I.

låg kulturnivå; år 1898 voro tre fjärdedelar av de ryska soldaterna analfabeter. Ännu stodo de ryska bönderna främmande för alla politiska begrepp, ty under tsarismens tryck funnos inga tidningar, inga organisationer, inga partier och ingen politisk agitation i byarna. Bonden revolterade mot den enskilde godsägaren eller den enskilde tjänstemannen, men han förde ännu ingen klasskamp mot utsagnings- och förtryckaresystemet. Bonden kunde göra lokala revolter, men ej klasskamp efter nationella mått. Skulle bondeklassen spränga den feodala egendomsordningen, så behövde den en ledare, som gav bonderörelsen signalen och satte målet, därigenom förenande och stegrande de lokala revolterna till en nationell revolution. Denne ledare för den ryska bondeklassen blev det industriella proletariatet.

Samma utveckling, som sedan 90-talet väsentligt försämrat böndernas läge och därigenom försatt bondemassorna i rörelse, hade förökat det industriella proletariats antal och stärkt dess självmedvetande och krafter. De höga spannmålspriserna, som berövade bönderna så mycket arrendeland och som drev arrendepriiserna i höjden, gjorde de ryska godsägarna och affärsmännen samt den ryska staten rikare på de spannmålsimporterande ländernas bekostnad, de utvidgade den ryska industrins inre marknad och påskyndade dess utveckling. Nöden hos landsbygdens folk påskyndade flykten från jorden och förvandlingen av byarnas proletariat till industriproletariat. Det industriella proletariatet började känna sig som klass. Uttömde sig arbetarrörelsen ännu under 90-talet i lönestrider, så fick den sedan 1901 en politisk karaktär. Först genom utvecklingen av en klassmedveten, revolutionär arbetarklass erhöill den oerhörda, av tusen vidrigheter plågade ryska bondemassan en ledning, ett huvud, som behärskade denna jättekropp. Och blott genom behärskaudet av det ryska bondefolkets elementära, råa, okuvade men jättestora kraft, fick den ryska arbetarrörelsen slutligen den tyngd, som slog hela det feodalt kapitalistiska ryska samhället i spillror.

Andra avdelningen: Den ryska revolutionens sociala innehåll

1. Tre revolutioner

Rysk-japanska kriget gav tecknet. Nederlagen i Mandschuriet utlöste den liberala adelns och den liberala bourgeoisins proteströrelser. Rörelsen stegrades till revolution, då år 1905 det revolutionära proletariatet tågade ut på gatorna. Proletariatets jättestrejker väckte även bönderna. Bondeupproret välvde fram över landet. Mer än 2,000 gods brändes ner. Ägarne förjagades, mejerierna plundrades, skogarna avverkades egenmäktigt. Bönderna vägrade att arbeta på herrarnes jord samt att betala avgifter och skatter. Men ännu hade bonderörelsen endast lokal karaktär. Bonden, som gjorde uppror hemma i byn, undertryckte, när han stoppats in i uniform, proletärernas revolt i städerna och böndernas resning i grannguvernementet. Revolutionen besegrades. Men därför var den ej resultatlös.

Stormarna år 1905 hade uppvisat de inhemska jordförhållandenas ohållbarhet för hela det ryska samhället. Alla partier måste skriva på sina fanor kravet om bondejordens utvidgning på godsägarens bekostnad. Med sina jordprogram framträdde de vid dumavalen för bondevalmännen. Bonden förstod endast föga, vad som menades med "nationalisering" och "municipalisering" eller "expropriation" med eller utan skadestånd. Ur allt detta läste han ut endast ett: Den stora jordegendomens uppdelning på bönderna! Detta ur böndernas nöd omedelbart, instinktivt framsprungna krav förtätades till politiska program.

Kontrarevolutionen själv måste försöka lösa jordproblemet. Den kunde icke lösa frågan genom expropriation av godsägarjorden. Den härskande regimen sökte lösa den genom differentieringar inom bondeklassen själv. Man ville skapa ett konservativt bondestånd.

Bonden skulle få privat äganderätt till sin jord och en del av bondeklassen skulle få så rikligt med mark att den, liksom de väst- och centraleuropeiska bönderna, skulle bli konservativ samt ett stöd för bourgeoisien gent emot proletariatet. Detta var det mål, som Stolypins jordreform uppställde.

Efter reformlagarna 1906 och 1910 kan varje bonde träda ut ur jordgemenskapen, bykommunen, och kräva att hans andel förvandlas till privat egendom. Med detta följde emellertid sammanslagning (kommassation) av jorden. I stället för de många små lotterna, av vilka den utträdandes andel bestod, skulle han erhålla en sammanhängande väl avrundad egendom. Denna egendom lösgjordes fullständigt från jordgemenskapen. Bonden var icke mera underkastad tvånget att sitta kvar vid födelsebyn. De övriga byinvånarnes betesrätt på den utskiljda jorden, var upphävd.

Jordreformen, som inletts av kontrarevolutionens lagstiftning, började genomföras med största dådkraft. Under 6 år, från 1907 till 1912, blev för 827,305 bondehemman ett område av mer än 8,4 millioner desjatiner överfört till privategendom, 15 till 20 procent av alla till gemensamhetsbruk hörande bondgårdar lösgjordes från miren.¹⁵ Men det var främst två kategorier av bönder, som utträdde ur jordgemenskapen. Å ena sidan var det de rika bönderna, landsbygdsbourgeoisin, som icke längre hindrades från intensivt jordbruk av mirens föreskrifter. Särskilt gällde detta den kategori, som vid nästa uppdelning av mirens jord, måste vänta sig att förlora en del av sin jord till förmån för andra i byn. Men, å andra sidan löste byproletärerna ut sina andelar ur miren. Härvidlag var det fråga om dem, som icke kunde använda sin jord till följd av brist på redskap, byarnas änkor och föräldralösa, industriarbetarna och de som utvandrade till Sibirien. Alla inom dessa grupper, som ännu hade en jordlapp kvar i hembyn löste ut sin andel ur miren för att kunna sälja den. De sålde den naturligtvis till byns välbärgade bönder. Jordreformen hade främst den verkan, att de rikaste bönderna befriades från miren och att deras egendom utvidgades på byproletariatets bekostnad. Men bondeklassens massa fick sitt läge försämrat genom jordreformen. De stora bondefamiljerna fingo sina möjligheter att erhålla mera jord kringskurna därigenom, att de bönder, som ej hade så många barn, trädde ut ur jordgemenskapen för att draga sin andel undan från en framtida nyuppdelning. Kreatursskötseln hotades också för böndernas massa därigenom, att de ursprungliga betesrättigheterna upphävdes på den utskiljda jorden. Tillika hölls böndernas stora massa i ständig oro genom jordreformen. Ty så ofta en bonde ville träda ur jordgemenskapen, måste alla hans lotter sammanföras, varigenom naturligtvis de som kvarstannade i miren fingo lida. Det var inte så underligt, att allt detta gav upphov till förbittrade strider mellan bönderna själva, men framför allt mellan miren och vederbörande myndigheter, vilka av bönderna beskylldes för, att de favoriserat de utträdande genom att ge dem för mycken eller för god jord.

Tsarismens jordreform skulle ha uppnått sitt mål att skapa ett konservativt storbondestånd i Ryssland, om historien hade givit den tid därtill. Men tiden gynnade ej tsarismens önsningar. Förrän målet kunde uppnås utbröt kriget, som satte punkt för reformarbetet. Men om den stora operationen med den ryska jorden vid krigsutbrottet ännu ej fört till sitt mål, så hade emellertid operationen själv åstadkommit oro, missnöje och rörelse inom bondeklassen. Kriget träffade en bondeklass, som var oroad av den begynnande omstöpnigen av jordförhållandena och förbittrad över dess första resultat – en bondeklass, vars tro på den föråldrade egendomsordningen fullständigt var rubbad först genom revolutionens paroller och sedan genom tsarismens arbete. Denna revolutionärt sinnade bondemassa drogs av kriget fram ur byarnas avskildhet, den organiserades i kompanier och bataljoner samt fick vapen i sina händer. Så skapade kriget denna jätteamé av uniformerade bönder, som en dag måste spränga

¹⁵ Preyer, anf. arb., sid. 247, 348.

den för bondeklassen olidliga jordegendomsformen, erövra godsägarjorden åt de ryska bönderna och slå resterna av feodalismen i spillror.

Petrogradsarbetarnes hungerrevolter i februari 1917 växte till revolution, då soldaterna, bönderna i uniform, marscherade fram till proletariats bistånd. Och denna revolution var från första stund behärskad av de båda fordringar, som fyllde bondesoldaternas hela medvetande: soldaten fordrade freden, bonden fordrade herrarnes jord. Den provisoriska regeringen måste skjuta undan dessa fordringar. Hotad av den tyska imperialismen och fastkedjad vid västmakternas imperialism, kunde regeringen ej sluta fred. Och så länge kriget varade kunde den ej taga itu med agrarreformen, ty så fort underrättelsen om, att man höll på att dela upp jorden i byarna anlände till fronten, skulle armén omedelbart upplösts, då vid en sådan underrättelse ingen makt i världen skulle kunnat hålla kvar de jordhungliga bönderna i skyttegravarna. Bondesoldaten väntade ett halvt år förgäves på fred och jord. Med varje månad blev han otåligare. Han var besviken. Han trodde sig vara bedragen. Han blev mottaglig för bolsjevismens propaganda, som gav honom förhoppning om omedelbar fred och snar fördelning av jorden. Då Petrograds proletariat i oktober 1917 reste sig mot Kerenski, drogs största delen av armén med, under det att andra delar löstes upp, varefter soldaterna störtade hals över huvud hem till byarna för att icke komma för sent till jordens fördelning. Så erövrade det ryska proletariatet makten. Det ryska proletariatet kunde upprätta sitt herravälde över Ryssland, emedan den ryske bonden endast därigenom kunde få sin vilja förverkligad, och emedan han endast ur proletariatets hand kunde mottaga herrarnes jord. Den proletariska revolutionen kunde och måste segra i Ryssland, emedan endast den i detta land kunde fullborda det, som den borgerliga revolutionen fullbordat i Väst- och Centraleuropa: det feodala lantbrukssystemets krossande och upprättandet av en borgerlig egendomsordning med avseende på jorden.

2. Jordrevolutionen

Den 25 oktober 1917 (gamla stilen) bemäktigade sig Petrograds sovjet makten i huvudstaden. Redan följande dag, den 26 oktober, beslöt den allryska rådslöskongressen på Lenins förslag att utfärda ett dekret, som förklarade godsägarnes äganderätt till jorden upphävd. I samma dekret ställdes såväl godsägarjorden som statsdomänerna och kyrkogodsens under böndernas jordkommittés förvaltning. Förfoganderätten över jorden reglerades sedan genom den av tredje sovjetkongressen antagna ”grundlagen om jordens socialisering”.¹⁶ Denna grundlags innehåll har emellertid ej bestämts av bolsjevikernas uppfattning, utan fastmer av socialistrevolutionärernas vänstergrupp, som den gången samarbetade med bolsjevikerna och inom koalitionen voro förespråkare för bönderna.

Den revolutionära rörelsen har utvecklat sig i Ryssland under en tid, då i Väst- och Centraleuropa ännu endast det socialistiska proletariatet utgjorde en revolutionär klass. Och i Ryssland själv hade ända sedan 90-talet det socialistiska proletariatet bildat revolutionens förtrupp. Därför blev socialismen den ryska revolutionens ideologi. Alla partier, som stodo i revolutionär kamp mot tsarismen, kallade sig socialistiska och upptogo socialistiska tankar och krav, även om de faktiska behov, som dessa partier uttryckte, och de faktiska mål, för vilka de kämpade, voro mycket olika det socialistiska proletariatets behov och mål. Detta gäller också det socialistrevolutionära partiet. Arvtagare efter de gamla narodnitschwestwo, voro socialistrevolutionärerna före 1905 den ryska bondeklassens ideologer. Sedan 1905 ha de fått fast fot hos bönderna, och under revolutionen 1917 voro de faktiskt det revolutionära bondefolkets talesman. Det socialistrevolutionära partiet förkroppsligade böndernas revolutionära kamp för godsägarjordens uppdelning på de enskilda bondehushållen. Det var

¹⁶ *Sobranje Usakonenij*, nr 25, för 4 mars 1918. Tysk översättning i Kljanski, *Die Gesetzgebung der Bolschewiki*, häfte 2 i ”Quellen und Studien”, Leipzig 1920.

alltså icke en kamp för jordbrukets socialisering, utan om befästade och utvidgade av böndernas individuella privatäganderätt på godsägarklassens bekostnad. Men då socialistrevolutionärerna voro ett revolutionärt parti, klädde de kampen om den borgerliga egendomsordningens upprättande inom jordbruket i en socialistisk dräkt. Deras jordprogram var behärskat av den illusionen, att man genom upprättandet av individuella bondehushåll på godsägardömetts spillror kunde förverkliga socialismen. Godsägarjordens expropriation till förmån för böndernas privategendom skulle förbindas med upphävandet av jordens karaktär av handelsvara, med avskaffande av kapitalherraväldet över bönderna och med förbud för lönearbete inom jordbruket. Denna utopi inskrevs genom ”grundlagen” av 19 februari 1918 i sovjetrepublikens lagsamling.

”All slags äganderätt till jord”, säger grundlagen, ”upphäves för alltid”. Det är fråga om all slags jordegendom – alltså även böndernas. All jords ägare säges vara det arbetande folket, i vars namn råden på landsbygd och i städer förfoga över den inom deras distrikt liggande jorden. Jorden skall, så vida den ej behålles av det allmänna för grundläggande av sovjetjordbruk, d.v.s. stordrift under rådens förvaltning, utlämnas till de enskilda bönderna för nyttjande. Anspråk på att erhålla jord att bruka har endast den, som brukar jorden själv tillsammans med sina anhöriga. Anställandet av lönearbetare är förbjudet och kan bestraffas genom indragning av nyttjanderätten. Jordens fördelning försiggår med hänsyn till brukarens konsumtion och befintliga arbetskrafter, efter ”magar” och ”händer”, i enlighet med den praxis, som i de enskilda distrikten historiskt utvecklats vid jorduppdelningarna inom miren. Vid uppdelningen skola de jordlösa och jordfattiga bönderna tilldelas jord i sådan utsträckning, att de bliva jämnställda med de välbärgade bönderna. Olika delarna i brukningsdelarnas storlek utjämnas, och alla bondehushåll utrustas med jord i förhållande till antalet ”magar” och ”händer”. Den efter dessa grundsatser utdelade nyttjanderätten till jord är en personlig rätt. Den kan icke överlåtas, icke säljas, icke förpantas samt upphör när den dör, som tilldelats nyttjanderätten. Då faller jorden åter till samhället och kan utdelas på nytt av sovjet.

Grundlagen om jorden lät den privata bondehushållningen bestå. Bondens jordbruk förblev ett självständigt företag, bonden förblev varuproducent, förbunden med samhället blott genom inköp och försäljning av varor. Men på varuproduktionens område ville lagen uppnå verkningar, som endast kunde uppnås genom övergång från enskild till samhällelig produktion, från individuell varuproduktion för marknaden till socialistisk produktion för och genom samhället. Just däri bestod socialistrevolutionärernas egendomliga illusioner, att de såsom talesmän för bondeklassen ville utvidga och befästa det enskilda bruket av jorden, och ändock tro sig därigenom kunna uppnå resultat, som endast äro möjliga inom ramen av en socialistisk produktion. Under inflytandet av denna illusion uppstod inom deras jordlagstiftning inre motsatser. En del av densamma syntes alldeles ogenomförbar under det att en annan del vid sitt genomförande måste forma sig de svåraste bojor för de produktiva krafternas utveckling.

Redan jordens ”socialisering”, överförandet av äganderätten till jorden i ”hela det arbetande folkets” händer är en innehållslös fras. Individuell lanthushållning och en varuproducerande bondeklass förutsätter – den kan endast därigenom förverkligas – att staten utkräver en grundavgift av de enskilda jordbrukande bönderna, och att staten alltså belägger de enskilda fastigheterna med jordränta, som avväges efter fastigheternas beskaffenhet och läge. Men detta är icke föreskrivet i grundlagen om jorden, och sovjetmakten hade intet medlet för att genomföra åtgärden ifråga. Nyttjanderättens upphörande vid innehavarens död står på papperet och sovjetmakten har visserligen dekreterat arvsrättens avskaffande¹⁷, men det har

¹⁷ *Sobranje Usakonenij*, n:r 34, den 4 maj 1918, samt Klibanski, anf. arb. sid. 151.

icke gjorts något för att tillämpa denna föreskrift. Dekretet av den 1 maj 1918 bestämmer uttryckligen, att dess bestämmelser angående arvsrättens upphävande icke skulle tillämpas på bondejorden, vilket förresten vore meningslöst, om socialiseringslagens bestämmelser, som utesluta jordens övergång genom arv, verkligen bleve efterföljda. Bönderna lämna faktiskt jorden i arv till sina barn, men sovjetmakten kan heller ej hindra att de sinsemellan byta, köpa och sälja jord.¹⁸ Jorden är alltså trots alla dekret ännu en handelsvara. Redan den tsaristiska regimen förbjöd 1893 förpantning av jord, varigenom bönderna tvingades att inskränka sig till personlig kredit, vilket betydde att de utlämnades till ockrare. Förbättringar och intensifiering av bondejordbruket blevo därigenom omöjliga. Samma verkningar måste också det nuvarande förbudet framdriva, så länge sovjetmakten icke kan ersätta krediten genom omedelbart inskridande i de svåraste fallen och genom att snabbt ställa till förfogande de för jordförbättringarna nödvändiga redskapen. Förbudet för lönearbete är över huvud taget icke genomförbart. Där jordbruket redan drivs intensivare och i den mån intensifieringen fortskrider blir detta förbud ohållbart. Ty intensivt jordbruk är ett säsongarbete, som icke året runt kan föda så många människor som de veckor då behovet efter arbetskraft är störst. Varuproducerande jordbruk kan ej existera utan lönearbete. Den enskilda varuproduktionen kan ej bestå om man avskaffar lönearbetet. Faktiskt bestämmer också dekretet om organisering av "fattigkommittéer" i byarna den 20 maj 1918, att även bönder, som använda lönearbetare, ha valrätt till dessa fattigkommittéer, om icke deras jordbruks avkastning överstiger normen för de egna behoven.¹⁹ Men om i maj månad bönder, som använda lönearbetare, räknas till "byns fattiga", så kan naturligtvis inte det i februari dekreterade upphävandet av lönearbetet genomföras. Så återstår ingenting av reformens "socialistiska" hölje. Dess verkliga innehåll är ej jordegendomens "socialisering", utan uppdelning av herrarnes jord på bönderna. Här är det icke lantbrukets socialisering, som försiggått, utan omvänt arbetet i den under samhällliga former – visserligen under feodalt och kapitalistiskt kommando – drivna stordriften, som ersatts med det individuella arbetet inom det självständiga bondejordbruket.

Socialistrevolutionärernas vänsterflygels inflytande på sovjetrepublikens jordlagstiftning framträder i motsättningen mellan jorddekretens faktiska innehåll och deras "socialistiska" skylt. Här uppenbarade sig det gamla narodnitschwestwo i den av marxister ledda revolutionen. Men detta inflytande var ingen tillfällighet. Det faktum, att bolsjevikernas seger gjorde det möjligt för socialistrevolutionärerna att upphöja sitt jordprogram till lag, är uttrycket för, att proletariats politiska seger har banat den väg, på vilken bondeklassen uppnådde sitt sociala mål. Och det faktum, att bolsjevikerna överlämnade åt socialistrevolutionärerna att bestämma över jordlagstiftningens innehåll, är uttrycket för, att proletariats endast kunde erövra och bevara makten, om det överlät till bondeklassen, att ändra formerna för jordäganderätten efter sin vilja och sina behov, ja, till och med efter sina illusioner.

Men jorddekretens historiska betydelse är fullständigt oberoende av de enskilda bestämmelserna i dem. Deras betydelse ligger uteslutande däruti, att de lämna den rättsliga sanktionen åt godsägarjordens uppdelning, och att de gävo signalen åt bondeklassen att bemäktiga sig jorden, där detta ännu icke skett. Besittningstagandet av jorden skedde tygellöst, vilt under förstörelser och ödeläggande. I detta tillvägagångssätt återspeglade sig kulturnivån hos den oskolade, till stor del ännu analfabetiska, för endast få årtionden sedan ur livegenskapen frigivna och genom kriget förvildade bondeklassen. Om jorddekretens innehåll bekymrade sig den lössläppta massan över huvud icke. De bestämmelser, som införts för att utjämna olikheten i fråga om jordegendomens storlek inom bondeklassen med tanke på dem, som voro utan jord eller endast hade obetydligt därav, betydde ingenting. Det var de stora och medelstora bönderna, som ryckte till sig lejonparten av bytet, och detta lyckades dem icke

¹⁸ Gawronsky, *Die Bilanz des russischen Bolschewismus*, Berlin 1919, sid. 48.

¹⁹ *Sobranje Usakonenij*, n:r 43, 18 juni 1918, samt Klibanski, anf. arb., sid. 29.

endast för att de voro den aktiva och ledande gruppen²⁰ i byarna, utan också därför, att fattigkommittéerna tilldelade varje bonde endast så mycket jord, som han hade förmåga att bruka. De, som förut voro utan jord eller endast hade obetydligare lotter, saknade emellertid i stort sett varje tillstymmelse till döda eller levande inventarier, och de fingo därför endast litet jord. Att godsägarjordens uppdelning icke, såsom förskrevs i jordlagstiftningen, försiggick så att ”grunderna för arbetet utjämnades”, bevisar redan det faktum, att även första året efter delningsprocessen en häftig kamp rasade mellan ”landsbygdsbourgeoisin” och ”landsbygdens fattigfolk”. Men hur vilt och otyglat uppdelningen än försiggått, så är den ett faktum. Först därmed är den ryske bonden befriad från de dagsverks- och avgiftsplikter, som i sex årtionden i maskerad form överlevt den livegenskap, på vilken de voro grundade. Först därmed är livegenskapens sista återstod förstörd och de feodala arbetsformernas sista rester upplösta. Jordröntans förkapitalistiska former ha försvunnit. Kvar står endast den kapitalistiska jordröntan, som döljer sig i varupriserna, och som nu tillfaller bönderna såsom fria varuproducenter. Hur än böndernas förhållande till jorden må tydas rent juridiskt står fast dock, att de ekonomiskt sett äro jordens ägare, så snart de äro de enda, som tillgodogöra sig jordröntan. Om än den nya jordlagstiftningen kallar sig ”socialistisk”, så ger den dock bönderna i verkligheten borgerlig egendom, ty den möjliggör för bönderna att tillägna sig mervärde i form av jordränta.²¹

Och på det faktum att äganderätt ekonomiskt taget faktiskt existerar skall väl också den juridiskt erkända äganderätten komma. Jordgemenskapen var länge ett hinder för produktivkrafternas utveckling, och bondeklassen hade redan före revolutionen inställt nyuppdelningarna av jorden, avogt stämd som den var mot jordgemenskapen och dess ofta återkommande uppdelningsprocedurer och den därav följande osäkerheten. Nu när bönderna utrustats med jord i mycket större utsträckning än förut, komma de att med all kraft eftersträva fast och varaktig makt över sin jord. Och denna strävan måste bli desto starkare, ju intensivare jorden brukas. Resultatet av en jordrevolution, som icke socialiserat arbetet på jorden, utan – genom stordriftens upplösning – lämnat jorden i enskilda händer, kan icke bli någonting annat än att antingen böndernas privata äganderätt införes, eller att i bästa fall en ärftlig nyttjanderätt till den odelade jorden upprättas.

Men denna till sitt väsen borgerliga revolution av jordegendomsförhållandena har icke i Ryssland, såsom i Väst- och Centraleuropa, försiggått under förloppet av en borgerlig revolution utan genom proletariats revolution. Och just därur hämtar den proletära revolutionen sin kraft. Ty har bondeklassen mottagit jorden ur händerna på det proletariat, som konstituerat sig som härskande klass, så är också dess öde kedjat vid proletärraväldet. Bakom varje kontrarevolutionär armé, som hotar proletärrepubliken, frukta bönderna nu den efter sina gamla rättigheter falkande godsägaren. Därför är bondeklassen beredd att försvara proletariatets diktatur mot varje kontrarevolutionärt hot. Den lilla proletäriska minoritetens makt är beskyddad av hundra millioner bönders fruktan för kontrarevolutionen.

3. Bonden och kommunismen

Den ryske bonden måste intill revolutionen sälja en del av sin skörd för att kunna betala skatterna, avlösningssummorna och arrendeavgifterna. Efter revolutionen inställde han skattebetalningen och från avlösnings- och arrendeavgifterna befriade honom jordrevolutionen. Han var ej längre tvungen att sälja jordbruksprodukterna. Han var ej böjd

²⁰ Preobraschenskij, *Krestjanskaja Rossija i Sozialism*, Petrograd 1918, sid. 6.

²¹ Det statliga spannmålshandelsmonopolet kan ingenting ändra härvidlag även om det kunde göras effektivt gent emot böndernas smyghandel! Monopolet kan genom sin prispolitik upphäva den absoluta jordröntan, men den differentialränta, som betingas av viss jords bättre beskaffenhet och läge, kan den icke avskaffa. Denna form av jordränta kan icke skiljas från individuellt, varuproducerande jordbruk.

för att sälja dem, då staden endast kunde bjuda honom nästan värdelösa papperspengar men inga industriprodukter. Livsmedelstillförseln till städerna råkade i stockning. Råden måste skrida till våldsamma livsmedelsrekvisitioner. Beväpnade arbetaravdelningar sändes ut på landsbygden för att rekvirera livsmedel. De stötte på böndernas beväpnade motstånd. Stadsproletariatets revolution hade gjort det möjligt för bönderna att få godsägarjorden i sina händer, men kampen om livsmedelsförråden ställde bondeklassen i den skarpaste klassmotsats mot stadsproletariatet.

I denna kamp sökte sig stadsproletariatet bundsförvanter på själva landsbygden. Det gjordes försök att organisera landsbygdens fattigfolk emot bönderna och att engagera jordbruksproletariatet för livsmedelsrekvisitioner. Byarnas fattiga invånare, som icke kunde leva av sin egen jords avkastning, måste lika väl som stadsproletariatet leva av den spannmål, som krävdes ut från bondgårdarna. Man hoppades därför kunna ställa detta fattigfolk i tjänst hos sovjets förplägnadsorganisation. Enligt dekretet av den 20 maj, 1918 skola de proletära och halvproletära skikten på landsbygden i varje by välja en ”kommitté för fattigfolket”. Dessa kommittéer skulle intresseras i sovjetmyndigheternas spannmålsrekvisitioner genom att en del av den beslagtagna spannmålen överläts på dem för fördelning bland landsbygdens fattigfolk. På dessa kommittéer hoppades man kunna stödja sig vid organisationen av förplägnadsorganen.

Men framgingo dessa försök att utveckla klassmotsatserna på landsbygden omedelbart ur kampen om livsmedlen, så vann den i partiernas och klassernas medvetande en allmännare betydelse. Bolsjevikerna hade gjort det möjligt för socialistrevolutionärernas vänstra flygel, att dekretera fram jordens ”socialisering” efter sitt recept. Men bolsjevikerna voro fullständigt fria från socialistrevolutionärernas illusioner. De betraktade godsägarjordens uppdelning, utvidgandet och befästandet av böndernas privathushållning icke såsom socialistiska åtgärder, utan såsom den borgerliga revolutionens nödvändiga avslutning. De betraktade den genom feodalismens upplösning uppkomna borgerliga jordlagstiftningen blott som ett övergångsled, som under revolutionsstormarna snart nog skulle kunna passeras. Trodde nu socialistrevolutionärerna att den socialistiska revolutionen var avslutad på landsbygden genom storgodsens uppdelning, så trodde bolsjevikerna å sin sida att på denna, av dem själva fullständigt riktigt som borgerlig erkända och betecknade revolution, skulle kunna följa den verkligt socialistiska revolutionen på lantushållningens område. Bolsjevikerna voro fria från socialistrevolutionärernas illusioner, men de förföllo till den motsatta illusionen. De trodde, att böndernas smådrift, som nyss besegrat och slagit sönder den feodalkapitalistiska stordriften, nu genom en snabb utveckling skulle kunna överföras till en socialistisk stordrift.

Den socialistiska organisationens grundval skulle jordbrukskommunerna vara. Instruktionen av den 3/16 augusti 1918 drog upp följande bild av dessa kommuners organisation: Den som inträder i en kommun avsäger sig all privategendom. All hans lösa och fasta egendom, inberäknat hans hus och gård, hans levande och döda inventarier samt hans penningar, övergår i kommunens ägo. Kommunens ledning ligger hos stämman, i vilken alla medlemmar deltagar, samt i det av stämman valda rådet. Efter deras anvisningar brukas kommunens jord gemensamt av alla dess medlemmar. Att ersätta det individuella jordbruket inom smådriften med den kooperativa stordriften är kommunens förnämsta uppgift. Kommunen förfogar över sina medlemmars arbetsavkastning. Först fråndrages, vad som är nödvändigt för att täcka medlemmarnas gemensamma behov. Därvid skall man bemöda sig att skaffa gemensamma bostäder, arbets- och underhållningsrum, skolor, bibliotek o.s.v. för sina medlemmar. Resten av arbetsavkastningen tillfaller kommunens medlemmar. Då var och en måste arbeta för kommunen i kraft av förmåga, så skall också var och en efter sina behov försörjas av kommunen.

Kommunens organisationsplan, som mera erinrar om en ordensregel än om en plan för organisering av ett socialistiskt jordbruk efter nationell måttstock, verkar som en utopi. Men så var den ej tänkt. Ty bolsjevikerna trodde sig inför sina ögon ha den klass, vilkens eget intresse skulle tvinga den att förverkliga utopien. Massor av industriarbetare, som blivit arbetslösa i städerna, strömmade tillbaka till landsbygden. Också de tillägnade sig en del av godsägarjorden. Men de funno där inga gårdar, i vilka de kunde slå sig ner såsom bönder och de hade inga redskap eller arbetsdjur för jordens bearbetning. De hade emellertid med sig från staden den i fabriken förvärvade vanan vid i samhällseliga former organiserat arbete samt den i revolutionen upplammande hänförelsen för socialismen. Kunde man därför inte hoppas, att de till landsbygden återvändande industriarbetarna skulle föredraga att bruka jorden gemensamt, i stället för att var och en av dem skulle på egen hand taga upp den tunga kampen för att på det lilla stycke naken jord som tillfallit honom upprätta ett självständigt bondejordbruk? Landsbygdens fattigfolk stod också i samma läge. Det fattades även för dem de inventarier, som voro nödvändiga för bruket av de jordlotter, de bemäktigat sig vid godsägarjordens uppdelning. Skulle inte de nu försöka, att genom kooperativ sammanslutning anskaffa de redskap, som de såsom enskilda ej kunde skaffa sig? Och om nu staten, som uppmuntrat till grundandet av kommunerna, lämnar dem lån och levererar dem redskap – förmåner som ej lämnas de enskilda jordbrukarna – skall då inte landsbygdens fattigfolk gärna sluta sig samman i kommuner? Bliva ej de redan bildade ”kommittéerna för landsbygdens fattigfolk” kommunernas naturliga organisatörer? Och skola icke landsbygdens proletärer, som i egenskap av grovarbetare bildat arbetslag och kooperativa produktionsföreningar, genom vilka de åtagit sig arbeten, snart lära att också bedriva jordbruket kooperativt?

Om nu först bildades ett stort antal kommuner av industriarbetare och lantproletärer så hoppades många entusiaster, att det icke skulle vara utsiktslöst att så småningom också med lock eller pock få in bönderna i kommunerna. Landsbygdens fattigfolk hade kommit till korta vid godsägarjordens uppdelning. Denna grupp är förbittrad på bönderna, som ryckt till sig lejonparten av bytet. De sträva efter en snar revision av jordegendomsförhållandena och de rikta sig nu ej längre mot feodaltherrarna utan mot de stora och medelstora bönderna. De organisera sig under kommittéernas ledning. Om det lyckas en grupp, i en kommun förenade lantproletärer att rycka till sig makten i byn och bringa bönderna till underkastelse, så kan det också lyckas att förena hela byn i en kommun och att förvandla även bönderna till kommunens medlemmar. Så ungefär torde förhoppningarna gestaltat sig hos dem, som trodde sig kunna driva den nyss påbörjade borgerliga revolutionen på landsbygden vidare till en verkligt socialistisk revolution av jordegendomsförhållandena.²²

Bemödandena att skapa jordbrukskommuner voro ej resultatslösa. Under loppet av 1918 grundades över 500 sådana organisationer. Det är obestridligt att många sådana kommuner äro mycket olika den i ”instruktionen” tecknade bilden, att många av dem, ledda och grundade av i fråga om jordbruk okunniga idealister, hastigt föllo samman, att många urartade i kapitalistisk riktning och bedrevo smyghandel i stor skala samt utsögo småbönderna i grannskapet såsom lönearbetare, att det i enskilda fall lyckades kapitalister att under kommunernas mask uppehålla kapitalistiska jordbruksföretag. Alla dessa saker ha fastställts också av bolsjevikiska skriftställare.²³ Men man måste betänka att det är fråga om en organisation, som söker att helt och hållet genomföra kommunismen icke endast i fråga om produktionen utan även beträffande det som skall konsumeras, en organisation, som inriktar sig på att socialisera icke endast arbetet utan också den enskildes hushållning och förbrukning, trots att detta strider emot lantbefolkningens traditioner och instinkter. Och när man gjort klart för sig detta, förstår

²² Kij, *Selskaja kommuna*, Petrograd 1918. – Meschtscherjakow, *O selsko-chosajstwennich kommunach*, Moskva 1918. – *Instrukzii i poloschenja o kommunach*, *S predislwiew Mitrofanowa*, Moskva 1918.

²³ T.ex. Meschtscherjakow, anf. arb., sid. 9 f. – Från bolsjevikfientlig sida av Gawronsky, anf. arb., sid. 48 ff.

man, att det faktum, att på några få månader kunnat bildas 500 sådana organisationer, är ett starkt vittnesbörd om, vilken stark hänförelse för socialistiska livsformer den ryska revolutionen ändå har väckt. Den rörelse, ur vilken jordbrukskommunerna framgick, erinrar i själva verket om den strävan efter högre, människornas andliga behov mera motsvarande livsformer, från vilken det kristna ordensväsendet sprang fram. Men lika litet som världen blev kommunistisk, därför att mitt uppe i borgarnes och böndernas värld kloster anlades, lika litet kan den ryska lantbrukningen bli socialistisk därigenom, att bland millioner bönder ett par tusen arbetare leva i egendoms gemenskap och samfällt bruka sin jord.²⁴

Miren har vant den ryska landsbygdens folk vid gemensam jordegendom, men däremot icke vid kooperativt bruk av jorden och vid kommunism i fråga om produktion, hushållning och förbrukning. Kommunens idé framgick icke ur vanorna och behoven hos landsbygdens folk. Hela detta fälttåg var fastmera ett försök, att ovanifrån, ifrån staden, tvinga på landsbygden en främmande samt mot dess vanor och behov stridande organisation. Landsbygdens fattigfolk stod ej närmare kommunismen än den besittande bondeklassen. Vad som låg även de fattiga mest i hågen var icke kommunismen, utan jordens och inventariernas nyuppdelning till deras förmån. Därför kunde kommunerna ej bli annat än enstaka företeelser. Även där fattigfolket ryckte till sig makten i byarne, och, följande det från staden kommande slagordet, ”proklamerade kommun”, har faktiskt i regeln icke upprättats en kommunistisk organisation av jordbruket, utan jorden och inventarierna ha endast på nytt uppdelats.

Men det visade sig ganska snart, att landsbygdens fattigfolk över huvud icke var den starka kraft, som kunde tvinga bönderna på knä och som helt underkastade sig sovjetmaktens vilja. Där bondejorden var mirens egendom och till följd därav periodiskt uppdelats på alla byinnevärdarne, hade ju överhuvud icke en talrik klass jordlösa proletärer kunnat uppstå. Där de ryska bondstugorna voro överfyllda och där i genomsnitt bondefamiljerna hade många flera händer än som kunde sysselsättas, fanns intet rum för lönearbetare på jorden. Men icke heller storgodsens i den största delen av egentliga Ryssland hade kunnat sysselsätta ett större antal löntagande lantarbetare, ty godsägarna hade för det mesta ej brukat jorden genom lönearbetare, utan genom arrendatorer eller genom bönder som ”arbetade av” vissa förmåner. Väl hade under den senaste mansåldern före revolutionen en differentiering inom bondeklassen ägt rum därigenom, att det lyckades för de enskilda bönderna att i olika grad utvidga sina jordområden genom köp eller arrendering, men denna differentiering i fråga om de enskilda egendomarnas storlek åstadkom dock icke en sträng klassmotsats inom byarna. Därtill kom också, att det sociala urvalet på landsbygden just icke gjorde de värdefullaste elementen till medlemmar i den av bolsjevikerna med så stora förhoppningar betraktade kåren av ”landsbygdens fattigfolk”. När Kamkow, den socialistrevolutionära vänsterflygelns ledare, på den femte rådsläkningen betecknade fattigfolkets kommittéer som vagabondernas kommittéer samt stämplade fattigfolkets mobilisering mot landsbygdsbourgeoisien som ett försök att spela ut trasproletariatet mot bondeklassen²⁵, så var detta helt visst en stor överdrift. Men ett litet sanningskorn gömdes ändå däri. Ty där jorden periodvis uppdelades på nytt och där varje familj hade rätt till lika stort jordområde, så kunde dock endast sådana personer sjunka ner under det ekonomiska genomsnittet, som antingen träffades av utomordentliga olyckor eller voro dåliga jordbrukare eller drinkare. I allmänhet var därför i de områden, där jordgemenskapen bibehöllits till revolutionen, landsbygdens fattigfolk intellektuellt och moraliskt knappast likvärdigt med bönderna. Därför kunde heller icke revolutionen inom dessa områden upplösa den traditionella rangordningen på landsbygden. De välsituerade bönderna förstodo att bevara sin auktoritet och sin ledarställning i byarna. På helt annat sätt

²⁴ Rapporten över enstaka grundläggningar av jordkommuner i *Iswjestja gov. Kontrolja Moskva* 1918, n:r 3, sid. 89 ff.

²⁵ Ustinow, *Kruschenje partij ljewich Eserow*, Moskwa 1918, sid. 11.

var det i ”randländerna”, där jordförhållandena icke voro specifikt ryska, och där redan under den feodala ordningen skillnaden mellan ägare och arbetare, bönder och obesuttna skarpt trätt i dagen. Där kunde såsom t.ex. i Estland och Lettland utveckla sig en stark, självständig rörelse bland de obesuttna mot bönderna. Men i det egentliga Ryssland var fattigfolket på landsbygden icke tillräckligt talrikt, icke tillräckligt särartat och enhetligt, icke tillräckligt intellektuellt och moraliskt högtstående, icke tillräckligt utrustat med initiativ- och organisationskraft för att kunna erövra makten i byarna och kasta böndernas starka ställning över ända.

Höjdpunkten på den proletäriska offensiven mot bondeklassen inföll 1918. Den ledde till fullständig brytning mellan bolsjevikerna och socialistrevolutionärernas vänster. Kampen mellan landsbygdens fattigfolk och landsbygdens bourgeoisie var den sociala grund, ur vilken striden mellan bolsjevikerna och den socialistrevolutionära vänsterflygeln om ratificeringen och genomförandet av freden i Brest-Litovsk utvecklade sig. De häftiga sammanstötningarna mellan de båda grupperna på den femte rådkongressen, mordet på greve Mirbach och oroligheterna den 6/19 juni 1918 beteckna denna kamps dramatiska höjdpunkt. Bolsjevikerna kunde visserligen nedslå och söndra socialistrevolutionärernas vänsterflygel, men de voro vanmäktiga mot det stumma och passiva men sega motståndet från bondeklassens stora massa. Bönderna besvarade livsmedelsrekquisitionerna med att inskränka på odlingen. Då bonden ej var säker på att få behålla sitt spannmålsöverskott, odlade han endast så mycket, som han själv förbrukade. Den odlade jorden minskade fruktansvärt. Oerhörda jordbruksmarker lågo obrukade. Icke sällan gjorde bönderna också aktivt motstånd; de mötte rekvisitionsmanskapet med våld, de upplöste med maktmedel fattigfolkskommittéerna och jagade dem ut ur byarna. De skeptiker, som heller icke saknades inom kommunistpartiet, hade fått rätt. Det härskande partiet måste inställa sin offensiv mot bondeklassen.

Under hösten 1918 ändrade sig sovjetmaktens ställning till bondeklassen. Allt tydligare uttalades den åsikten, att sovjetmakten icke kunde hävda sin ställning, om den icke avstod från varje våldsamt uppträdande mot bondeklassen för att i stället försöka vinna ”medelbönderna”, d.v.s. bondeklassens massa, för sig.

Under det att den i juli 1918 skapade författningen för sovjetrepubliken endast kallade ”landsbygdens proletariat och den fattiga bondeklassen” till gemensamt arbete med arbetarklassen i städerna, ropar man nu allt oftare och allt tydligare på ”medelbönderna” och vill dela arbetet och makten med dem. Den i mars 1919 sammanträdande rådkongressen sanktionerade denna maxim. ”Ingenting kan vara dåraktigare”, sade Lenin på denna kongress, ”än våldsamma ingrepp i böndernas ekonomiska liv. Expropriationen av de medelstora bönderna är ej problemet, utan detta är, att räkna med bondeklassens egenart, att av bönderna själva lära metoderna för övergången till en bättre social ordning och att icke kommendera dem. I detta avseende, kamrater, ha vi icke syndat så litet²⁶.” Från och med denna kongress uppgavs också faktiskt varje försök att våldsamt ingripa i böndernas ekonomi. Sovjetmakten lät bönderna styra efter godtycke i sina byar. Bemödandena att skapa socialistisk stordrift inom jordbruket fortsattes, men de inskränkte sig nu till understödjande och utveckling av sovjetjordbruken. I glest bebyggda områden blevo avsevärda delar av stats- och kronogodsens icke uppdelade på bönderna. De ha förblivit statsegendom och brukas av de lokala råden. Sovjetregeringen bemödar sig nu att understödja och befordra dessa sovjetjordbruk. Deras antal äro icke allt för stort. I februari 1919 skall det ej ha funnits mera än 1,510 storföretag inom jordbruket – sovjetjordbruk, jordbrukskommuner och kooperativ drift. Sedan dess skall antalet ha stigit till ungefär 5,000²⁷. Dessa statliga storföretag på jordbrukets område ha en

²⁶ Citerat efter Issajew, *The nationalisation of industry in Sovjet-Russia*, Justice, dec. 1919.

²⁷ *Russische Korrespondenz*, n:r 2, januari 1920.

väsentligt större betydelse än jordbrukskommunerna såsom bärare av de tekniska framstegen och såsom grundval för städernas livsmedelsförsörjning.

Mycket tydligt är sovjetregeringens förändrade ställning till bönderna uttryckt i det nya partiprogrammet för kommunistiska partiet, som antogs i maj 1919. I spetsen av de jordpolitiska kraven står också i detta program ”organisationen av socialistisk stordrift inom jordbruket”. Men för detta ändamål krävdes främst upprättandet av sovjetjordbruk och statlig skötsel av vanhävdad jord. Kommunerna nämndes först i sista rummet och betecknades uttryckligen som ”frivilliga förbund av jordbrukare för ledning av en gemensam stordrift”, varigenom varje kommunalisering av bondeägd jord på tvångets väg avsvors. Programmet framhäver, att ”smådriften på bondejorden än länge kommer att bestå”, och fordrar en rad av åtgärder av sådan art, att vilket borgerligt parti som helst kan fordra dem. Dessa åtgärder voro kommussioner, statligt inskridande till förmån för användning av konstgödsel och bättre utsäde, jordförbättringar, statshjälp för jordbrukskooperation o.s.v. Programmet ålägger kommunistiska partiet förpliktelsen att organisera landsbygdens proletärer i fackföreningar, men det lägger också an på, att ”så småningom och planmässigt draga in de medelstora bönderna i det socialistiska uppbyggnadsarbetet”. Partiet måste draga över de medelstora bönderna ”på arbetarklassens sida genom uppmärksamt aktgivande på deras behov, genom att med andliga medel och icke med undertryckningsåtgärder inverka på deras efterblivenhet, att i alla de fall, då deras livsintressen beröras, eftersträva ett praktiskt samförstånd med dem, samt att gå dem till mötes vid val av medel för genomförandet av socialistiska åtgärder.”²⁸

Bolsjevismen döljer sin kapitulation för bondeklassen genom att den blott vänder sig till de medelstora bönderna (”medelbönderna”) och söker samarbete, under det att den kallar till kamp mot ”landsbygdsbourgeoisin”. Men med landsbygdsbourgeoisin förstås nu något helt annat än vid tiden för organisering av ”fattigfolkets kommittéer”. Då kallades hela bondeklassen landsbygdsbourgeoisin, och man inspirerade byarnas hel- och halvproletärer till kamp mot densamma. Nu anses de medelstora bönderna, d.v.s. bondeklassens stora massa, såsom bundsförvanter och till landsbygdsbourgeoisien räknas nu blott ockrarna, mellanhänderna, krögarne, slaktarne, med ett ord sådant folk, som även bönderna hata. I verkligheten har här bondens smådrift segrat för andra gången. Den har först förstört feodalismens rester och sedan avvärt den kommunistiska anstormen.

Men just på det faktum, att proletariatet i behaglig tid erkände offensiven mot bondeklassen såsom utsiktslös och inställde densamma, beror sovjetmaktens styrka. Den ryske bonden är ännu intet ”politiskt levande väsen”. Endast kampen om godsägarnes jord har förmått rycka in honom i historiens virvel. Så snart godsägarjorden är erövrad och den tillkämpade egendomen säkerställd, återfaller bonden i sitt tillstånd av politisk indifferens. Lämnar sovjetmakten honom i fred i hans by, så bekymrar han sig inte om, vad bolsjevikinstitutionerna ha för sig i städerna. Bonden lämnar de valplatser, där historien utformas. Han sjunker åter in i den trånga kretsen av sina rent lokala intressen, sjunker tillbaka i djupet av en händelselös tillvaro, på sidan om historiens ström. På historiens arena stannar proletariatet ensamt kvar med bourgeoisin. Därpå grundar sig proletariatets herravälde. Och endast om proletariatets välde är hotat av kontrarevolutionen, bakom vars bataljoner feodaltherrarna hoppas återfå sina gods, reser sig också bonden för att gemensamt med proletariatet slå tillbaka den gemensamma fienden.

²⁸ Rysslands kommunistiska partis program 1919.

4. Sovjetförfattningens väsen

I sin författningsurkund av den 10 juli 1918²⁹ framställer sig den ryska sovjetrepubliken som en federation av städernas och landsbygdens sovjet, som, uteslutande valda av arbetare och bönder, genom sina delegerade utöva regeringsmakten. Genom denna författnings paragrafer, som utesluta alla utsugare av främmande arbetskraft från rösträtt vid sovjetvalen, som endast tillerkänna de ”arbetande” såväl rösträtt som samvetsfrihet, yttrandefrihet i tal och skrift samt förenings- och församlingsfrihet, som stadga proletarietets beväpning och bourgeoisieens avvapning, tror man sig ha förverkligat den proletära klasstaten. Därför fira en del denna författning som den slutligt upptäckta, enda tänkbara statsform, genom vilken proletariet kan konstituera sig såsom härskande klass, våldsamt krossa utsugardömet och förverkliga socialismen. Därför bekämpa en annan del denna författning såsom en produkt av brutalt klassherravälde, såsom en kränkning av demokratins eviga principer, såsom ett våldsdåd mot oantastbara människor och medborgarrättigheter. Men lovsångerna å den ena sidan hjälpa oss lika litet som vreden å den andra att begripa den ryska sovjetförfattningen. Ty man förstår den inte genom att man utlägger och bedömer dess olika paragrafer. Som alla andra författningar är också sovjetrepublikens endast ett utslag av maktförhållandena mellan klasserna. Dess praktiska verkningar är som varje annan författning beroende av maktförhållandena mellan klasserna, och den förändras genom varje förskjutning av dessa maktförhållanden. Om vi verkligen vilja förstå sovjetförfattningen, måste vi se den i ljuset av de samhälleliga krafter, som röra sig inom det nuvarande Ryssland.

Den ryska sovjetrepublikens översta organ är den allryska rådkongressen. Den väljer den allryska centrala exekutivkommittén, som giver lagarna och väljer folkkommissariernas råd. Den allryska rådkongressen består av representanter för städernas sovjet, som få sända ett ombud på 25,000 *röstberättigade*, samt av representanter för guvernementens sovjetkongresser, som få sända ett ombud på 125,000 *innevånare*. Städernas sovjet väljas omedelbart av de röstberättigade arbetarna. Guvernementens sovjetkongresser däremot framgå ur indirekta val. Dessa kongresser bestå av representanter för städernas råd, som välja ett ombud på varje 2,000-tal röstberättigade och av representanter för distriktsrådsmötena, som få sända ett ombud för varje 10,000 innevånare. Distriktsmötena bestå av ombud för byråden, och varje byråd kan sända en tiondel av sina medlemmar till distriktsmötena. Detta ganska komplicerade valsysteem verkar så, att städerna gynnas väsentligt på landsbygdens bekostnad. Städernas råd välja sina ombud till allryska rådkongressen genom omedelbara val och de delta dessutom genom sina representanter i guvernementens sovjetkongresser, som ju också utse ombud till allryska rådkongressen. Städernas råd bli alltså dubbelt representerade vid den allryska rådkongressen. Denna dubbelrepresentation betyder naturligtvis att städernas råd gent emot landsbygdens, industriarbetarne gent emot bönderna, ha pluralvalrätt.

Men bondeklassens övervikt i antal gent emot industriproletariatet är i Ryssland så stor, att bönderna trots industriarbetarnes dubbelrepresentation skulle kunna behärska den allryska rådkongressen. Om byråden använde den representationsrätt, som sovjetförfattningen tillerkänner dem, lika fullständigt som städernas råd, så skulle, trots industriarbetarnes pluralvalrätt, den övervägande majoriteten på den allryska rådkongressen icke bestå av arbetarrepresentanter utan av bonderepresentanter. Sovjetförfattningen skulle då ej skydda industriproletariatets diktatur utan böndernas klassherravälde. Men faktiskt är ju tydligen motsatsen fallet. De män, som bilda folkkommissariernas råd, stå mycket fjärran från bönderna. De äro det industriella proletarietets ledare. Sovjetregeringens utrikespolitik

²⁹ *Konstituzia R.S.F.S.R.* En officiös populär kommentar är Karpinskij, *Tscho takoje sowjetskaja vlast i kak ona stroitsja?* Moskva 1918. Författningen har på svenska språket utkommit hos Frams förlag, Stockholm.

stammar ej ur musjikens tänkesätt, som är begränsat till det som rör sig inom hans by. Den är bestämd av proletariats förhoppningar på världsrevolutionen. Sovjetrepublikens radikala lagstiftning rörande äktenskapet, de kyrkliga förhållandena och arvsrätten motsvarar säkerligen icke bondeklassens uppfattningar, utan den har uteslutande framsprungit ur det revolutionära stadsproletariats rationalism. Ehuru alltså sovjetförfattningen ger bondeklassen möjlighet att fullständigt behärska sovjetrepubliken, finnes i republikens lagstiftning och politik – med undantag för jordlagstiftningen och jordpolitiken – inga uttryck för bondeklassens åskådningar. Dessa faktum kunna icke förklaras på annat sätt än att bondeklassen icke utnyttjar de maktmedel, som sovjetförfattningen ger dem.

De ryska böndernas stora massa är ännu politiskt oorganiserad, oskolad, ointresserad. Om staten blott lämnar deras byar i fred, bekymra de sig föga om, vem regerar staten. Endast små majoriteter av jordens folk ha starkare intresse för allmänna politiska frågor och starkare politisk aktivitet. Det indirekta representationssystemet, som spelar en så viktig roll i sovjetförfattningen, har till ändamål och resultat, att blott låta dessa politiskt aktiva minoriteter komma till tals. Valen till byråden, vilka förvalta byarnes angelägenheter, intressera nog hela bondeklassen. Men redan valen inom byråden till distriktsrepresentationerna intressera den slöa bondemassan mindre. De till byn återvända industriarbetarne och de bönder, som under kriget såsom soldater vistades i städerna och där drogos in i den revolutionära arbetarrörelsen, förstå att distriktsrepresentationerna äro de celler, av vilka sovjetstatens organ äro sammansatta. De ha ofantligt mycket större intresse för valen än den stora bondemassan, och rörligare, mera talföra än de andra ordna de utan svårighet så, att de bli representanter. På så sätt komma redan distriktsmötena att få en annan prägel än byråden. Redan i dem äro de aktiva, revolutionära, proletära minoriteterna i byarna starkare företrädare än i byråden. Detta upprepar sig i ändå större utsträckning, när distriktsmötena välja representanter till guvernementens sovjetkongresser. Genomsnittsbönderna intressera sig intet för guvernementskongresserna. Vad bekymrar sig bonden i sin by om den fjärran kongresstaden? Distriktsrepresentationernas aktiva revolutionära minoriteter är det, som sända ombud till guvernementskongresserna. Där sammanträffa de med representanter för städernas råd, ställa sig under deras andliga ledning och giva dem sina röster vid ombudsvalen till allryska rådskongressen. På så sätt kommer det sig, att guvernementskongresserna i regel ej sända representanter för den slöa, analfabetiska och konservativa bondemassan utan företrädare för stadsproletariatet och för de av detta ledda minoriteterna på landsbygden till den allryska rådskongressen. Där komma sedan de direkta företrädarna för stadsproletariatet till. Proletariats fullständiga bestämmanderätt på kongressen är garanterad. Det indirekta representationssystemet gör storleken av de olika skiktens representation beroende av deras politiska intresse, livaktighet och aktivitet. Därigenom blir den politiskt ointresserade, föga livaktiga och obetydligt aktiva bondemassan avskuren från representation. Sålunda tillförsäkras ledningen av hela det ”arbetande” folket industriproletariatet, eller rättare sagt, de politiskt mest intresserade, livligaste och aktivaste skikten av stadsproletariatet.

Det indirekta representationssystemets verkningar säkerställas genom terrorn. Genomsnittsbonden kan icke göra sig gällande inom det indirekta representationssystemets ram om han icke finner ledare, som väcka hans intresse för valen till distrikts- och guvernementsrepresentationerna, organisera hans ombud inom dessa församlingar och förfäktas hans intressen och åskådningar inom råden. Sådana ledare uppstå icke inom den ryska bondemassan själv. Endast intelligensen kan ställa dem till förfogande. Men intelligensens verksamhet inom bondeklassen försvåras icke endast därigenom, att revolutionen betecknar även de intellektuella såsom ”burschuj”, vilket ökat böndernas misstroende mot dem, utan framför allt genom terrorn, som gör all kraftigare och mera framträdande mot det härskande partiet riktad agitation inom bondeklassen nästan omöjlig. Så bli bönderna utan ledare och fångas ohjälpligt

i det indirekta representationssystemets nät. Oförmögna att handskas med den invecklade mekanismen, bliva de politiskt bundna och berövade det omedelbara inflytandet på sovjetrepublikens regering.

Om vi i stället för sovjetrepubliken hade en demokratisk republik, i stället för de indirekta valen genom byrådet till distriktsmötet över till guvernementsrepresentationen och slutligen till allryska rådkongressen hade allmänna och omedelbara parlamentsval, i stället för terrorn en fullt fri valkampanj, så skulle böndernas röster ha en helt annan betydelse. Om riket indelades i valkretsar, som i förhållande till invånarantalet hade ett fast antal representanter att tillsätta, så skulle jordbruksområdena få en i förhållande till sitt invånarantal lika stark representation som städerna. Massorna inom jordbruksområdena skulle genom valkampanjen bli satta i rörelse och även de i politiskt lugna tider indifferent massorna skulle gå till valurnorna. Under sådana förhållanden skulle ej de politiskt livaktiga minoriteterna i byarna utan rösterna från genomsnittsböndernas massa fälla utslaget. Resultatet skulle bli, att byarnas aktiva minoriteter skulle mångdubbelt röstas över av böndernas flertal, och att i hela riket den proletära minoriteten skulle drunkna i röstetalet från bondeklassens ”kompakta majoritet”. Denna ”kompakta majoritet” skulle tillsätta mandaten och därmed fälla utslaget i fråga om rikets regering. Sovjetförfattningen berövar den ”kompakta majoriteten” denna makt. I stället för de allmänna folkval, som sätta massorna i rörelse, har trätt de medelbara, stegvisa valen till de olika råden. Dessa val företagas av massornas förtroendemän och sätta icke massan själv i rörelse. Valkampanjen flyttas från folkmötena in i rådens lokaler, varförutom den kringskäres av terrorn. Proceduren försiggår utan folkmassornas aktiva deltagande, men under så mycket kraftigare inflytande från de aktiva minoriteternas sida. Därför bestämes de enskilda väljargruppernas representation inom de olika organen och institutionerna icke mera av majoriteten inom dessa grupper utan genom graden av deras politiska livaktighet. Och därigenom blir den minst livaktiga av alla väljargrupper, bondeklassen, faktiskt utesluten från allt inflytande.

Men det är icke sovjetförfattningen, som utesluter bönderna, utan böndernas oförmåga att använda de rättigheter, sovjetförfattningen tillerkänner dem. Den ryske bonden bär ännu på sin panna de djupa märkena efter den livegenskap, ur vilken han endast för 60 år sedan befriades, mer än ett halvt århundrade senare än bönderna i Väst- och Centraleuropa och ett halvt årtusende senare än den engelska bondeklassen. Den ryske bonden har först nu brutit sönder de tsaristiska bojorna, som hållit honom fångslad i rättslöshet och okunnighet samt berövat honom alla möjligheter till politisk verksamhet och politisk skolning genom tidningar, möten och organisationer. Den ryske bonden har först genom revolutionen befriats från en halvfeodal jordägarätt, som höll honom nere i ett tillstånd av oerhörd materiell och därmed också andlig fattigdom. Den ryska bonden är därför politiskt okunnig, oskolad, oorganiserad, ointresserad. Och just därigenom saknar han förmågan att använda sovjetförfattningen till sin förmån. Endast den ryske bondens brist på kultur, det tillstånd av barbari, i vilket de ryska bönderna leva, gör sovjetförfattningen till ett medel för böndernas utestängande. I den mån den ryske bonden blir förtrogen med sovjetförfattningens apparat, skall han också veta att göra sig starkare gällande inom dess ram. Redan nu är utan tvivel de medelstora böndernas inflytande på sovjetmakten i växande. Om de ryska bönderna blevo kulturmänskors, som hade lika stort intresse för de allmänna statsangelägenheterna som stadsinnevånarna och som förstodo att lika flitigt nyttja sina medborgarrättigheter som industriarbetarne, så skulle deras övervikt i antal komma att verka även inom sovjetförfattningen och denna skulle, utan att en enda av dess paragrafer behövde ändras, förvandlas från ett instrument för proletariatets diktatur till ett verktyg för bondeklassens diktatur.

Om Ryssland vore en demokratisk republik, så skulle de okunniga ryska bönderna bliva värnlösa byten för alla slags slagord och all slags demagogi. Står de röstberättigades massa

ännu på en låg kulturståndpunkt, så är den allmänna rösträtten, som en gång de franska guesdeisternas partiprogram sade, icke ett verktyg för befrielse utan ett medel för bedrägeri mot folket. Det skulle sannolikt utan ansträngning lyckas bourgeoisin att vinna de flesta bonderösterna för sina syften genom en appell till böndernas egendomsinstinkter, deras föräldrade föreställningar, deras avoghet mot städerna och fattiglapparna och judarne. I nästan alla kontinentens parlament förfogar bourgeoisin över majoriteten, men icke på grund av de rent borgerliga väljarnas antal, som nästan överallt står långt tillbaka för proletärernas antal, utan därigenom, att bondeklassens väljare överallt göra bourgeoisin sällskap och därigenom tillförsäkra borgarna majoriteten. Liknande skulle väl också fallet bli i ett demokratiskt Ryssland. Den ryske bonden, som under år 1917 på några månader tillryggalade vägen från de svarta hundra till socialistrevolutionärernas vänsterflygel, skulle så snart han fått sin jordhunger stillad lika hastigt vandra åt höger igen. Han skulle mycket snart genom sin oerhörda röstmassa antingen giva bourgeoisin makten, som hans ståndsbröder i Väst- och Centraleuropa göra, eller också upphöja en såsom den borgerliga ordningens räddare uppträdande usurpator, som de franska bönderna gjorde efter 1848. Sovjetförfattningen har förhindrat detta. Den gör det genom sin terror omöjligt för bourgeoisin, att vinna bönderna för sina syften. Den gör genom sitt indirekta representationssystem böndernas röster ineffektiva och undandrager därigenom bourgeoisin möjligheten, att stödja sig på böndernas röster. Proletariatet kan behärska Ryssland, emedan sovjetförfattningen tack vare de ryska böndernas brist på kultur utestänger bondemassan från kampen om makten, och därigenom gör den väldiga kraft passiv, på vilken bourgeoisin allena skulle kunna stödja sig.

Då bolsjevikerna bröto med demokratin, kunde de inför folkmassorna försvara sitt prisgivande av de demokratiska grundsatserna endast därmed, att staten, om den skulle kunna övervinna utsugningen, måste göra utsugarna värnlösa. Därför måste sovjetförfattningen hålla bourgeoisin utanför begagnandet av alla medborgarrättigheter. Ett ytligt betraktelsesätt ser nu i detta sovjetsystemets väsen. I verkligheten skulle det varit till föga nytta för bourgeoisin, om sovjetmakten givit den rösträtt. Bourgeoisins eget röstetal är alltför litet, för att det skulle kunna inverka något vidare. Det avgörande var, att proklamationerna om det öppna och brutala nertrampandet av bourgeoisin gav möjlighet till och utgjorde ett rättfärdigande för det markerade och försåtliga oskadliggörandet av bönderna, vilkas röster var det enda som kunde hjälpa bourgeoisin till makten. Proletariatets diktatur i Ryssland vilar icke så mycket på det öppna våldförandet av bourgeoisin, som på det maskerade oskadliggörandet av bondeklassen.

Detta betyder naturligtvis icke, att bonden är vanmäktig i Ryssland. I sin by är han tvärtom oinskränkt herre. Vi ha sett, hur sovjetmakten måst inställa sin offensiv mot byn, hur den kapitulerat för byn. Men just emedan detta ägt rum, bekymrar sig bonden icke för det som händer utanför hans by. Just därför att sovjetmakten lämnar bonden i fred i hans by, har han intet intresse utav, att tränga in i sovjetsystemets mekanism. Just därigenom, att sovjetmakten ger bonden frihet inom hans egen intressekrets vinner sovjetmakten själv friheten, att utan bondens inblandning styra och ställa utanför hans intressekrets.

Sovjetförfattningen är det juridiska uttrycket för detta faktiska förhållande mellan klasserna. Denna författning är tillskuren efter kulturtillståndet hos en nation, vars väldiga bondemajoritet blev revolutionär genom sin otillfredsställda jordhunger, och som gemensamt med proletariatet sprängde den kapitalistiska statens maktapparat i stycken. Denna bondemajoritet fruktar den avskaffade och exproprierade godsägarklassens återkomst och därför står den vid proletariatets sida mot kontrarevolutionen. Till följd av sin brist på kultur är denna bondeklass emellertid icke i stånd att delta i styrandet av den stat, som med dess hjälp uppbyggts och försvaras. Den känner sig tillfreds med sin självständighet i byarna och överlämnar makten i staten åt den lilla proletära minoriteten.

Sovjetförfattningen är alltså den nödvändiga produkten av maktförhållandena mellan klasserna och den kulturella mognaden hos klasserna i det ryska samhället. I sovjetförfattningens inre utveckling sedan oktoberrevolutionen återspeglar sig klassförskjutningarna inom det ryska samhället.

Oktoberrevolutionens närmaste uppgift var krossandet av den kapitalistiska statens maktapparat. Armén och den byråkratiska förvaltningen upplöstes fullständigt, officers- och ämbetsmannakåren sprängdes. Därmed var den statliga organisationen fullständigt i spillror. Makten i de olika städerna och distrikten föll av sig själv i händerna på de lokala råden, som voro de enda samhälleliga organisationer vilka överlevde den statliga makt- och förvaltningsapparatens upplösning. Därför var de lokala rådets självhärlighet närmast oinskränkt. Varje stads- och distriktssovjet drev sin egen politik. På ett håll socialiserade man industrin, på ett annat fick den ligga kvar i kapitalisternas händer. Det ena rådet bemödade sig att socialisera detaljhandeln, det andra sökte organisera varuutbytet mellan stad och land, ett tredje ansträngde sig för att genomföra jordbrukskommuner på landsbygden. Varje sovjet rekvirerade på egen hand livsmedel från landsbygden, förbjöd utförsel av livsmedel till granndistriktet, konfiskerade de på järnväg genomforslade livsmedeln, som voro bestämda för andra områden. Den centrala sovjetmakten stod vanmäktig gent emot de elementära massaktioner, i vilka de lokala rådets verksamhet uttryckte sig. Ryssland var ej mera någon stat, utan en mycket lös federation av lokala sovjetinstitutioner.

Men detta anarkiska tillstånd måste övervinnas. Utan en stark central makt var det icke möjligt, att uppställa, förpläga och beväpna en stark armé, att säkerställa storstädernas livsmedelsbehov och att övervinna industrins och kommunikationernas fullständiga upplösning. Så begynner snart efter oktoberrevolutionen kampen om upprätthållandet av den centrala sovjetmaktens auktoritet gent emot de lokala råden.

Det första medlet därvidlag är det kommunistiska partiets auktoritet. Det hade ledningen i de flesta sovjeter. Och dess sovjetfraktioner lydde partientralens anvisningar. Den lösa federalismen i staten fick sitt korrektiv i den stränga centralismen inom det härskande partiet. Det härskande partiets inflytande på de lokala råden genom sina organisationer underordnar de lokala råden den som central statsmakt organiserade partientralen.

Till ett steg vidare tvingar kampen mot kontrarevolutionen. Den ”utomordentliga kommissionen för bekämpande av kontrarevolutionen, spekulation och tjänsteförbrytelser” grundades och utrustades med oinskränkt fullmakt. Denna kommission skaffade sig nu sin egen apparat. I de olika guvernementen och kretsarna upprättades lokala kommissioner, som underordnades den centrala kommissionen och som å sin sida utsåg kommissioner för de enskilda städerna och distrikten. De lokala kommissionerna förfoga över egna trupper, över en stab av ”kunskapare” och över egna ekonomiavdelningar.³⁰ Sålunda uppstår bredvid sovjetorganisationen en väldig, med särskilda, av de lokala råden oberoende, lokalmyndigheter försedd polisorganisation, som är ett med oinskränkt fullmakt utrustat organ för den centrala sovjetmakten. Och denna organisation kan vända sig även mot de lokala råden. Den kan utstötta oppositionella medlemmar ur de lokala råden, upplösa lokala råd samt genomföra nyval under trycket av sin terror.

Framför allt fordrar kriget förstärkning av den centrala makten. Kriget tvingar sovjetregeringen att uppställa en stark och kampduglig här. Därför måste manskapets val av ledare avskaffas och utnämningen av dessa läggas i överkommandots händer. Manskapet måste tvingas att underordna sig ledningens befälsmakt. Det är lärorikt att se, hur man måste

³⁰ O gubernskich i ujezdnych tshreswitschainich kommissiach. I ”*Sobranje Usakonenij*”, n:r 66, 16 september 1918.

klargöra för soldaterna nödvändigheten att utnämna ledningen genom den centrala arméledningen. ”Metallarbetarne”, sade Trotsky, ”välja fackföreningsledningen och denna utnämner sedan sekreterare bokförare, kassörer. Fråga metallarbetarne, varför bokförarna och kassörerna utnämns av fackföreningsledningen och varför de ej väljes av medlemmarna själva? Nej! Ingen förnuftig arbetare gör en sådan fråga. Ty fackföreningsledningen skulle svara: Ni själva ha valt oss. Om vi icke behaga er, skola ni välja andra i vårt ställe. Men så länge ni anförtro oss ledningen av fackföreningen, ha vi möjlighet att utnämna funktionärer. Vi kunna lättare bedöma, vem vi kunna använda såsom kassör eller som bokförare. Och om vi göra dåliga val, kan ni jaga i väg oss och välja en ny fackföreningsledning. Det står ej annorlunda till med sovjetregeringen än med ledningen av en fackförening”.³¹ Så motiverar Trotsky den centrala maktens rätt att utnämna chefer för de olika bataljonerna och kompanierna, i stället för att låta välja dem genom manskapet. Men Trotsky använder också detta argument beträffande civilförvaltningen. Också på detta område måste den centrala makten ha befogenhet att själv utse de ”tekniker och specialisten”, vilka skola sköta de olika förvaltningsgrenarna. Faktiskt står det så till, att i samma mån, som den centrala sovjetmakten skapar sig ett starkt verktyg i den röda armén, blir den tillräckligt stark, att mera effektivt ställa under sin kontroll även civilförvaltningen i guvernement, kretsar och distrikt. Den högsta sovjetmakten utsänder sina kommissarier i de olika förvaltningsområdena och anförtro dem bestämda förvaltningsuppdrag. Bredvid och över de lokala råden stå de från centralregeringen utsända ämbetsmännen.

Hand i hand med sovjetregimens hastigt fortskridande centralisering, går oundvikligen dess byråkratisering. Oktoberrevolutionen krossade den gamla byråkratiska apparaten. Under denna fas av revolutionen hoppades man på samhällets varaktiga befrielse från all byråkrati. Denna ideologi byggde på den faktiska upplösningen av den gamla byråkratiska mekanismen. Då skrev Lenin, att de flesta av den gamla statsmaktens funktioner voro så förenklade, att de kunde utövas genom så enkla operationer som registrering, anteckningar, kontroll, varför alla människor, som kunde läsa och skriva voro i stånd att sköta dessa tjänster.³² Man trodde sig alltså kunna umbära en för ändamålet skolad ämbetsmannakår. Förvaltningsarbetet skulle skötas omedelbart av rådens medlemmar. Rådets medlemmar skulle t.o.m. växla dessa tjänster emellan sig, så att de ej skulle förvandlas till byråkratiska institutioner. Men då man övergick från att förstöra den gamla statsapparaten till att uppbygga en ny, då man försökte att förvandla de enskilda rådets elementära aktion till reglerad statsförvaltning, då förvaltningsuppgifterna till följd av nödvändigheten att reglera och leda hela det ekonomiska livet dag för dag utvidgades och komplicerades övertygade man sig mycket snart om att förvaltningen icke kunde undvara särskild utbildning och erfarenhet. Sovjetregeringen, de lokala råden och de ekonomiska organisationerna måste ställa allt flera ämbetsmän, ”fackmän”, ”specialister och tekniken” i sin tjänst. En ny byråkrati uppstod. Också det kommunistiska partiets program slår fast: ”De breda massornas låga kulturståndpunkt, bristen på den erforderliga praktiken i förvaltningstjänst hos de av massorna på ansvariga parter ställda representanterna, nödvändigheten att under svåra förhållanden skyndsamt kasta in fackmän av den gamla skolan, inkallandet av de mest utvecklade grupperna av städernas arbetare till krigstjänst, allt detta ledde till att byråkratismen delvis åter levde ”upp inom rådssystemet”.³³

Så har ur den anarki, som blev den första omedelbara följden av oktoberrevolutionen, på förvånansvärt kort tid uppstått en ofantlig stark centralmakt, som, stödjande sig på en armé och en stor byråkratisk apparat, förvandlar de lokala råden till blotta förvaltningsorgan och

³¹ Trotsky, *Slöva russkim rabotschim i krestjanam*, Petrograd 1918, sid. 25.

³² Lenin, *Revolutionen och staten*.

³³ Ryska kommunistiska partiets program 1918.

tillförsäkras sig själv den avgörande makten i hela riket. Tack vare de maktmedel terrorn förlänar, är den oberörd av varje öppen, offentligt verksam opposition och fri från varje kritik av en ur öppen kamp mellan olika meningars framsprungen ”offentlig mening”.

”Sovjetkongressen”, säger Radek, ”har givit folkkommissariernas råd fullmakter, som ännu ingen regering i världen haft”.³⁴ Och denna oerhörda maktapparat har uppstått såsom proletariats maktinstrument, skapad för att med despotiskt våld hålla bourgeoisin nere, och för att begränsa bondeklassens makt till de trånga sfärerna inom landsbygdens byar.

Men under det att proletariats maktapparat utvidgas, så krymper proletariatet själv allt mer tillsammans. Det ekonomiska livets upplösning till följd av inbördeskriget prisgiver städernas arbetare åt hunger och arbetslöshet. Arbetarna fly från städerna tillbaka till landet, där godsägarjordens uppdelning ger dem möjlighet, att förvärva jord. Städernas befolkningssiffror minskar snabbt. Industriproletariatet, en minoritet av Rysslands befolkning, blir en ännu obetydligare minoritet. Med industrins förfall försvinner det industriella proletariats reella samhällseliga makt.³⁵ Den proletära basen hotar att bli för smal för den väldiga maktapparat, som är upprättad på den. I samma utsträckning, som detta sker, förlorar proletariatet kraften att kontrollera och leda den maktapparat, det själv skapat. Sovjetbyråkratins organisationer och den röda armén börjar att lösgöra sig från sin proletära grund och bli självständiga. De hota att bli en självständig, över klasserna stående makt, som visserligen ännu säges representera proletariats idéer, men som i verkligheten icke längre utövar sitt despotiska våld över bourgeoisin och bondeklassen utan också över de proletära massorna själv. Denna utvecklingstendens skola vi närmare skärskåda, genom att iakttaga sovjetmakten i praktisk verksamhet, vid dess arbete med uppbyggandet av den socialistiska produktionen.

5. Industrins nationalisering

Varje politisk seger för arbetarklassen förändrar också arbetarnes ställning inom företagen. I det ögonblick proletariatet genom oktoberrevolutionen upprättade sitt herravälde över bourgeoisin, kände sig också arbetarna såsom herrar över fabriken. Det första försöket att gjuta denna omkastning av herraväldet inom fabriken i lagens form, är dekretet om ”arbetarkontrollen” av den 16 november 1917. Dekretet betydde ej industrins socialisering. Företagaren stannade såsom ägare till sin anläggning och ledare av produktionen. Hans var fortfarande profiten och risken. Men företagarnes verksamhet blev ställd under arbetarklassens kontroll. Arbetarkontrollen utövades i varje företag genom driftsråden och i varje guvernement av ”arbetarkontrollrådet”, som sammansattes av representanter för driftsråden, fackföreningarna och de kooperativa organisationerna. Driftsråden hade rätten att i varje företag övervaka affärsledningen, att erhålla inblick i handelsböckerna och handelskorrespondensen samt att fatta beslut angående ledningen. Dessa beslut voro bindande för företagaren. Han hade endast rätten att anföra klagomål över driftsrådets beslut hos ”arbetarkontrollrådet”. Detta fattade de avgörande besluten.³⁶

”Arbetarkontrollen” måste på kortast tid göra de kapitalistiska företagen omöjliga. Det är omöjligt att låta företagaren behålla driftsledningen, ansvaret för driftsresultaten och risken för företaget och ändå lägga all beslutanderätt över affärsledningen hos driftsrådet. De svåraste konflikter mellan företagen och driftsråden voro oundvikliga. Dessa slutade i många fall därmed, att arbetarna jagade i väg företagaren och de ledande tjänstemännen och själva övertog driftens ledning. Naturligtvis saknade arbetarna mycket snart det för driften behövliga kapitalet. Staten måste ingripa. Regeringen måste besluta sig för att ”nationalisera” driften.

³⁴ Radek, *Anarchisti i sowjetskaja Rossija*, Petrograd 1918.

³⁵ Olberg, *Briefe aus Sowjetrußland*, Stuttgart 1919, sid. 19 ff.

³⁶ *Sobranje Usakonenij* nr 3, 8 dec. 1917. På tyska hos Klibanski, anf. arb., sid. 101.

Under sovjetrepublikens sex första månader fortgick nationaliseringen fullständigt planlöst. Regeringen ville ej nationalisera. Den beslutade sig för nationalisering endast under tvånget av en elementär massaktion. Nationaliseringen genom dekret linkade efter arbetarnes egen ”vilda socialisering”. Därför nationaliserades ej hela industrigrenar, utan alltså endast enskilda företag, i vilka konflikten mellan företagen och driftsråden blivit olösbar. Nationaliseringen uppträdde också i form av straffåtgärder. Industriidkarens egendom förklarades ofta vara förverkad, emedan han saboterat genomförandet av dekretet om arbetarkontrollen. Sammanlagt nationaliserades till slutet av maj 1918 513 företag, bland dem endast 123 genom dekret från centralregeringen. De övriga nationaliserades genom dekret från lokala sovjetmyndigheter. De enskilda industrigrenarna berördes i olika grad av denna rörelse. Starkast berördes metallindustrin men mycket litet textilbranschen. Många ur folkhushållningens synpunkt mycket viktiga industrigrenar exempelvis kolbrytningen berördes över huvud ingenting alls.³⁷

Den ekonomiska förvaltningen överläts åt folkhushållningsråden. Det bildades ett översta folkhushållningsråd och lokala folkhushållningsråd i de enskilda guvernementen, kretsarna och distrikten, sammansatta av representanter för sovjetmyndigheterna, fackföreningarna och de kooperativa organisationerna. Dess folkhushållningsråd skulle nu organisera förvaltningen av de nationaliserade företagen. Men det var naturligtvis icke möjligt att skapa en ordnad förvaltning för de olikartade, från varandra skilda, av tillfälliga anledningar nationaliserade företagen. Så råkade de nationaliserade anläggningarna i ett tillstånd av fullständig upplösning, men det gick icke bättre med de företag som stannat hos enskilda kapitalister. Ty varje enskild företagarverksamhet var omöjlig, då ägaren aldrig visste om hans anläggning skulle konfiskeras redan nästa dag. Industrin råkade i ett ohållbart tillstånd. Man måste i stället för den planlösa nationaliseringen tillgripa en planmässig och mera systematisk.

Åsikterna rörande sättet för nationaliseringen och omfånget av densamma voro delade även inom det härskande partiet. Redan vid den förberedande behandlingen av dekretet om arbetarkontrollen stodo två riktningar emot varandra. Den ena var en radikal syndikalistisk riktning, som ville förlägga arbetarkontrollens tyngdpunkt hos de enskilda driftsråden och icke i något avseende begränsa driftsrådets kompetens. Den andra var en moderatare stats-socialistisk riktning, som önskade att arbetarkontrollen förnämligast skulle utövas av den centrala sovjetmaktens organ samt genom dekret skarpt reglementeras och begränsas.³⁸ Under revolutionens stormdagar hade den radikal-syndikalistiska riktningen övertaget. Vid fastställandet av nationaliseringsplanerna döko motsättningarna på nytt upp. Den radikalt syndikalistiska riktningen fordrade snabb nationalisering av alla större företag samt att förvaltningen av de nationaliserade industrigrenarna skulle överlämnas till arbetarna själva. Den moderata stats-socialistiska riktningen önskade däremot att nationaliseringsaktionen skulle begränsas till ett fåtal därför ” mogna”, d.v.s. starkt centraliserade och för folkhushållet särskilt viktiga industrigrenar samt att förvaltningen av dessa skulle utövas av den centrala sovjetmaktens organ.³⁹ Folkhushållningsrådets kongress i maj 1918 bestämde sig för en medelväg. Nationaliseringsaktionen skulle begränsas till några stora industrigrenar. Nationalisering av enskilda företag skulle icke mera försiggå. Förvaltningen av de nationaliserade företagen skulle organiseras på följande sätt: Varje företag ledes av en ”driftsförvaltning”, av vars medlemmar två tredjedelar utnämns av folkhushållningsrådet och en tredje av de fackligt organiserade arbetarna inom företaget. En tredjedel av driftsförvaltningens sammanlagda medlemsantal måste bestå av tekniskt och mekaniskt skolade tjänstemän. Hela industrigrenens förvaltning organiseras antingen av översta folkhushållningsrådet eller, om omständigheterna

³⁷ Miljutin, *K woprosu o nacionalisacij promischlenosti*, ”Narodnoje chosajstwo”. Årg. 1, n:r 5.

³⁸ Popow och Roschkow: *Oktjabrskij pereworot*, Petrograd 1918, sid. 280 f.

³⁹ *Wege Organisacia narodnago chosaistwa. Iswjestja Gossudarstwennago Kontrolja*. Första årg., n:r 3, sid. 27.

tala därför, av guvernementets folkhushållningsråd. För varje industrigren bildas en central industriförvaltning, som sammansättes av representanter för folkhushållningsrådet, fackföreningarna och delegerade från driftsförvaltningarna. De enskilda driftsförvaltningarna sortera under centralerna och under industrigrenarnes guvernementsförvaltningar. De senare organen äga att göra förslag, då de ledande tjänstemännen inom driftsledningarna skola utses, samt om omständigheterna fordra det, mot driftsledningarnes vilja utnämna de tjänstemän, som skola leda företagen. Hela förvaltningsorganisationen vilar nerifrån och upp på statsmaktens, representerad genom folkhushållningsråden, och arbetarnes samarbete.⁴⁰

Nu började en planmässig nationaliseringsaktion. I stället för den ”stötvisa” nationaliseringen av enskilda företag kom den planmässiga nationaliseringen av hela produktionsgrenar. Men sovjetregeringen såg sig emellertid snart nödsakad att gå mycket längre än den ursprungligen hade velat. Arbetarna, statens herrar, kunde icke tåla att behärras i fabrikerna. Företagarna, genom statsmaktens åtgärder maktlösa gentemot arbetarklassen, kunde ej leda fabrikerna. Få veckor efter folkhushållningsrådets majkongress måste man besluta sig för att nationalisera nästan hela storindustrin. Detta bestämdes genom dekretet av den 28 juni 1918. Därmed övergick nästan hela storindustrin i sovjetmaktens händer, varigenom frågan om att organisera förvaltningen i den nationaliserade industrin fick en oerhörd betydelse.

Den industriella kapitalisten har en dubbel maktställning gentemot industriarbetarna. Kapitalisten leder den samhälleliga arbetsprocessen, och för detta tager han sin vinst. Den proletära revolutionen slungar kapitalisten ur företaget, för att befria den samhälleliga arbetsprocessen från utsugningen. Men därmed försvinner han också såsom driftens ledare, som håller tillsammans, organiserar och övervakar de enskilda arbetarna. Är icke arbetarklassen tillräckligt duglig att själv övertaga dessa funktioner såsom ledare, organisatör och övervakare av sitt arbete, så leder den proletära revolutionen till fullständig sönderdelning och upplösning av den samhälleliga arbetsprocessen. Det kapitalistiska systemet ger icke arbetarnes stora massa tillfälle att förvärva den för det samhälleliga arbetets ledning och organisation erforderliga kunskapen, erfarenheten och dugligheten. Emellertid framskapar kapitalismen ur arbetarklassen ”en särskild sort av lönearbetare” (Marx), som i kapitalets namn leder och organiserar arbetet samt kommenderar arbetsprocessen. Endast om proletariatet ställer denna kategori av lönearbetare i sin tjänst kan det själv övertaga ledningen och organisationen av sitt arbete. Endast därigenom kan den samhälleliga arbetsprocessen efter sin frigörelse från den kapitalistiska utsugningen hållas i gång och vidare utvecklas.

Under den ryska revolutionens första fas uppfylldes icke denna förutsättning. Många direktörer, ingenjörer och tekniskt utbildade hade lämnat sina poster. De gjorde detta frivilligt i egenskap av motståndare till sovjetmakten. De tvingades också icke sällan av arbetarna därtill, emedan dessa icke hade lust att underkasta sig de män, som strax förut i kapitalismens namn befallt över dem. De industriledare däremot, som trots allt kvarstannade inom företagen, blevo hämmade i sin verksamhet å ena sidan genom ständiga ingripanden av den kollegiala driftsförvaltningen, som icke ville giva den ansvariga ledningen av driften den nödvändiga aktionsfriheten och som därigenom dödade dennas arbetsglädje och initiativkraft, samt å andra sidan på grund av motståndet från arbetarna, som voro fyllda av misstroende mot fabriksbyråkratin. Genom allt detta saknade de nationaliserade företagen den sakkunniga och med tillräcklig auktoritet utrustade ledning, utan vilken ingen samhällelig arbetsprocess är möjlig.

”Lönearbetarnes Kooperation (samarbete) är”, säger Marx i Kapitalets första del, ”endast en verkan av det kapital, som samtidigt använder den. Deras funktioner och deras enhet såsom produktivt gemensamhetsorgan ligga utom dem, i kapitalet, som bringar dem tillhopa och

⁴⁰ *Resoljucii perwago vsereoss. sjezda sow. nar. chos. Moskva 1918.*

håller dem samman. Deras arbetes sammanhang framträder för dem ideellt som kapitalistens plan, praktiskt som hans auktoritet, som en främmande viljas makt, vilken bringar deras handlande att underkasta sig dess syftemål.” Först när arbetarnas organisation och proletariats kulturella mognad kommit på ett högre utvecklingsplan, förmår den enskilde arbetaren fatta att det, som binder hans egen och hans arbetskamraters verksamhet tillsammans, icke mera får betraktas endast såsom ett maktbud från kapitalisterna. Det skall då stå klart för honom att detta gemensamma arbete betingas av den samhällsliga arbetsprocessen själv och att hans underordnande under det helas organ icke mera är underkastelsen under en främmande makt utan inordnandet i den produktiva arbetsgemenskapen. Det unga ryska proletariats, som först under de senaste generationerna lösgjorts från bondeklassen, och som under tsarismens tid var oskolat och oorganiserat, hade ej nått detta utvecklingsplan i fråga om organisation och kulturell mognad. Så snart kapitalisternas auktoritet var förstörd saknade arbetarna förmågan att längre upprätthålla sammanhanget mellan sina funktioner inom den samhällsliga arbetsprocessen. Så snart icke en främmande vilja förmådde hålla deras göranden och låtanden tillsammans, upplöste sig deras enhet såsom produktivt gemensamhetsorgan. När så den gamla kapitalistiska arbetsdisciplinen upplöstes utan att ersättas med en ny på insikt, frivillighet och solidaritet grundad proletär arbetsdisciplin, inträdde i företagen ett tillstånd av disciplinlöshet, desorganisation och anarki. Den katastrofala nedgången i arbetets produktivitet och intensitet blev en svår hotelse mot sovjetrepubliken.

Alla sovjetregeringens krafter måste uppjudas i kampen mot anarkin inom produktionsprocessen. Först och främst bemödade sig sovjetregeringen att locka direktörerna, ingenjörerna och de tekniskt utbildade tillbaka i företagen genom att garantera dem bättre förmåner och självständig verksamhet. Samtidigt började det stora ”talfälttåget”, under vilket sovjetmaktens förespråkare bemödade sig att övertyga arbetaren om nödvändigheten av arbetsdisciplinens återställande, arbetsintensitetens stegring och erkännandet av driftsledarnes auktoritet.⁴¹ Framför allt ställdes fackföreningarna i dessa uppgifters tjänst.

Så snart industrin nationaliserats förändras fackföreningarnas funktioner. Från att vara arbetets kamporgan mot kapitalet förvandlas de till proletärstatens förvaltningsorgan, som å ena sidan inom folkhushållningsråden och den centrala industriförvaltningen representera arbetarnes i de olika industrigrenarna intressen och å andra sidan strävar efter att inom de enskilda företagen utveckla och befördra den proletära arbetsdisciplinen. Fackföreningskongresserna uppställde principen om ”en bestämd garanterad arbetsprestation för en bestämd garanterad arbetslön”, och beslöt att vid varje fackförbund upprätta en ”normeringsbyrå”, som för varje arbetsgren och arbetskategori fastslog en minimiprestation, vilken varje arbetare var förpliktigad fullgöra. Merprestationer måste särskilt avlönas.

Men övertalningens och den fackliga disciplinens medel voro ej tillräckliga för att övervinna anarkien inom de nationaliserade industrierna. Sovjetmakten beslöt därför att gå ett steg vidare. Striden mellan den statsocialistiska och den syndikalistiska riktningen upptogs på nytt. Redan före folkhushållningsrådets majkongress förfäktade den statsocialistiska riktningen grundsatsen att de av översta folkhushållningsrådet utsedda driftsledarne självständigt skulle sköta den tekniska ledningen, under det att driftsråden i tekniska frågor endast skulle ha rådgivande men ej beslutande befogenhet. Denna grundsats var också upptagen i det ursprungliga dekretet angående de nationaliserade företagens förvaltning.⁴² Men på folkhushållningsrådets majkongress måste denna grundsats uppgivas. Denna av massorna omfattade syndikalistiska riktningen dominerade kongressen. Den kollegiala driftsförvaltningen,

⁴¹ Jämför Lenin, *Die nächsten Aufgaben der Sowjetmacht*, Bern 1918. – Trotsky, *Arbeit, Disciplin und Ordnung werden die sozialistische Sowjetrepublik retten*, Basel 1918.

⁴² *Nar. chosaistwo*. Första årgången, n:r 2.

sammansatt av representanter för folkhushållningsråden och arbetarne, sattes över driftsledningen. Men i kampen mot anarkien inom det ekonomiska livet tillgrip sovjetregeringen åter sitt ursprungliga program. Regeringen trodde, att den icke mera kunde övervinna anarkin på annat sätt än genom att kalla tillbaka de mest energiska och mest erfarna organisatörerna till de olika anläggningarna samt utrusta dem med diktatorisk makt. Dessa driftsledare befullmäktigades att återinföra ackordslönesystemet, att använda Taylorsystemet och att skyndsamt avskeda alla dåliga arbetare. Arbetarne ålades å sin sida ”reservationslös underkastelse under den enhetliga viljan hos arbetsprocessens ledare”.⁴³ Och om en arbetargrupp satte sig till motvärn vid återupprättandet av driftsledarnas diktatur drog sig den på röda armén stödda sovjetregeringen icke för att med våld tvinga arbetarna att underkasta sig. Sovjetmakten tordes använda detta förfaringssätt. Ty de driftsledare, som massorna återigen reservationslöst måste underkasta sig, voro ju ej kapitalismens utan proletärstatens tjänare. Våldet mot de motsträviga arbetarne avsåg ju icke att skydda någon kapitalistisk profit, utan att skydda hela proletariats varaktiga intressen emot en enskild arbetargrupp, som genom sin disciplinlöshet skadade hela proletariats verkliga intressen. Det tvång, som måste utövas, var den proletära arbetsdisciplinens tvång mot den ”småborgerliga lösaktigheten”, från vilken de obildade, för få år sedan från landsbygden lösgjorda och ännu av trånga bondesynpunkter behärskade arbetarne icke själva förmådde att befria sig.⁴⁴

Men har man en gång beslutat sig för att häva den industriella anarkin genom tvångsmedel och våld, är det helt naturligt, att man för detta ändamål använder det effektivaste tvångsmedel man har – armén. Detta blev också gjort. De av Trotsky upprättade ”teserna för det kommunistiska partiets centralkommitté”⁴⁵ visa vägen. ”Under ett övergångsstadium i ett samhälls utveckling, och när man har att räkna med det förflutnas tunga arv”, läsa vi i dessa teser, ”är övergången till ett planmässigt organiserat samhälleligt arbete otänkbart utan användande av tvångsåtgärder både med hänsyn till de rent parasitära elementen och till de efterblivna grupperna inom bonde- och arbetarklasserna. Det tvångsmedel, staten förfogar över, är dess militära makt. Följaktligen är *arbetets militarisering* – i en eller annan utsträckning och i en eller annan form – en obetingad nödvändighet för övergångstidens ekonomi, om denna är uppbyggd på den allmänna arbetspliktens princip.” (Tes 21). För detta ändamål föreslår Trotsky följande åtgärder:

1. ”*Militariseringen av enskilda företag eller industrigrenar*, som just nu äro av särskild betydelse eller som särskilt utsatts för den allmänna upplösningen, sker genom upprättandet av *försvarssovjeter*. Sådana åtgärder ha till ändamål att under viss tid *tillförsäkra företagen arbetare* och att införa en *strängare regim*, varvid vederbörande organ erhålla vittgående *disciplinära rättigheter*, så vida ej företagets sundhet kan återställas på annat sätt.” (Tes 24.) Det är den för arbetarne sedan krigstiden välbekanta militariseringen av driften i dess skarpaste form – med upphävande av arbetarens rätt att fritt röra sig och deras underordnande under en militär straffordning – som här föreslås.

2. Alla arbetspliktiga män och kvinnor kunna *mobiliseras* för hävande av bristen på arbetare, för reparation av transportmedlen, för skogsarbeten, för upptagning av torv och skiffer, för arbeten i kol-, malm- och petroleumområdena, för återuppbyggande av de förödda områdena och för arbete på den i vanhävd liggande jordbruksjorden. Inkallelserna ske med hänsyn till bostadsort, ålder och yrke. Under den närmaste tiden skola ”framför allt sådana kategorier, som äro minst berörda av militära mobiliseringar kallas in; närmast komma därför *många kvinnor* att inkallas” (Tes 17). Av de inkallade bildas ”arbetsorganisationer av *militär typ*”

⁴³ Lenin, anf. arb., sid. 52.

⁴⁴ Lenin, anf. arb., sid. 48-56.

⁴⁵ *Russische Korrespondenz*, n:r 4, febr. 1920.

(Tes 25), som kommenderas till de olika arbetena. Särskilt inkallas de yrkeslärdade arbetare, som av en eller annan anledning lämnat städerna. De tas ”från armén, från sovjetorganen bakom fronten, till och med den från Sovjetens produktiva inrättningar och jordbrukskommuner, från hemindustrin, från landsbygden, framför allt från den ännu bestående privathandeln” (Tes 5) och återförs till industrin om det är nödvändigt med hjälp av ”tvångsåtgärder”. (Tes 6.)

3. Slutligen demobiliseras icke de trupper, som genom de militära operationernas fortskridande kunna undvaras, utan de skickas in i arbetsarmén.

Detta program antogs av folkhushållningsrådets tredje kongress i januari 1920. Det håller redan på att genomföras. Två arméer ha redan överförts från vapentjänst till produktivt arbete. I ett guvernement är utskrivningen av en årsklass till arbetsarmén redan påbörjad. Den ryska folkhushållningens militarisering är i full gång.

Det är en väldig väg från ”arbetarkontrollen” i november 1917 till arbetets militarisering i januari 1920! Utvecklingen delar sig tydligt i tvenne avsnitt. Under första avsnittet, som omfattar tiden från oktoberrevolutionen till juli 1918, är den drivande kraften i händelserna den proletära massan själv. Det är den elementära massrörelsen som genomför sin vilja genom ”arbetarkontrollen” inom produktionen, som hänsynslöst vräker ut ägaren ur fabriken, som tvingar den motsträviga sovjetregeringen att först nationalisera enskilda företag, sedan hela produktionsgrenar och slutligen hela storindustrin, som rätt emot sovjetfackmännens statssocialistiska planer genomför arbetarnas delaktighet i förvaltningen av de nationaliserade industrierna. ”Massans skaparkraft präglar denna period. Det är proletariatet självt, hela proletariatet, som i grandios revolutionär rörelse genomtvingar lagar, vilka sovjeten endast hade att kungöra. Sovjetmakten var under denna tid endast arbetarklassens verkställande organ, och dess diktatur var då verkligen proletariatets diktatur. Men sedan mitten av år 1918 ändrar sig så småningom bilden. Sovjetregeringen är förstärkt, dess byråkratiska apparat uppbyggd, dess arméer en väldig maktfaktor. Den står icke längre värlös gent emot elementära massrörelser. Den kan genomföra sin vilja emot massornas makt. Under det att sovjetregeringens maktapparat blir allt starkare, försvinner den proletära massans egen kraft. Denna massa har försvagats till antalet genom att så många arbetare övergivit städerna. Massan har lämnat sina dugligaste och mest energiska krafter till sovjetbyråkratin och den röda armén, och den saknar därför egna, av regeringsapparaten oberoende ledare. Dess samhällliga funktion har förlorat i betydelse genom industrins desorganisation och genom produktionens stillestånd. Dess tro på sig själv rubbades, då den ej såg sig i stånd att genom fri självverksamhet organisera de nationaliserade industrierna. Därigenom är maktförhållandet mellan ledarne och massan, mellan sovjetregeringen och proletariatet, väsentligt förändrat. De historiska initiativen går från och med mitten av år 1918 över från massan till regeringen. Och regeringen måste, tvingad av industrins desorganisation, vända sig emot arbetarna. Regeringen måste försöka att steg för steg pressa arbetarne till högre arbetsprestationer och till underkastelse under driftsledarnes vilja. Arbetarne måste slutligen militariseras, bindas vid fabriken underkasta sig den militära straffrättens ”strängare regim”!

xxxBetecknar man sovjetrepublikens nuvarande författning som en ”proletariatets diktatur”, så ha dessa ord uppenbarligen nu en annan mening än under den första utvecklingsfasen efter oktoberrevolutionen. Under sist nämnda tid var det verkligen de breda, otyglade ryska proletärmassorna, som dikterade, och sovjetregeringen var endast det exekutiva organet för denna massvilja. Nu är det helt olika. Ryssland regeras nu faktiskt av medlemmarna i det kommunistiska partiet, som, enligt vad Lenin meddelat, efter rensningar från ovärdiga maktfriare består av 100,000 till 200,000 personer.⁴⁶ Naturligtvis utgör majoriteten av dessa

⁴⁶ Lenin, *Russische Korrespondenz*, n:r 3, 1920.

100-200,000 människor arbetare. Men denna skara är dock en mycket ringa del av det ryska proletariet. Och dessa medlemmar i kommunistpartiet utgöra icke en klass, som tjänar sovjetregeringens stora maktapparat, utan de äro själva maktapparaten. Från dessa 100-200,000 människor utgå de härskande sovjetfunktionerna, sovjetbyråkratin, industri-, drifts- och fackföreningsledningarna samt röda arméns staber. I vilket förhållande står nu denna härskande grupp till proletariet? Uppenbarligen är den icke endast ett exekutivorgan för den breda proletära massans vilja. Långt ifrån att utföra proletärernas vilja, är den tvärtom nödgad att med sitt militära våld undertrycka massans vilja. Förhållandet är ett annat.

”Kommunisterna”, säger Marx i *Kommunistiska manifestet*, ”verka i de olika utvecklingsgrader, som kampen mellan bourgeoisie och proletariat genomgår, städse i den samfällda rörelsens intresse”, ”för rörelsens framtid”. På detta åberopar sig de ryska kommunisterna. Övertygade om, att de före det ryska proletariets massa ”kommit till insikt om villkoren för samt gången och de allmänna resultaten av proletariets rörelse”, anse de sig vara berättigade att i det samfällda proletariets intresse, om det är erforderligt använda våld mot motsträviga arbetargrupper, ja, t.o.m. mot den ryska arbetarklassens stora flertal om proletariets framtid fordrar det. Om man vill kalla diktaturen från ett parti, som icke längre, såsom under den första tiden efter oktoberrevolutionen, endast är ett exekutivt organ för massornas vilja, utan som påtvingar de breda massorna lika väl som bourgeoisin och bönderna sin vilja, för proletariets diktatur, så må man erkänna, att det ej längre är de verkliga ryska proletärernas diktatur, utan den proletära *idéns* diktatur.

Och denna diktatur förfogar nu över väldiga maktmedel. Hela industrin, gruvorna, transportväsendet, varufördelningens organisationer äro underkastade diktaturen. Regeringen disponerar över landets hela arbetskraft. Den inkallar efter eget gottfinnande män och kvinnor och sätter dem till att under militärt tvång utföra de arbeten regeringen vill ha utförda. Produktionen ställes under militärisk disciplin. Regeringen undertrycker med terrorns fruktansvärda vapen all opposition, all kritik. En allsmäktig stat, som råder över individerna i alla deras livsförhållanden och som icke mera lämnar den enskilde någon fri verkningsfär, behärskas av en försvinnande minoritet inom ett folk på över hundra millioner. På detta sätt har en ny fruktansvärd despotism uppstått.

Den oinskränkta makten hos en av en liten minoritet inom proletariet, som i sin ordning endast är en liten minoritet av det ryska folket, behärskad stat ger den ryska socialismen sin prägel. Det är ett socialistiskt samhälle, som håller på att uppstå. Ty sovjetmakten har tagit arbetsmedlen från kapitalismen, befriat arbetsprocessen från kapitalets herravälde, satt en gräns för kapitalisternas förfogande över arbetets avkastning. Den disponerar arbetsmedlen och arbetskrafterna i landet enligt sina planer och har själv organiserat ett planmässigt direkt samhälleligt arbete och en planmässig direkt samhällelig fördelning av arbetets avkastning. Men om det också är socialism, så är det dock en socialism av särskilt slag, en *despotisk* socialism. Ty socialismen innebär här icke, att det arbetande folket själv förfogar över sina arbetsmedel, leder sin arbetsprocess och fördelar sin arbetsavkastning. Den innebär tvärtom, att en från folket själv lösgjord försvinnande minoritet handhaver den över massorna tronande statsmakten. Därmed disponerar denna makt också över arbetsmedlen och arbetskraften, över arbetsprocessen och arbetsavkastningen, varjämte den besitter möjligheter att med sina tvångsmedel ställa alla krafter inom folket i sin tjänst och pressa in dem i sin arbetsorganisation.

Denna despotiska socialism har ej uppstått efter på förhand fastställda planer. Just bolsjevikerna ha under revolutionens första fas ställt alla sina förhoppningar till ”massans skaparkraft” och därför givit massans självverksamhet det vidast tänkbara aktionsfält. Men det ryska proletariet har kommit till den absoluta makten i sin allra tidigaste ungdom. Den ryska storindustrin har uppstått först under den senaste människoåldern. Det ryska proletariets

majoritet består av människor, som äro födda på landsbygden, och som först för några år sedan kommo till städerna. Det ryska proletariet har icke såsom det väst- och centraleuropeiska många årtionden av organisatorisk utveckling och skolning bakom sig. Det ryska proletariets historiska ungdom förklarar dess efterblivenhet, och denna efterblivenhet har tvungit in bolsjevikerna på den despotiska socialismens vägar. Då det visade sig, att massan själv ej var i stånd, att återställa arbetsdisciplinen i den nationaliserade industrin, måste sovjetmakten med våld betvinga de efterblivna arbetargruppernas anarkiska tendenser. Detta var nödvändigt för samhällets egen skull.

Demokratins principer äro inga ”eviga sanningar”. Även demokratin är utvecklingsprodukt och utvecklingsfas. Endast på en bestämd utvecklingsgrad hos produktionskrafterna, klasskampen och massornas kulturella mognad är demokratin möjlig. Där dessa förutsättningar icke finnas, är en långt kommen minoritets despotism en ”transitorisk nödvändighet”, ett under en viss period oundgängligt instrument för framåtskridandet. Detta är fallet i Ryssland. Endast den ryske bondens brist på kultur förklarar, varför den despotiska tsarismen måste avlösas icke av det ryska folkets demokratiska självstyre utan av diktaturen från ett proletariet, som endast utgör en liten minoritet av ryska folket. Endast den ryske arbetarens kulturella efterblivenhet förklarar, varför proletariets diktatur måste förvandlas från proletärmassornas eget herravälde till en mera utvecklad minoritets inom proletariet despotism. Den despotiska socialismen är den nödvändiga produkten av en utveckling, som har frambesvurit den sociala revolutionen på ett stadium, under vilket den ryske bonden icke en gång var mogen för den politiska och den ryske arbetaren icke för den industriella demokratin. Den despotiska socialismen är produkten av det ryska folkets brist på kultur.

6. Den ryska revolutionens historiska ställning

”Europas mest koncentrerade industri på grundvalen av Europas mest efterblivna jordbruk.” Så karaktäriserade Trotsky den ryska revolutionens sociala basis. Ett jordbruk, ännu klavbundet av de gamla halvfeodala formerna, som utvecklingen oundvikligt måste spränga genom våldsamma revolutioner, och på grundvalen av detta en stor industri, av det europeiska finanskapitalet under den senaste generationen inplanterad i Ryssland, där den uppblomstrade med drivhusmässig hastighet och utrustades med den moderna teknikens alla hjälpmedel samt gav anledning till uppkomsten av ett talrikt proletariet – detta är den ryska revolutionens basis. Den ryska revolutionens historiska ställning blir fattbar endast om man förstår, att Ryssland nådde fram till sin borgerliga revolution – som därstädes liksom överallt annorstädes måste spränga den feodala ordningen inom jordbruket – först under en epok, då redan en starkt koncentrerad storindustri och därmed även ett modernt industriellt proletariet hade utvecklat sig.

Även den franska revolutionen hade den historiska uppgiften att spränga en feodal jordbruksform, som omgärdat utvecklingen med olidliga fjättrar. Också under denna tid drevo de elementära rörelserna inom bondemassan revolutionen framåt och desorganiserade den gamla regimens maktapparat. Även då för tiden fingo bönderna ur den revolutionära stadsbefolkningens händer mottaga herrarnas jord och försvarade därför revolutionen i städerna gentemot dess yttre fiender. Men även då drog sig bonden, så snart han var befriad från feodalismen, tillbaka till sin by och överlämnade makten över staten till stadsbefolkningen. Även då ledde alltså revolutionen till stadens diktatur över landsbygden och, då inom staden den talrikaste och revolutionäraste klassen trängde sig fram, till stadsplebejernas diktatur över staden och därmed över landsbygden. Så till vida är den ryska revolutionens utveckling från 1917 till 1920 fullständigt analog med den franska revolutionens utveckling från 1789-1793. Men städernas plebejers karaktär var i Ryssland 1917 en helt annan än i Frankrike 1793. De parisiska sansculotterna voro mästare och gesäller

från de små verkstäderna i Paris' förstäder. De ryska bolsjevikerna äro en modern storindustris proletärer. Under det sansculotternas diktatur i Paris 1793 var förvisad till småborgardömet begränsning, blev diktaturen i Ryssland 1917 proletariatets diktatur. Men därmed slår den borgerliga revolutionen, som spränger feodalismen, omedelbart om i den proletära revolutionen, som upphäver kapitalismen.

Den borgerliga revolutionen finner en bondeklass, som är upprorisk mot feodalismen. Den kan ställa denna bondeklass' elementära kraft i sin tjänst, och därigenom bryta sönder den gamla regimen. Men den borgerliga revolutionen träffar denna bondeklass på den av feodalismen bestämda kulturnivån, alltså i ett tillstånd av barbari. Därför är bondeklassen, ehuru den utgör befolkningens överväldigande flertal, oduglig att själv förvalta den gamla regimen. På grund därav måste den borgerliga revolutionen leda till stadens diktatur, det vill säga den talrikaste befolkningens klassen i staden diktatur. Denna diktatur förbliver småborgerlig där den talrikaste och revolutionäraste klassen i staden ännu bygger sin tillvaro på hantverk och småhandel. Diktaturen blir proletär, där den borgerliga revolutionen går av stapeln först på en tidpunkt, vid vilken redan den talrikaste och revolutionäraste klassen i städerna är det storindustriella proletariatet.

Marx och Engels ha redan under tiden före 1848 års revolution förutsett möjligheterna för den borgerliga revolutionens omedelbara omslag i den proletära. Den tyska industrin hade 1848 uppnått en vida högre utvecklingsgrad än den franska 1793. Marx och Engels hoppades därför, att stadens diktatur, vilken åter liksom 1793 skulle bli resultatet av en segerrik revolution, omedelbart skulle betyda proletariatets diktatur. Den tyske bonden, genom städernas revolution befriad från feodalismen, skulle försvara revolutionen mot tsarismens arméer, liksom de franska bönderna 1793 försvarat den mot koalitionsarméerna. Men på grund av kulturell efterblivenhet oduglig att själv regera landet skulle den tyske bonden bliva tvungen att överlämna makten åt stadsproletariatet, liksom den franske bonden 1793 måst överlämna den till plebejerna från Paris' förstäder. Så skulle den borgerliga revolutionen i Tyskland ”endast vara det omedelbara förspellet till en proletärrevolution”.⁴⁷ Vad Marx och Engels den gången hoppades för Tyskland det har nu faktiskt ägt rum i Ryssland. Den ryska revolutionens förlopp bekräftar genialiteten i Marx'ska konceptionen år 1847.

Men 1848 var revolutionens förlopp ett helt annat. Den europeiska revolutionens ledning låg då i Frankrike. Men det franska proletariatet kunde icke upprätta sin diktatur. Det kunde ej vinna bönderna för sig, ty då den franske bonden redan 60 år förut befriats från feodalismens bojor, hade städernas revolution icke mera något att bjuda honom. Stadens diktatur över landsbygden kunde icke upprättas, ty den franska bondeklassen var ej längre samma inflytelselösa massa som 1793. Den hade sedan den stora revolutionen genomgått en betydelsefull utveckling och den hade redan sina egna mål, tankar, illusioner. Proletariatet kunde ej besegra den borgerliga ordningen, emedan ”revolutionens förlopp varit sådant, att den mellan proletariatet och bourgeoisin stående massan av nationen, bönder och småborgare, icke upprörts över den bestående ordningen och över kapitalets herravälde samt icke tvungits, att ansluta sig till proletariatet och erkänna detta såsom dess förkämpe.”⁴⁸ Proletariatet, hänvisat till sin egen kraft, blev nedslaget. Och ”nationens massa”, bönderna, förverkligade då sitt eget politiska ideal: de höjde till makten dynastin, som för dem var förkroppsligandet av deras största historiska minne och av vars återvändande de hoppades återvändandet av sin stora tid, de ”ungdomsfriska parcellernas” tid.⁴⁹ Denna den franska februarirevolutionens utveckling över junidrabningen till andra kejsardömet bestämde också utvecklingen av de andra

⁴⁷ *Kommunistiska manifestet.*

⁴⁸ Marx, *Die Klassenkämpfe in Frankreich.*

⁴⁹ Marx, *Der 18. Brumaire.*

revolutioner, som kommo i den franska februarirevolutionens följe. Parisarbetarnes nederlag i junidrabningen omöjliggjorde även i Tyskland proletarietets diktatur. Omöjlig att uppfylla i Tyskland 1848, levde den Marx'ska konceptionen efter sextionio år åter upp i Ryssland.

Jämförelsen mellan den franska revolutionen 1848 och revolutionen 1789 till 1793 visar, att det finns två i grunden olika typer av borgerliga revolutioner. Den stora revolutionen hade en stor social uppgift att fylla: de feodala jordegendomsförhållandenas förstöring. Den franska revolutionen 1848 hade ingen sådan uppgift att fylla. Såsom borgerlig revolution kunde den därför icke vara en social utan en rent politisk revolution. Den stora revolutionen kunde räkna med en mot feodalismen revolterande, men tillika i feodal brist på kultur levande bondeklass. Därför kunde under denna revolution stadens diktatur upprättas. Den franska revolutionen 1848 måste räkna med en bondeklass, som icke var revolutionär, emedan den redan under en tidigare fas av den borgerliga revolutionen befriats från feodalismens ok, och som ej längre var i politiskt avseende viljelös, emedan den efter sin befrielse redan genomlöp en stor politisk historia. Därför ledde denna revolution icke till stadens diktatur över landsbygden, utan till städernas omedelbara underkastelse för den på bönderna stödda usurpatorn. Under den stora revolutionen kunde de parisiska plebejerna såsom den revolutionära massans förkämpar upprätta sin diktatur över hela nationen. 1848 hade parisproletariatet kunnat upprätta sin diktatur endast mot nationens massa, alltså endast i fall det varit så starkt, att det allena av egen kraft kunnat trycka ned icke blott bourgeoisin utan även bondeklassen och småborgardömet.

Ryssland är nu i den stora franska revolutionens situation. Där kan proletariatet som förkämpen för hela det "arbetande folket" upprätta sin diktatur över riket. En liten minoritets diktatur över hela folket är där nu en lika obetvinglig historisk nödvändighet, som den var i Frankrike under konventets tid. De väst- och centraleuropeiska länderna däremot, i vilka feodalismen långt tidigare är övervunnen, äro i samma läge som den franska revolutionen 1848. Här kan proletariatet upprätta sitt herravälde endast om det ensamt är starkt nog att göra det, om det alltså kan påtvinga icke allenast bourgeoisin utan också det "arbetande folkets" breda massor – framför allt bönder och småborgare – sin vilja. Men till detta har proletariatet kraft nog först sedan det icke längre "är sammanträngt till enstaka industriella centralpunkter, nästan försvunna bland den överväldigande mängden bönder och småborgare", utan redan "vunnit en omfattande existens inom nationen och därför kan göra sin revolution till en nationell revolution", eller med andra ord om proletariatet självt utgör nationens massa.

Den proletära revolutionens förutsättningar äro alltså helt andra i Väst- och Centraleuropa än i Ryssland. Proletariatets diktatur som Marx med erfarenheterna från den franska revolutionen 1793 förutsade för den tyska revolutionen 1848, förverkligades i den ryska revolutionen 1917. Men den är icke användbar för de proletära rörelserna i Väst- och Centraleuropa på samma grunder, som den icke var användbar för den franska revolutionen 1848.

I den stora franska revolutionen var sansculotternas diktatur över staden och stadens diktatur över landsbygden endast en kort utvecklingsfas. Bonden försvarade diktaturen mot den yttre fienden, som hotade att bringa in den feodala kontrarevolutionen i landet. Men bondearmén, som avvärjt den feodala kontrarevolutionen, tvang sedan den plebejiska staden på knä. Den 18 brumaire var den av staden behärskad och för dess intressen utnyttjad landsbygdens revansch. I stället för stadens diktatur trädde böndernas kejsardöme.

Även de ryska bönderna försvara nu proletärdiktaturen mot dess yttre fiender. Men när dessa äro besegrade och när kriget är slut, skall också i Ryssland den latent motstånd mellan stad och landsbygd, mellan proletariat och bondeklass framträda.

Ryssland är tvunget att införa oerhörda mängder industriprodukter från utlandet för att ånyo uppbygga sin samfärdsel och sin industri. Det skall dessutom sannolikt icke kunna

undandraga sig förräntning och betalning av sina utländska skulder. För att kunna betala utländska varor och förränta utländska skulder måste väldiga varumängder utföras. Men landets viktigaste exportartiklar äro alster av böndernas arbete. Ryssland skall alltså nödgas tvinga sina bönder att sälja så mycket spannmål, lin, hudar, smör, att icke endast de egna behoven täckas utan även att stora mängder kunna exporteras. För detta ändamål skall sovjetmakten bli tvungen att pålägga bönderna stora skatter, ty desto tyngre skatter bonden har, desto mera av sin avkastning måste han sälja för att kunna betala dem. Kampen mellan sovjetmakten och bönderna om skatternas höjd kommer att bli oundviklig.

Så snart blockaden upphäves skall den ryske bondens varuhunger göra sig märkbar. Ryssland skall behöva stora utländska krediter för att kunna köpa de industriprodukter, som bönderna behöva. Dessa krediter hoppas landet kunna erhålla genom att ge de utländska kapitalisterna koncessioner för avverkning av skogar, byggande av järnvägar, utnyttjande av gruvorna. Men skall det utländska kapitalet bevilja en regering kredit, som med ett pennndrag annullerat alla utländska skulder? Skall den utländske kapitalisten lägga ner kapital i ett land, där expropriation utan skadeersättning är daglig praxis? Skola ej de ryska bönderna anse proletariats socialistiska politik som ett hinder för tillfredsställandet av deras varubehov?

Den socialistiska politiken på det ekonomiska området måste också ställa bondeklassens ekonomiska verksamhet under statlig kontroll. Bonden fordrar även i Ryssland "fri handel". Socialismen måste disponera även över landsbygdens arbetskrafter. Bonden, som nu betraktar de statliga ingreppen som krigsåtgärder och därför underkastar sig dem, skall under fredstillstånd motsätta sig inkallelser till arbetsarmén. Sovjetregeringens dekret över kyrkan och äktenskapet, över arvs- och familjerätten, bekymra ej bönderna så länge de endast gälla städerna. I den mån, som sovjetmakten förstärkes, måste den söka genomtvinga sina lagar även på landsbygden, varigenom den skall råka i motsättning med de gamla föråldrade uppfattningarna i landsbyarna.

Industriarbetaren i det socialiserade företaget och jordbrukaren äro i grunden skilda från varandra. Endast så länge bonden ännu ej övervunnit det feodala barbariets kulturella nivå, låter han industriarbetaren ensamt regera. Men sovjetmakten, som förstört den feodala ordningen, har därigenom även förstört grunden för böndernas brist på kultur. I det sovjetmakten förökade böndernas egendom samt inrättat skolor i byarna och därigenom utbreder en högre kultur på landsbygden, förstör den själv förutsättningarna för proletariats diktatur. Ty i den mån bonden i kulturellt avseende mognar, får han politiskt intresse och politisk rörlighet, samt önskar och blir duglig att genomföra sina intressen och åskådningar i det statliga livet. Men så snart bondeklassen, som bildar nationens väldiga massa, får egen politisk vilja och förmågan att göra självständiga politiska aktioner, faller stadsproletariats allenavälde tillsammans.

Denna utveckling kan försiggå på det sättet, att den ryske bonden så småningom lär sig att utnyttja de rättigheter, som sovjetförfattningen ger honom, för att göra sovjetförfattningen brukbar för sina ändamål, att förvandla sovjetförfattningen, som endast på basen av bondeklassens politiska inaktivitet är ett instrument för proletariats diktatur, till ett instrument för sin egen vilja. Men bondeklassens ytterligare framåtskridande måste slutligen beröva sovjetförfattningen dess sociala basis. Ty sovjetförfattningen är endast den juridiska form, i vilken den genom bondemassornas feodala barbari möjliggjorda och gynnade proletära minoritetens diktatur är uttryckt. Om bondeklassen, som är nationens överväldigande flertal, själv rycker till sig makten, måste minoritetsdiktaturens juridiska form sprängas sönder. Dess herravälde kan under en tid kläda sig i en av bondemassan stödd cesarism. Men den varaktiga juridiska formen för majoritetens herravälde är demokratin.

Proletariatets diktatur i Ryssland är icke demokratins besegrande utan endast en fas i utvecklingen fram mot demokratin. Proletariatets despotism har den historiska uppgiften att höja det ryska folkets jordbrukande massa ur den brist på kultur, som den försjunkit i under tsarismen, och att därigenom skapa den första förutsättningen för demokrati i Ryssland. Proletariatets diktatur i Ryssland är alltså icke, som bolsjevismens teori anger, den ryska statens sista slutgiltiga form, som skall bestå till dess staten över huvud "dör ut". Denna diktatur är blott ett genomgångsled i den ryska utvecklingen, som i bästa fall skall räcka till dess det ryska folkets massa blir mogen för den demokratiska staten.

Bondeklassens uppstigande till politisk makt skall helt naturligt komma att bestämma gestaltningen av den ryska samhällsförfattningen. Statssocialismen i industri samt transport- och bankväsen, den under sovjetregimen hastigt framvuxna kooperativa organisationen av varuomsättningen, böndernas privathushållning, den ur städernas livsmedelsnöd framvuxna rikedom hos bönderna, den genom och med smyghandeln – som ej kan utrotas på grund av böndernas privathushållning – uppkommande nya bourgeoisin, de genom särskilda koncessioner uppstående, av utländskt kapital grundade kapitalistiska företagen – detta är de element, av vilka den nya ryska folkhushållningen skall komma att gestaltas. Så kommer Ryssland fram till samhälleliga blandningsformer, som vår blott ur det förgångnas erfarenheter abstraherande vetenskap ännu icke förmår klassificera. I vad mån denna samhällsförfattning bär socialistiska drag och i vilken utsträckning den har kapitalistisk prägel kommer framför allt att vara beroende av, om och i vilken grad kapitalismen övervunnits i den övriga världen och hur hastigt den socialistiska produktionen och fördelningen där vinner mark. Men om Rysslands framtida folkhushållning skall bli socialistisk, kommer den icke att stelna inom ramen av en despotisk socialism, som genom en av en liten minoritet behärskad stat despotiskt förfogar över hela folkets arbetsmedel och arbetskraft. Den skall i stället utveckla sig till en demokratisk socialism, som ställer varje gren av det ekonomiska livet under alla däri arbetandes självförvaltning. Ty den despotiska socialismen är endast en kulturellt efterbliven massas socialism. Och denna massa måste påtvingas arbetsdisciplin och arbetsplan av en över den tronande makt. Om nationens massa stigit upp till högre kulturnivå, så tål den ingen statlig allmakt, ingen underkastelse under en allsmäktig statsmakt. Dess socialism kan endast vara folkets ekonomiska självförvaltning, den industriella demokratin.

I Ryssland, där proletariatet endast är ett mindretal inom nationen, kan proletariatet endast under en viss tid behålla sin makt. Det måste åter förlora makten så snart nationens jordbrukande massa blir kulturellt mogen nog att själv övertaga makten. I det industrialiserade Väst-Europa däremot, där det industriella proletariatet själv redan utgör folkens majoritet, kan arbetarklassen, om den erövrar statsmakten, varaktigt behärska staten, så länge det över huvud finnes klasser och stat. I Ryssland är proletariatets diktatur en minoritets herravälde, och minoritetsväldets juridiska form är sovjetförfattningen. I den industrialiserade västern blir proletariatets herravälde detsamma som massans, folkmajoritetens herravälde och majoritetsväldets juridiska form är demokratin. I Ryssland kan, på basis av folkmassornas ännu halvfeodala kulturnivå, proletariatets diktatur endast förverkligas genom en despotisk socialism. I den industrialiserade västern, där massornas kulturnivå är ojämförligt mycket högre, skall proletariatets herravälde förverkligas genom den demokratiska självförvaltningen i alla produktionens och distributionens olika grenar. Den industriella socialismens övergående makt i det agrariska Ryssland är endast ett manande tecken, som ropar proletariatet i västern till kamp. Först den politiska maktens erövring genom den industrialiserade västerns proletariat kan grunda den industriella socialismens bestående makt.

Tredje avdelningen: Den europeiska revolutionens problem

1. Den sociala revolutionen i industristaten

I Väst- och Centraleuropa utvecklade sig redan i skötet av det feodala samhället ett starkt borgardöme. Det skapade sig sedan under medeltidens senare hälft sin egen stadskultur och hävdade i blodig kamp mot feodalherrarna sin frihet. Det gjorde redan under reformationens tidsålder sina idéer till nationens härskande idéer. Det var under manufakturens tid den uppstigande konungamaktens stöd gent emot feodalherrarna. Det har under den borgerliga revolutionens epok sönderlagit konungamaktens absolutism och feodalismens rester. Det var och är den borgerliga demokratis sociala grundval.

Så var det ej i Ryssland. Ett starkt borgardöme utvecklades aldrig i detta land. I Väst- och Centraleuropa var skråhantverket den moderna statens grundval, men i Ryssland utvecklades städernas hantverk aldrig kraftigt. Kustari, bondehantverket, fyllde i Ryssland samma funktion, som städernas hantverk i Väst- och Centraleuropa. De ryska städerna voro därför ingenting annat än centra för militär- och civilförvaltningen, och massan av deras befolkning bestod av tjänstemän, soldater, tjänstefolk och småhandlare. Det i det övriga Europa en gång så självmedvetna och motståndskraftiga lagret av hantverksmästare och hantverksgesäller har den ryska staden alltid saknat. Därför voro de ryska städerna under den förkapitalistiska epoken aldrig en självständig samhällelig makt. De voro ej, såsom en gång städerna i Väst- och Centraleuropa, ett stöd för absolutismen utan endast en produkt av densamma. De voro icke, som senare i Väst- och Centraleuropa, den revolutionära kraft, som bröt ner absolutismen, utan blott centra för absolutismens organ. En borgerlig demokrati har aldrig funnits i Ryssland och kunde heller inte finnas där.

Den grundväsentliga skillnaden beträffande städernas utveckling i Ryssland och västra Europa förklarar, varför i förstnämnda land en revolution av väst- och mellaneuropeisk typ ej var möjlig. Det faktum, att i Ryssland aldrig ett talrikt, ekonomiskt självständigt och därför självmedvetet borgardöme utvecklats sig, förklarar varför Ryssland lyckades göra revolution först då fabriken omgestaltat de ryska städerna genom att skapa ett talrikt industriellt proletariat inom dem. Detta är alltså å ena sidan förklaringen till, varför absolutismen kunde hålla sig uppe så länge i Ryssland, och varför den borgerliga revolutionen där måste komma så mycket senare än i Väst- och Centraleuropa; det förklarar också å andra sidan, varför i Ryssland den borgerliga revolutionen endast kunde vara det omedelbara förspelet till den proletära. Men denna grundläggande skillnad beträffande städernas utveckling förklarar därmed också, varför proletariatet i Väst- och Centraleuropa har att kämpa med en mycket talrikare, ekonomiskt ofantligt starkare och andligt mera självmedvetnare borgarklass än i Ryssland.⁵⁰

Den moderna kapitalismens utveckling har ännu mera förstärkt skiljaktigheterna mellan den ryska och den europeiska borgarklassen. I Väst- och Centraleuropa har kapitalistklassen utvecklats sig ur det inhemska borgardömets sköte. Och kapitalets existens har själv blivit grundvalen för en ny mellan- och småborgarklass' existens. Ty det mervärde, som kapitalisten tillägnar sig, är den fond, ur vilken läkaren och advokaten, den lärde och konstnären, ingenjören och köpmannen besoldas, och vilken uppehåller alla slags lyxföreteelser. Så utvecklas sig i den väst- och centraleuropeiska staden samtidigt som kapitalistklassen en klass av medelstora borgare och småborgare, vars ekonomiska existens omedelbart är bunden vid kapitalistklassens existens. Intressegemenskapen mellan dem blir ännu mera utpräglad genom finanskapitalets utveckling. Finanskapitalets utveckling "demokratiserar" å ena sidan kapitalegendomen: "hjärnans arbetare", som lagt ner sina besparingar i aktier i ett industri-

⁵⁰ Trotsky, anf. arb. sid. 23-27.

företag, känna sig solidariska med storkapitalet, vilket behärskar industrin. Å andra sidan blir genom finanskapitalets utveckling företagets egentliga ledare skilda från äganderätten till det samma. Industriföretagens tjänstemän veta, att utsikterna för deras karriär och möjligheterna för avancemang bero av aktiebolagens expansion. Så binder den moderna kapitalismen i Väst- och Centraleuropa nya talrika befolkningsskikt vid sig. Och dessa skikt, vilkas ekonomiska existens är knuten till den ”nationella industrins” utveckling, äro bärare av den nationalistiska och imperialistiska ideologin, därigenom markerande sin underkastelse under kapitalistklassens ledning.⁵¹ Ryssland har knappast berörts av denna utveckling. Den ryska kapitalismen är ingen inhemsk produkt. Den är inplanterad i Ryssland av det väst- och mellaneuropeiska finanskapitalet. De kapitalister, som ägde fabrikerna, gruvorna och järnvägarna i Ryssland, voro icke ryssar, utan fransmän, engelsmän, belgare och tyskar. Det mervärde, som de ryska arbetarna producerade, förbrukades icke i Petrograd och Moskva, utan i Paris, London, Bryssel och Berlin. Det användes därför icke till betalning av ryska, utan av franska, engelska, belgiska och tyska läkare, lärare, skådespelare, kokotter och journalister. Det var icke i ryska lyxindustrier, utan i franska, engelska, belgiska och tyska, som det av de ryska arbetarna producerade mervärdet vräktes in. Icke hos den ryska, utan hos den franska medel- och småbourgeoisin, sutto de ryska industriföretagens aktier. De ledande befattningarna inom den ryska storindustrin förbehöllos utlänningar. Med det storkapital, som behärskade den ryska storindustrin, kunde alltså det ryska medel- och småborgardömet icke känna sig så solidariskt som det västeuropeiska. Det faktum, att den moderna kapitalismen i Ryssland grundlades och behärskades av utländskt kapital, förklarar alltså, varför icke i Ryssland såväl som i Västeuropa utvecklats sig en talrik mellan- och småbourgeois, som genom sina ekonomiska intressen var bunden vid kapitalet och andligen stod under dess ledning.⁵²

Så står i Väst- och Centraleuropa som proletariats motståndare en medel- och småbourgeois, som bildar en betydligt större del av befolkningen än i Ryssland, och som känner sig mycket starkare bunden vid storkapitalismen än motsvarande befolkningslager i Ryssland. Men det är icke endast den fiende, som står mot proletariats, vilken i det övriga Europa är mycket starkare och fastare sammansluten än i Ryssland; här skulle också den sociala revolutionen även om den försiggått efter ryska former, haft helt andra resultat än i Ryssland. Den plötsliga, våldsamma, utan ersättning företagna expropriationen av kapitalet, och den omedelbara annulleringen av alla aktier, statsobligationer, hypotek och andra skuldförbindelser träffade i Ryssland blott det stora kapitalet, förnämligast det utländska storkapitalet. I Väst- och Centraleuropa ha stora lager av småborgare, tjänste- och ämbetsmän, bönder m.fl. lagt ner sina besparingar i det av den moderna finanskapitalet utvecklade formerna: aktier, statsobligationer och andra räntebärande skuldförbindelser. En expropriation utan vidare av allt detta skulle framkalla ojämförligt mera djupgående sociala skakningar än i Ryssland. Då kapitalet exproprieras i Ryssland, så träffas omedelbart de i Paris, London och Bryssel sittande aktieinnehavarna i de ryska industriföretagen, och därigenom träffas medelbart de franska, belgiska och engelska lyxindustrierna, som arbeta för kapitalisternas behov. Om i Väst- och Centraleuropa kapitalisterna utan vidare berövas sin egendom, så betyder detta att med ett slag de inhemska lyxindustrierna förlora underlaget för sin existens samt att utan all övergång hundratusen småhantverkare, arbetare, tjänstemän, i intellektuellt arbete sysselsatta av alla sorter förlora sin inkomst. Dessa massors överförande till andra förvärvskällor är en långvarig och smärtsam process, varför de ryska metoderna ovillkorligen skulle ha till följd en exempellöst svår ekonomisk kris.

Olikheten mellan den ryska och europeiska borgarklassen framträder också i den väsentligt olika ställning den så kallade intelligensen intager i Ryssland och det övriga Europa. Under

⁵¹ Hilferding, *Das Finanzkapital*, Wien 1910. Sid. 438-448.

⁵² Kautsky, *Der amerikanische Arbeiter*, Neue Zeit, XXIV 1, sid. 677 ff.

absolutismens tid var intelligensen överallt revolutionär. De borgerliga revolutionerna försiggingo överallt under dess ledning. I Väst- och Centraleuropa stod intelligensen under de borgerliga revolutionernas epok ständigt i spetsen för demokratin. I Ryssland förefanns ingen borgerlig demokrati. Intelligensen kunde därför i detta land icke finna något annat fält för sin revolutionära verksamhet än arbetarrörelsen, den kunde ej ansluta sig till någon annan idévärld än socialismens. Hela den ryska intelligensen har också sedan nittioalets början gått i socialismens skola. Ingenstädes har så många intellektuella, slutit sig till de socialistiska partierna, ingenstädes har marxismen haft ett så stort inflytande på den borgerliga vetenskapen, ingenstädes har den sociala känslan funnit ett så starkt uttryck i konsten som i Ryssland. I en tid, då Väst-Europas intelligens helt och hållet var i imperialismens tjänst, stod en mycket stor del av den ryska intelligensen helt under socialismens inflytande. I en tid, då den ”nationella industrins” hastiga uppsving var den västeuropeiska intelligensens stolthet och förhoppning, såg den ryska intelligensen i proletariats kamp mot det utländska kapitalet, som behärskade den ryska industrin och som gjorde den ryska absolutismen till sin skatteindrivare, den ryska nationens befrielsekamp mot främmande förtryckare.⁵³

Men även denna ända fram till revolutionen av socialismens idéer så mäktigt påverkade intelligens ryggade tillbaka för den proletära revolutionen, även den drogs tillbaka in i bourgeoisins läger, så snart den stod öga mot öga med proletariats otyglade viljeyttringar. Oktoberrevolutionen stötte på det lidelsefullaste, mest förbittrade motstånd hos intelligensen. De första veckorna efter oktoberrevolutionen saboterade ingenjörerna arbetet i fabrikena, inställde lärarna undervisningen, vägrade läkarna att bota de sjuka!⁵⁴ Om nu den proletära revolutionen stötte på ett så lidelsefullt motstånd från intelligensen i själva detta Ryssland, där den under en människoålder stått under starkt inflytande av socialismen, vilket motstånd ha vi då ej att vänta i Väst- och Centraleuropa, där intelligensens intressen äro ojämförligt starkare knutna vid kapitalet och där det övervägande antalet intellektuella stå under nationalismens och imperialismens andliga inflytande! Här är makten över den intelligens, som förfogar över det skrivna och talade ordet, en av bourgeoisins viktigaste maktkällor. Här måste motståndet från intelligensen, utan vilkens medverkan ingen stat kan förvaltas, ingen fabrik drivas, ingen folkhushållning organiseras, bliva ett av den proletära revolutionens fruktansvärdaste hinder.

Liksom kapitalismen i Väst- och Centraleuropa kunnat binda intelligensen vid sig och göra sig till densammas ledare i mycket större utsträckning än i Ryssland, så har det också här varit möjligt för bourgeoisin att finna ett av sina säkraste fästen på landsbygden i en talrik, ekonomiskt stark och av kapitalistisk anda fylld bondeklass. Sedan den borgerliga revolutionen har bondeklassen i Väst- och Centraleuropa, genomlöpt en skiftande rad utvecklingsfaser, av vilka var och en väsentligen bestämts av och förändrats efter maktförhållandena mellan det kapitalistiska samhällets klasser.

Under den borgerliga revolutionens epok står bonden i harnesk mot godsägaren. Upphävandet av den ärftliga bundenheten vid jorden och dagsverksplikten, avskaffandet av de ekonomiska pålagorna till godsägaren, nyreglering av tillgången till skog och bete på godsens mark, själva godsägarjordens uppdelning på bönderna – det var den *anti-feodala* bondepolitikens mål under dessa utvecklingsskeden. Men bonden är ännu ej mogen, att uppnå dessa mål genom en självständig, målmedveten politik. Bönderna ”ha ej förmågan att i eget namn göra sina klassintressen gällande, vare sig genom ett parlament eller ett konvent. De kunna icke representera, de måste representeras. Deras representant måste samtidigt gent emot dem uppträda såsom deras herre, såsom en auktoritet, såsom en oinskränkt regeringsmakt, som beskyddar dem framför alla andra klasser och som från ovan skickar dem regn och solsken. De egentliga

⁵³ Kautsky, anf. arb., sid. 680.

⁵⁴ Ustinow, *Intelligenza i Oktjabrskij pereworot*, Moskva 1918, sid. 12.

böndernas politiska inflytande finner därför sitt yttersta uttryck däruti, att den exekutiva makten underordnar sig samhället.”⁵⁵ Den oinskränkta regeringsmakten, som befriat bönderna från feodalismen och därmed samtidigt övertagit herrerollen gentemot bönderna – det är konventets skräckherravälde, det är Bonapartes militäriska absolutism, det är sovjets diktatur.⁵⁶

Så snart feodalismen upplösts, börjar en ny utveckling. Men storstädernas och storindustrins utveckling träder i stället för den lokala marknaden, på vilken bonden sålde sin spannmål omedelbart till mjölnaren och sina kreatur omedelbart till slaktaren, den nationella och internationella marknaden, där en hel kedja av köpmän komma emellan bönderna och konsumenterna. Den ekonomiskt oerfarne, vid räkning av pengar föga vane bonden ser sig ställd emot den durkdrivne köpmannen. Han ser sina produkters pris bestämmas av det för honom obegripliga börsspelet. Tillika blir böndernas naturhushållning allt mer upplöst och genom att bönderna dragas in i penninghushållningen växer deras kapitalbehov. Bonden råkar i ockrarens klor, hypoteken på hans jord hopa sig och skuldbördan blir olidlig, då under 70-talet spannmålsprisen börja gå ner genom tävlingen mellan den ryska och den amerikanska spannmålen. Nu ser bonden icke längre sin fiende i feodalherrn, utan i handels-, ocker-, hypotek- och börskapitalet. ”Under loppet av nittonde århundradet trädde procentaren i feodalherrens ställe, det borgerliga kapitalet i den aristokratiska jordegendomens ställe. Böndernas jordlotter äro endast den förevändning, som tillåter kapitalisten att draga profit och ränta från jorden och att överlämna till jordbrukaren själv att draga försorg om sin arbetslön”.⁵⁷ Därmed börjar bondepolitikens *antikapitalistiska fas*. Dess mål är återinförande av ockerlagstiftningen och arvsrätten, avlastning av jordens skuldbörda, förbud för terminhandel samt upprättandet av bondeklassens egna kreditföreningar. Men kampställningen mot kapitalismen har ej, såsom Marx hoppades, gjort bönderna till proletarietets bundsförvanter, utan till förbundna med städernas småborgarskikt, framför allt med de av kapitalet beroende hantverkarna, som under denna epok förde en likartad kamp mot handels- och ockerkapitalet. Och hantverkarnas och böndernas småborgerliga antikapitalism blevo maktmedel i händerna på feodalherrarna och kyrkan, som använde de på det ”mobila kapitalet” förbittrade hantverkarna och bönderna såsom skyddsvärn mot den borgerliga liberalismen. Detta var den kristliga och feodala ”socialismens” blomstringstid, den tid, då de reaktionära partierna organiserade bondeklassen för sina ändamål. I dessa strider väcktes bondeklassens politiska intresse och bönderna började läsa tidningar, delta i valkampanjerna, utnyttja den lokala självförvaltningen för sina klassändamål. Resultatet av denna utvecklingsfas blev en väsentlig höjning av bondeklassens politiska nivå. Men framför allt ha denna periods strider givit lantbrukskooperationen en kraftig stöt framåt.

Sedan nittioalets mitt göra sig nya utvecklingstendenser märkbara. En ny generation hade vuxit fram, som åtnjutit en bättre folkundervisning, som stått under starkare inflytande av städernas civilisation, som ej hängde så starkt fast vid det föråldrade, som lade böndernas sätt att leva på en mera rationell basis. Detta visar sig också i böndernas privata levnadssätt – t.ex. på de gamla dräkternas försvinnande och på tvåbarnsystemets utbredning – men framför allt genom lantbrukets rationalisering och intensifiering. Avkastningen per hektar stegrades under denna period avsevärt. Lantbrukets intensifiering underlättades genom att spannmålspriserna på världsmarknaden stego under nittioalets sista år samt till följd av att prisen på kreatur, mjölk och grönsaker sprungit i höjden på grund av städernas och industriernas växt. När prisen stiga samtidigt med växande avkastning per hektar, så bli hypoteksskulden icke mera någon tryckande börda. Raiffeisenkassorna drevo procentarna från landsbygden. Den privata

⁵⁵ Marx, *Der achtzente Brumaire*, sid. 102.

⁵⁶ I Italien, Rumänien, de baltiska ”randstaterna”, Slovakien, Bosnien, kanhända också i Polen och Ungern stå ännu i dag möjligheterna för en sådan utveckling kvar.

⁵⁷ Marx, *anf. arb.* sid. 105.

handeln är dels utrotad genom Kooperationen, och dels har den förlorat sin skräck genom att bönderna lärt sig att räkna. Bonden retar sig icke längre på börserna, när dessa notera stigande priser. Bondeklassens antikapitalistiska stämning har försvunnit. Helt andra frågor fånga nu bondeklassens intresse. Den söker framför allt att genom skyddstullar hålla höga priser på lantbruksprodukterna. I kampen för tullarna gå bönderna arm i arm inte bara med godsägarna utan även med den tullivrande storindustrien mot arbetarna. Under tullstriderna tillägna sig bönderna konsten att politiskt främja sina klassintressen. Bönderna framträda som självständig och självmedveten klass och lära sig, att i proletariet se huvudfienden. Samtidigt lockar industrins hastiga utveckling arbetare från landet till städerna, varigenom det till följd av intensifieringen ökade behovet av arbetskraft för lantbruket ej kan tillgodoses. Bonden ställer sig nu som motståndare till varje förbättring i industriarbetarnes läge, emedan detta befördrar flykten från landsbygden och alltså begränsar tillgången av arbetskraft vid jordbruket samtidigt som de kvarvarande lantarbetarna ha lättare att pressa upp sina levnadsvillkor. Bonden ser i proletariet sin avgjorda fiende. Han börjar känna sig såsom besittande, förenad med godsägarkasten och det industriella företagardömet genom de gemensamma intressenas band. Bondepolitikens *antiproletära* utvecklingsfas framträder allt mera utpräglat.

Kriget påskyndar denna utveckling. Det befriar bönderna från hypoteken. Bonden uppsamlar betydliga kapital, som han lägger ned i statsobligationer och banker. Han blir i hög grad intresserad av att de olika formerna för rätten att tillägna sig mervärde lämnas oantastad. Samtidigt kämpar han vid handelskapitalets sida mot den statliga reglering av hans produkter, som framtvungits ur städernas konsumenter och som skyddas av städernas arbetare. Äntligen väcka också kriget och revolutionen lantarbetaren. Våldiga massor av dessa arbetare hitta för första gången vägen till de fackliga organisationerna och genomföra framgångsrika löneaktioner. Därigenom skärpes oerhört motsatsen mellan bondeklass och proletariet.

Den ryska revolutionens yttersta rot är de ryska byarnas överbefolkning. Det faktum, att det levde mera folk i bondstugorna än som kunde erhålla arbete vid jorden och få näring av den, har revolutionerat den ryske bonden. Det faktum, som bestämmer bondeklassens tänkesätt i Väst- och Centraleuropa, är bristen på folk, landsbygdens avfolkning. Den driver bönderna i bourgeoisins armar. Den ryske bonden har själv måst utföra lönearbete på godsägarjorden under det att de väst- och centraleuropeiska böndernas tänkesätt helt och hållet bestämmas av deras företagarintressen. Den ryske bonden har proletariet att tacka för jorden, under det att den väst- och mellaneuropeiske bonden hatar proletariet, som trycker ner priserna på hans produkter och driver lönerna i höjden. Den ryske bonden är politiskt ointresserad och trög, under det att den väst- och mellaneuropeiske bonden i två mansåldrar deltagit i den politiska kampen och lärt sig använda alla politiska kampmedel. Den ryske bonden kunde ställa sig under proletariets ledning, under det att den väst- och mellaneuropeiske bonden står i slutet frontlinje mot proletariet. Proletariet kunde i sin sovjetförfattning formellt ge den ryske bonden full medborgarrätt och därvid ändå beröva honom avgörande inflytande. Den väst- och centraleuropeiske bonden kan ej längre hållas utanför inflytande och en rådsdiktatur skulle sannolikt vara tvungen att med våld hålla honom nere. Men det är möjligt för en revolution att endast beröva sådana klasser, som äro minoriteten av befolkningen och som äro parasiter på samhällskroppen, deras rättigheter. Däremot kan det svårligen lyckas att med våld taga alla fri- och rättigheter från en synnerligen talrik klass, som har en funktion av avgörande betydelse inom samhällsorganismen, vars arbete är oundgängligt för samhället och vars obstruktion skulle leda till den riskablaste stockning i samhällets ekonomiska liv.

Revolutionen kan icke segra om den överhuvud saknar stöd på landsbygden. Kan den proletära revolutionen icke vinna bönderna, så måste den vinna stöd på landsbygden hos lantarbetarna och torparna. Landsbygdsfolkets politiska differentiering och skärpningen av motsatsen mellan "landsbygdens fattigfolk" och "landsbygdsbourgeoisin" kan lättare

åstadkommas i Väst- och Centraleuropa än i Ryssland, varest lantbefolkningen till följd av jordgemenskapen är socialt mindre differentierad än här. Den centraleuropeiska revolutionen 1918 har uppluckrat marken. Jordbruksarbetarnes uppvaknande är tillsvidare dess viktigaste resultat.

Förutsättningarna äro emellertid ej allestädes desamma. Vi ha också i Centraleuropa, t.ex. i de österrikiska alpländerna, stora områden, i vilka bondeklassen är föga differentierad och där lantproletariatet endast existerar såsom tjänstefolk. Men tjänstefolket rekryteras av bonde-söner och bondedöttrar, dess lott är densamma som bondefamiljerna och det bygger andligt och politiskt på lärdomarna från bondstugorna. I områden med sådana jordförhållanden kunde den proletära revolutionen icke vinna det ringaste understöd på landsbygden.

I sådana områden däremot, varest det stora jordbruket är förhärskande och där ett talrikt lantproletariat står i dess tjänst samt där det finns ett stort antal små torpare, finner det industriella proletariatet lätt bundsförvanter på landsbygden. Men här möter den proletära revolutionen andra svåra problem.

I största delen av Ryssland ha storgodsägarna ej brukat jorden enligt kapitalistiska metoder utan dels arrenderat ut den åt bönderna och dels låtit den brukas av bönderna efter systemet ”arbета av”. Där var därför arbetets produktivitet på godsägarjorden mycket ringa och intensiteten vid brukandet mycket låg. I Väst- och Centraleuropa däremot är storegendomen grundvalen för den kapitalistiska stordriften, och arbetets produktivitet är i dessa företag mycket högre än i böndernas smådrift. Dessa storföretag utgöra grundvalen för städernas förseende med livsmedel. Här kan den proletära revolutionen icke göra annat än socialisera stordriften på jordbrukets område. Denna jords uppdelning på småbrukarna och lantarbetarna kan ej tillåtas, om man icke vill sänka jordbruket till en lägre teknisk nivå och därigenom icke endast för ögonblicket ställa städernas livsmedelstillförsel i fara utan även för lång tid trycka ner folkmassornas levnadsstandard. En revolution av rysk typ, som först helt enkelt vräker omkull privategendomens mur och sedan överlåter åt ”massans skaparkraft” att nygestalta jordegendomsförhållandena, skulle sannolikt också här leda till storegendomens uppdelning, vilket ingenting annat betyder än en visserligen till formen revolutionär men i verkligheten tekniskt och socialt reaktionär omvälvning av jordbruksförhållandena. Det kommer att bli en av de viktigaste och svåraste uppgifterna för den proletära revolutionen i Väst- och Centraleuropa att sörja för, att omdaning av jordegendomsförhållandena ej överlåtes till lantproletariatets elementära godtycke utan att den blir planmässigt genomförd av statsmakten i överensstämmelse med hela samhällets verkliga intresse.

Över huvud skulle den moderna industristatens komplicerade mekanism ej stå ut med att egendomsförhållandenas omgestaltning överlämnades åt samma elementära, instinktiva och planlösa massaktion, som i Ryssland under det första halvåret efter oktoberrevolutionen. I Ryssland består befolkningens överväldigande flertal ännu av bönder; dess livsmedelsförsörjning står i intet fall i fara. Men stadsbefolkningen, som är en förhållandevis ringa del av hela folkmängden, kan åtminstone nödortfört försörjas genom rekvisitioner i de väldiga jordbruksområdena. Väst- och Centraleuropa, där den ojämförligt största delen av befolkningen är sammanträngd i storstäder och tätt befolkade industriområden, behöver en mycket mera komplicerad transport-, fördelnings- och bytesmekanism för att kunna skydda industriområdena från hunger. Varje störning i den samhälleliga omsättningsprocessen kan här leda till hungerkatastrofer, i vilka även revolutionen måste gå under. Den ryska revolutionen priggade först hela statens och folkhushållningens maskineri till det elementära, anarkiska, förödande våldet. Först sedan hela det byråkratiska statsmaskineriet och folkhushållningens hela kapitalistiska organisation upplöstes, övergick den ryska revolutionen till att så småningom ur kaos utforma en ny ordning. Helt visst är detta förfarande det radikalaste medlet att fullständigt förstöra hela den gamla maktapparaten och att frigöra elementen för en

nybyggnad från grunden. Men en så våldsam, så långvarig, den statliga och ekonomiska kontinuiteten så fullständigt sönderbrytande operation behöver ett agrarlands robusta kropp. En industristats känsligare organism skulle genom dylika metoder fullständigt gå under. I Väst- och Centraleuropa måste den proletära revolutionen anstränga sig att ej avbryta den samhälleliga omsättningsprocessen. Den får därför icke förstöra någon kapitalistisk organisation, förrän en socialistisk organisation står beredd att avlösa den gamla ordningen och övertaga dess funktioner.

Men framför allt får den proletära revolutionen icke bryta sönder de internationella ekonomiska förbindelserna. Ett agrarland som Ryssland, vilket kan leva på sina egna skördar och för vars folkhushållning de till utländska råvaror hänvisade industrierna ha en jämförelsevis underordnad betydelse, kan uthärda årslång avspärning från utlandet. En modern industristat kan ej detta. Central- och Västeuropa kunde ej under normala produktionsbetingelser leva utan tillförsel av näringsmedel från andra sidan haven. För närvarande, då kriget sugit ut jorden, kunna vi ännu mindre vara utan denna import. Utan amerikansk bomull och amerikansk koppar, utan australisk fårull och afrikanskt gummi kan Väst- och Centraleuropa ej arbeta. Men å andra sidan är vår produktion för närvarande mycket mindre än under normala förhållanden. Vår arbetskraft är till följd av årslång undernäring mindre produktiv, våra ångpannor kunna till följd av kolbrist icke uppeldas, våra arbetsmaskiner sakna arbetsmaterial. Därför äro vi icke i stånd att i utlandet byta ut de näringsmedel och råmaterial vi behöva mot produkter av vårt arbete. Handelsbalansen i alla Väst- och Centraleuropas länder slutar på ett oerhört passivsaldo. Då vi ej äro i stånd att betala de näringsmedel och råvaror, vi behöva med produkter av vårt nuvarande arbete, måste vi betala dem med produkter av vårt förut utförda eller vårt framtida arbete. Vårt förut utförda arbete: vi måste alltså sälja en del av vår produktionsapparat, våra fabriker, våra aktier, våra industribolag till utländska kapitalister. Vårt framtida arbete: vi måste alltså i utlandet upptaga krediter och i form av ränta avstå en del av vår framtida arbetsavkastning till utländska kapitalister; vi måste kalla in utländskt kapital i landet för att upprätta nya företag och för framtiden betala det mervärde. Allt detta är oundvikliga följder av kriget. Det finnes ingen annan möjlighet att betäcka vår handelsbalans' passivsaldo, det vill säga att skaffa oss de livsmedel och råvaror, som äro oundvikliga för oss och som vi ej kunna skaffa för de nuvarande resultaten av vårt arbete. Och denna nödvändighet existerar, om än i olika utsträckning, för alla väst- och centraleuropeiska länder, som deltagit i kriget. Men skola utländska kapitalister köpa aktier i våra företag, giva vår industri råvarukredit, lägga ner kapital i vårt land, om det hotar en proletär revolution utan skadeersättning? Här står hela den proletära revolutionen i Väst- och Centraleuropa inför ett problem, som har en väsentligt mindre betydelse för revolutionen i det agrariska Ryssland, där man över huvud ej behöver utländska livsmedel och där de utländska råvarorna ej äro så trängande nödvändiga. Det är sant, att kriget har skapat de subjektiva psykiska förutsättningarna för den proletära revolutionen, i det de europeiska arbetarmassorna därigenom revolutionerats. Men lika sant är det, att kriget väsentligt försämrat de objektiva, ekonomiska betingelserna för den proletära revolutionen i de av kriget direkt berörda industristaterna, därigenom att deras produktion förstörts och att deras beroende av utlandet, främst av det av kriget ej utarmade utan enormt profiterande och därför heller icke revolutionära Amerika, blivit oerhört mycket större.

Vad betyder det att vår handelsbalans är passiv? Att vi måste konsumera amerikansk spannmål och amerikansk koppar, alltså produkter av amerikanska arbetares arbete, utan att därför kunna lämna de amerikanska arbetarne produkter av vårt arbete. Men även inom en socialistisk organisation av världshushållningen skola de amerikanska arbetarne icke utan motprestation lämna oss produkterna av sitt arbete, ty en annan ordning skulle ingenting annat betyda än att de amerikanska arbetarne utsögos av oss. Även inom en socialistisk organisation

av världshushållningen måste vi, om vi icke kunna byta till oss amerikanska arbetsprodukter mot produkter av vårt samtida arbete, betala det med produkter av vårt arbete under gångna tider, d.v.s. genom avträdande av en del av vår produktionsapparat, eller med produkter av vårt kommande arbete, d.v.s. genom anvisningar på vårt framtida arbetes avkastning. Säljandet av våra industriaktier till utländska kapitalister, upptagandet av räntepliktiga krediter från det utländska kapitalet, våra produktionskrafters överlämnande till utländska kapitalisters utnyttjande – detta är endast de för kapitalismen säregna formerna för utbyte av samtida utländska arbetsprodukter mot produkter av en förfluten eller kommande tids inländskt arbete. Detta utbyte kan den proletära revolutionen i Väst- och Centraleuropa icke undvara. Och detta utbyte kan endast försiggå under de för kapitalismen utmärkande formerna, så länge de länder, som förfoga över råvaror och livsmedel, äro kapitalistiska. Men den gör tillika, just i egenskap av en proletär revolution som spränger de kapitalistiska formerna, användningen av det kapitalistiska sättet för detta varuutbyte omöjligt, varigenom naturligtvis varuutbytet självt omöjliggöres. Här stöter den proletära revolutionen på ett hinder, som fruktansvärt inskränker dess aktionsfrihet. Detta hinder är icke ett hinder för den proletära revolutionen överhuvud, men väl ett hinder för den proletära revolutionen efter *nationell* måttstock. Den proletära revolutionens aktionsfrihet i Väst- och Centraleuropa har inskränkts på grund av att kriget å ena sidan har ödelagt det europeiska fastlandet och därigenom inom detta område skapat de psykiska förutsättningarna för den proletära revolutionen, men å andra sidan gjort Amerika så mycket rikare och därigenom befästat kapitalismen därstädes.

De ekonomiska och sociala förutsättningarna för den proletära revolutionen äro i Väst- och Centraleuropa helt andra än i Ryssland. Därför måste den proletära revolutionen också försiggå i helt andra former här än i Ryssland.

Den proletära revolutionen i Väst- och Centraleuropa blir framför allt tvungen att inrikta sig på att säkerställa kontinuiteten i den samhälleliga cirkulations- och produktionsprocessen samt att undvika varje avbrott i den samhälleliga stoffväxlingen. Därför får industrin och handeln ej varken överlåtas till den anarkiska "arbetarkontrollen" eller i ett slag nationaliseras. Detta får endast försiggå stegvis. Först nationaliseras endast de grenar av industrin och handeln, i vilka övergången från kapitalistisk till socialistisk organisation kan ske utan avbrott i produktionen. Och alla grenar inom industrin få ej socialiseras på samma sätt, utan formerna för socialiseringen måste anpassas efter de särskilda förhållandena i varje enskild industrigren. Om också kapitalisterna fullständigt kunna utestängas från många produktionsgrenar, måste man i andra, i vilka företagarnes organiserade arbete ännu en tid framåt är nödvändigt, låta sig nöja med att ställa honom under verksam samhällskontroll och därmed förvandla honom till ett organ för samhället, utan att upphäva hans intresse för företagets framgång eller döda hans fria initiativ. Den proletära revolutionen får i all synnerhet icke överlämna omvandlingen av jordegendomsförhållandena till de elementära massrörelserna, utan hålla den fast i egna händer. Den skall slutligen bestämma formerna, omfånget och i all synnerhet tidpunkten för socialiseringen, så att anskaffningen av utlandskredit och den för täckning av livsmedels- och råvarubehovet oundgängliga kapitalimporten från utlandet icke blir omöjliggjord.

På samma grunder skall den proletära revolutionen bli tvungen att förfara så, att de lager av de besittande klasserna, vars arbete är oundgängligt inom den samhälleliga produktionsprocessen, icke bli plötsligt ryckta från sin verksamhet utan att de få fortsätta därmed. Detta gäller intelligensen, för så vitt dess arbete är nödvändigt för statens och produktionsapparatens förvaltning, bondeklassen och småindustrins företagare. I Väst- och Centraleuropa kunna ej dessa skikt, såsom i Ryssland, utestängas från verkligt inflytande. Men man kan icke heller helt enkelt beröva dem deras rättigheter, ty därför skulle erfordras, att de våldsamt höllos nere,

varigenom de skulle sabotera hela det ekonomiska livet i samhället. Man måste låta den ha inflytande på samhällsorganismen, på staten, om också blott såsom en kontrollerande opposition.

Av detta följer vidare, att den proletära revolutionen i Väst- och Centraleuropa icke kan med ett enda penndrag annullera de mångfaldiga formerna för mervärde – statsobligationer, inteckningar, hypotek, bankdepositioner o.s.v. -, och att den ej kan utan skadeersättning genomföra expropriationen av det industriella kapitalet och storgodsen. Expropriationen utan skadeersättning vore tillåtlig, om man samtidigt kunde exproprieras hela kapitalistklassen. Den skulle få svåra sociala följder, om man genomförde socialiseringen endast stegvis, d.v.s. helt enkelt konfiskerade egendomen för kapitalisterna i en industrigren, under det att kapitalisterna i en annan fingo sitta orubbade. Den enkla annulleringen av all egendom skulle icke driva ut endast kapitalisterna utan även stora delar av småbourgeoisin, intelligensen och bondeklassen till lidelsefullt motstånd. Den skulle samtidigt också i ett slag förrinta alla industrigrenar och yrken, vilka leva på de rika i samhället, t.ex. lyxindustrierna, den skulle taga brödet från massor av intelligensen, som hittills besoldats av det kapitalistiska mervärdet, och därmed driva hela härar icke endast av yrkesutövare och intellektuella utan också av arbetare in i kontrarevolutionens läger. Den skulle slutligen förstöra varje möjlighet till kapitalimport från utlandet och att skaffa utlandskrediter och alltså även ha till följd att all införsel av livsmedel och råvaror inställdes. Den revolutionära revolutionen kan här endast exproprieras mot full ersättning och måste under första tiden upprätthålla alla former för tillägnande av mervärde. Expropriatörernas expropriation, återindragning av skadeersättningsbeloppen, upphävande av formerna för mervärdet kan här endast genomföras småningom, stegvis med en planmässig skattelagstiftning som medel.

Den proletära revolutionens ekonomiska politik måste vara en helt annan i Väst- och Centraleuropa än i Ryssland. Den ryska sovjetrepublikens ekonomiska politik kan ej efterliknas i de länder, där proletariatet har att såsom fiende räkna med en politiskt och ekonomiskt mycket stark samt vid kapitalismen intressebunden småbourgeoisin, intelligensen och bondeklass, där breda lager av det arbetande folket, vars arbete är oundgängligt för samhället, är direkt och indirekt intresserat av de kapitalistiska utsugningsformerna, där på grund av den ekonomiska mekanismens ömtålighet och differentiering varje avbrott i det samhälleliga utbytet kan framkalla hungerkatastrofer, som måste väcka kontrarevolutionen till liv samt där folknäringen och råvaruförsörjningen icke kan säkerställas utan utländskt kredit och kapitalimport. I Väst- och Centraleuropa kan man icke, såsom i Ryssland först under ett halvt års tid överlämna samhällsorganisationen till instinktiva massrörelsers förstörande våld, för att sedan genom en av ett litet fåtal behärskad statsmakt despotiskt tvinga på folkmassorna en från grunden ny ordning. I vår del av Europa skulle vi under denna förstöringens tid gå under av hunger. Vi skulle här under den despotiska nydaningens period stranda på motstånd från breda folkmassor, som inom ramen av samhällets arbetsdelning fylla oundgängliga funktioner. Folkhushållningens överföring från kapitalistiska till socialistiska former kan i de väst- och centraleuropeiska länderna icke ske genom att man först förstör allt som existerar för att sedan på spillrorna resa den nya byggnaden. Här får icke kontinuiteten i statens och folkhushållningens förvaltning brytas sönder, utan övergången måste fortgå genom en så småningom skeende, planmässig och systematisk omgestaltning av de kapitalistiska organisationsformerna. Men måste nu den proletära revolutionens ekonomiska politik vara en helt annan i Väst- och Centraleuropa än i Ryssland, så måste här hos oss även formen för proletariatets herravälde vara en annan. Ty mellan maktens form och maktutövningens sociala innehåll existerar ett sammanhang. Rådsdiktaturen, som lägger all makt i proletariatets händer och fullständigt tar ifrån de besittande klasserna alla deras rättigheter, kastar omedelbart om maktförhållandena i alla företag. Dagarna efter rådsdiktaturens upprättande omöjliggöres all

kapitalistisk ledning av företagen. Den kapitalistiska produktionen själv blir på så sätt omöjliggjord. Rådsdiktaturen tvingar därigenom samhället till omedelbar och allmän socialisering av företagen. Socialiseringen framtvingas även där samhället ej förfogar över den för driftens ledning erforderliga förvaltningsapparaten och rådsdiktaturen anarkiserar produktionen även i de företag, som icke kunna bli socialistiska. Därigenom att rådsdiktaturen i ett slag omöjliggör den kapitalistiska driftsledningen, inför den i hela produktionen en anarki, som endast så småningom kan övervinnas genom en allsmäktig statsapparat. Där proletariatet däremot på demokratins grundval och med demokratins medel uppnår den politiska makten, där förstöres ej först den kapitalistiska statens maskineri utan proletariatets representanter övertager blott dess ledning. Den statliga och ekonomiska förvaltningens kontinuitet blir därför ej avbruten. Denna kontinuitet gör otvivelaktigt den sociala omvandlingsprocessen långsammare, ty den övertagna apparaten anpassar sig endast så småningom och efter svåra slitningar i sina nya uppgifter. Men å andra sidan garanterar just denna kontinuitet den planmässiga, systematiska och helt och hållet på lösbara uppgifter inriktade omgestaltningen av det bestående, som med hänsyn till de speciella förhållandena i Väst- och Centraleuropa är den enda möjliga vägen för övergången från kapitalism till socialism. Demokratien är här den form, under vilken proletariatet kan uppnå och utöva makten. Under denna form kan proletariatet uppehålla makten utan att beröva de mot detsamma fientligt stämda grupperna av inom folkhushållningen oundgängliga medborgare alla deras fri- och rättigheter samt utan att utesluta dem från medverkan inom samhällslivet, icke ens om denna medverkan har den kontrollerande oppositionens form. Under demokratins form kan proletariatet utöva makten även utan att den oundgängliga utländska krediten förloras samt utan att genom ett våldsamt avbrytande av den samhälleliga produktions- och cirkulationsprocessen frambesvärja en ekonomisk katastrof, i vilken proletariatets makt måste gå under. Rysslands grova, primitiva ekonomiska organisation gör att den ekonomiska omdaningen där endast kan ske i bolsjevismens former, d.v.s. i sin första fas oundvikligt anarkiskt men just därför i den andra fasen med nödvändighet despotiskt. Sovjetdiktaturen är den passande formen för denna ekonomiska uppgifts fyllande. Klassdelningen i det väst- och centraleuropeiska samhället, dess ömtåligare ekonomiska apparat och dess beroende av internationella ekonomiska förbindelser fordra, att den ekonomiska omdaningens fortgår i den stegvisa och planmässiga ombyggnadens form. Demokratien är den passande statsformen för denna uppgift.

Men gent emot detta uppreser sig stora arbetarmassors otålighet. De se, att det klassmedvetna proletariatet är en minoritet inom väljarkåren och att dess representation är en minoritet inom de demokratiska parlamenten. De tvivla därför på möjligheten att med demokratins medel erövra makten. De tro, att proletariatet genom att använda våld mot de besittande klasserna och genom att upprätta en minoritetsdiktatur kan bemäktiga sig statsapparaten. Men denna åsikt utelämnar fullständigt, att samhällets omdaning förutsätter mera än blotta våldet.

Det industriella proletariatet kan icke uppbygga det socialistiska samhället, så länge det ej vunnit stora delar av intelligensen och landsbygdens arbetarklass för sig. De ryska erfarenheterna ha visat hur nödvändig "fackmännens" samt "teknikernas och specialisternas" medverkan är. Vi kunna så mycket mindre vara utan understöd från landsbygdens arbetarklass, som vi måste räkna med att bönderna äro våra motståndare. Om intelligensen icke ens vid valen röstar med oss, hur kunna vi då tro att den skall efter en våldsamt revolution stå till vårt förfogande, då ju den ryska erfarenheten har lärt, att till och med en för socialismen sympatiskt stämd intelligens ryggas tillbaka för den proletära diktaturens brutalitet? När nu landsbygdens arbetarmassor icke en gång vid valen ledas av sitt klassmedvetande, skola vi då kunna dra dem med i revolutionen, som ju måste leda till teknisk och social reaktion om ledningen av strömningarna inom jordbruket glider ifrån den proletära maktens kontroll? Om

hjärnans och landsbygdens arbetare sluta sig till proletariatet, så utgör det klassmedvetna proletariatet i varje industristat folkets majoritet. Under sådana förhållanden kan det med demokratins medel erövra och utvidga makten. Äro vi ännu en minoritet i väljarkåren och de demokratiska institutionerna, så bevisar detta, att ännu allt för stora skikt av hjärnans och landsbygdens arbetare stå utanför våra leder. Då äro de objektiva samhällseliga förutsättningar för det socialistiska uppbyggnadsarbetet icke uppfyllda. Och dessa förutsättningar kunna ej ersättas med blotta våldet. Våldet är jordemodern för varje gammalt samhälle, som går havande med ett nytt. Men våldet kan ej hjälpa det nya samhället till livet förrän detta samhälle ligger moget i det gamlas sköte.

2. Industriell demokrati

Är Ryssland den civiliserade mänsklighetens ena pol, så är England den andra. I Ryssland har först nu de feodala arbetsformerna gått under och den borgerliga egendomsordningen genomförts på landsbygden. I England ersattes dagsverkshushållningen redan under fjortonde århundradet med penningavgifter, men då ännu halvfeodala copy-hold (eg. skattefrälse) undanträngdes så tidigt som under femtonde och sextonde århundradena av lease-hold (eg. arrende) och redan under sjuttonde århundradet försvunno de sista resterna av de feodala arbetsformerna. I Ryssland har först alldeles nyligen feodalismen övervunnits genom två våldsamma revolutioner. England har endast under huset Tudor i sextonde århundradet genomlöpt en kort tid av absolutism. Sedan revolutionen under det sjuttonde århundradet har den parlamentariska regeringsformen ständigt utvecklats och påbyggt och under nittonde århundradet har den gamla oligarkiska parlamentarismen genom en serie fredliga reformer utan våldsamma omstörtningar förvandlats till en demokratisk parlamentarism. I Ryssland är kapitalismen en ny, från utlandet importerad företeelse. Den engelska kapitalismen har ständigt och organiskt utvecklats sedan det fjortonde århundradet, sedan den kapitalistiska fårullshandelns första period. Ryssland är än i dag ett agrarland, där bönderna utgöra befolkningens övervägande flertal, England är en industristat, där det industriella proletariatet är befolkningens flertal, och där lantbruket ej bedrivs av bönder utan av kapitalister och deras lönearbetare. Ryssland visar oss bilden av en proletär revolution i ett agrarland, som först nu befriat sig från den feodala ordningen och den absolutistiska statsförfattningen, och inom vilket ett ungt från utlandet importerat kapital och ett ungt från bondeklassen nyss utfällt proletariat för sin kamp mitt bland den jättestora bondemassan. England visar oss bilden av en proletär rörelse på den kapitalistiska utvecklingens höjdpunkt, på basis av den borgerliga egendomsordningen och den borgerliga demokratin, i kamp mot ett kapital, som sedan århundraden anpassat alla grenar av samhällslivet efter sina existensbetingelser.

I Ryssland stod kapitalismen i motsats till samhället. Arbetarrörelsen utvecklade sig från början under den revolutionära socialismens inflytande, men också intelligensen, småborgardömet och bondeklassen var fientlig mot kapitalismen. I England däremot har kapitalismen icke vunnit endast de besittande klasserna för sig, den har även under ett halvt århundrade andligt behärskat till och med proletariatet och försonat arbetarmassorna med sig. Det engelska proletariatet har också upplevt sin revolutionära epok. Det upplevde den, när det engelska fabrikkssystemet var lika ungt som kapitalismen i våra dagars Ryssland är, under chartismens tid. Men efter chartismens sammanbrott – från 1848 till det nittonde århundradets slut – behärskade kapitalismen inte endast arbetarnas arbetskraft utan också deras själar. Arbetarna hade funnit sig till rätta med kapitalismen. Arbetarrörelsen ägnade sig helt åt att uppbygga strängt yrkesmässigt begränsade, av gemensam klassideologi fullständigt obundna fackföreningar samt att i fredlig aktion upprätta kollektiva arbetsavtal och att utveckla hjälpkassor och kooperativa organisationer. De enskilda arbetargrupperna bevakade sina särintressen inom det kapitalistiska samhället, men arbetarklassen som helhet stormade icke fram mot det kapitalistiska samhället.

Först efter boerkriget vaknade den engelska arbetarklassen upp ur den kapitalistiska hypnosens. Sedan livsmedelspriserna börjat stiga på världsmarknaden, samtidigt som arbetsgivarnas strängare organisation och den skarpere amerikanska och tyska konkurrensen försvårade genomförandet av löneförhöjningar, sjönk den engelske arbetarens reallön. Det växande missnöjet väckte den slumrande klasskänslan. Man var otillfredsställd med resultatet av det fackliga arbetet och vände sig till politiken. Grundandet av Labour Representation Committee (1900), dess ombildning till ett självständigt parti (1903), arbetarpartiets första stora valseger vid parlamentsvalen 1906 voro de första tecknen på omslaget. Detta hälsades med de överspändaste förhoppningar. ”Arbetarpartiets växande inflytande in jagade en skräck hos de besittande klasserna jämfört med vilken den gamla strejkskräcken upphört att vara en makt inom det industriella livet.”⁵⁸

Besvikelsen måste komma. I parlamentet som behärskades av kampen mellan tullvänner och frihandlare, kunde Labour Party ej bli annat än ett bihang till det stora liberala partiet. Dess socialpolitiska framgångar kunde, så betydande de i och för sig än voro, icke tillfredsställa massorna i en period av hastigt fortskridande fördyring och snabbt sjunkande reallöner. Dess trångsynta reformism kunde ej framkalla någon hänförelse. ”Just i det ögonblick, då de härskande klasserna lyckönskade varandra till att hava absorberat det parlamentariska arbetarpartiet, utbryter med dramatisk verkan och explosiv kraft missnöjet och oron inom hela landets arbetarklass”.⁵⁹

Massornas kamplust vaknar. En strejkvåg breder sig över landet. Strejkerna koncentreras och stegras till jättestrider som t.ex. järnvägsmännens, hamnarbetarnas och gruvarbetarnas strejker 1911 och 1912. Initiativen övergå från ledarne till massorna själva. Massorna handla mot fackföreningsledningens vilja och fatta strejkbeslut mot fackföreningsstadgarna. Samtidigt visar sig bland massorna en ökad intellektuell verksamhet. Om än grundandet och utvecklingen av Labour Party för första gången ställt den engelska arbetarrörelsen under socialistisk ledning, så gjorde dock besvikelsen över Labour Party massorna mottagliga för den franska syndikalismens och den amerikanska industriella unionismens läror. Socialism och syndikalism brottas om arbetarnes själar. I kravet på ombildning av fackföreningarna, demokratisering av deras stadgar, radikaliserings av deras kampmetoder, ”sektionalismens” övervinnande genom yrkesföreningars sammanförande till industriförbund och genom icke yrkeslärdas arbetares upptagande i dessa förbund, i undanträngandet av den gamla generationens fackliga ledare och deras ersättande av unga, av den tyska socialismen och den franska syndikalismen starkt påverkade män av den nya generationen – i allt detta uppenbarar sig jäsningen inom arbetarklassen.⁶⁰

Besvikelsen över Labour Party har fört massorna tillbaka till den fackliga aktionen. Men den revolutionära masstämmningen fyller den fackliga aktionen med en ny anda. Massorna se nu i strejken icke endast ett medel att förbättra den eller den paragrafen i ett kollektivt arbetsavtal, utan ett vapen i kampen mot kapitalherraväldet självt. ”Det anmärkningsvärda är”, säger Hodges, gruvarbetarfederationens sekreterare, ”att de människor, som äro sysselsatta i industrin, blivit medvetna om, att de själva och före dem deras fäder under hela sitt liv icke haft det ringaste inflytande på industrins ledning”.⁶¹ Såsom den fackliga aktionens sista mål ser nu massorna ej längre förbättringen av arbetsbetingelserna, utan ”kontrollen” av industrin själv genom fackföreningarna.

⁵⁸ Frank Rose, *The coming force*. Manchester 1909, sid. 116.

⁵⁹ Henderson, *The labour unrest*, London, sid. 101.

⁶⁰ Macdonald, *The social unrest*, London 1913. – Cole *The world of Labour*, London 1913.

⁶¹ Hodges, *Workers' control in the coal mining industry*, London 1919, sid. 2.

Under denna utvecklingsfas inföll kriget. Den brittiska regeringen var tvungen att införa den allmänna värnplikten och att göra hela industrin lämplig för krigsändamål. De yrkeslärdade arbetarna måste tillåta att kvinnor och olärdade arbetare intaga platser, som förut varit de yrkeskunniga förbehållna och de måste lämna många fackföreningsregler, som förhindrade stegring av arbetsavkastningen, i sticket. Arbetarna i krigsföretagen måste prygiva sin rörelsefrihet och sin strejkrätt. Den brittiska regeringen vågade ej att påtvinga arbetarna allt detta. Den måste förhandla med fackföreningarna om varje utvidgning av krigslagstiftningen samt sluta kompromisser med dem. Parlamentet kunde endast besluta det, som var överenskommet med fackföreningarna. Denna praxis, som utövades varje dag under kriget, har oerhört stärkt arbetarnes självmedvetande. Å andra sidan har kriget fullständigt förändrat den engelska kapitalismens byggnad. Staten övertog kontrollen över krigsindustrin, järnvägarna och gruvorna, den reglerade penning- och varumarknaden samt organiserade omsättningen av livsmedel och råmaterial. I den individualistiska kapitalismens ställe trädde statskapitalismen. Det faktum, att staten behärskade folkhushållningen, väckte inom arbetarklassen upp behovet att härska över staten. Det förde alltså massorna till socialismen. Men krigshushållningens erfarenheter visa också hur litet lämplig den statliga byråkratin är att organisera folkhushållningen, och de fylla massorna med hat mot den allsmäktiga, alla den enskildes livsyttningar reglerande och alla personliga friheter inskränkande staten. På så sätt stärktes de syndikalistiska strömningarna inom arbetarrörelsen. "Arbetets oro" framträdde upprepade gånger även under krigstiden. Så snart kriget var över, framträdde den med förstärkt kraft. Dock bär rörelsen nu en annan karaktär än förut. Labour Partys politiska aktion och den av revolutionär kamplust fyllda fackliga aktionen stodo nu i massornas känslor icke mera såsom motsatser. Labour Partys växt, fackföreningarnes omedelbara politiska maktutövning, den direkta aktionen genom strejkerna – allt detta är nu endast skilda sidor av samma utveckling. Och den politiska och fackliga aktionens förening finner också sitt uttryck i rörelsens ideologi, som i en högre enhet sammansmälter Labour Partys reformistiska statssocialism med de revolutionära elementens i fackföreningsrörelsen syndikalism. Bägges syntes är den engelska gillesocialismen. Uppvuxen ur den äldre småborgerliga socialismens ideal, har gillesocialismen under det senaste århundradet genomgått en utveckling, som har gjort den duglig att så småningom bliva den starkaste andliga makten inom den engelska arbetarrörelsen.

Den engelska gillesocialismen visar oss såsom sitt ideal ett socialistiskt samhälle. Arbetsmedlen skola vara statens egendom. Men staten skall icke förvalta dem genom sin byråkrati, utan överlämna förvaltningen åt de arbetande själva. Varje fackförening omvandlas till ett "nationellt gille", det vill säga en hela statsområdet omfattande produktionsorganisation, och denna övertager förvaltningen av sin industrigren. I den inre förvaltningen av sin industrigren står gillet fritt från statens inflytande. Men där en enskild industri kommer i motsatsställning till samhället, uppträder staten, de lokala självstyrelseorganen eller konsumtionsföreningarna såsom konsumentintressets försvarare. En blandad kommitté med ombud från gillet och från det allmänna organ, som kallats att företräda konsumentintresset, har avgörandet i fråga om beskaffenheten och prisen på de producerade varorna. På så sätt överlämnar staten varje industrigren att i fråga om dess inre angelägenheter förvaltas av arbetarna själva, och i fråga om angelägenheter, som beröra även konsumenterna, till arbetarnes och konsumenternas gemensamma förvaltning. Staten själv utjämnar alla arbetandes andel i den samhälleliga arbetsavkastningen genom att den i egenskap av ägare till arbetsmedlen upptager en avgift av varje gille och genom gradering av denna avgift bortelimineras olikheten i arbetsinkomst.

Detta ideal blev omedelbart en drivande kraft. Gruvarbetarna inleda, understödda av hela arbetarklassen, ett grandioöst, hela landet omfattande fälttåg, genom vilket de försöka genomföra nationalisering av gruvorna och organiserandet av deras förvaltning genom staten

och gruvarbetarne tillsammans. Järnvägsmännen samt post- och telegraftjänstemännen uppställa liknande mål.

Emellertid räknar gillesocialismen med, att inom en avsevärd tid endast gruvornas och järnvägarnas socialisering kunna genomföras. Den tror att andra industriernas nationalisering skall komma på andra vägar. Företagarna, alltmera trängda genom "arbetets oro" skola, mena gillesocialisterna, slutligen se sig tvungna att erbjuda arbetarna att inträda såsom delaktiga i industriens förvaltning. Liksom den enskilde kapitalismen upptager en "junior partner", en yngre kompanjon, i sin firma, skola företagarna vara beredda att medgiva arbetarne ett slags "junior partnership", ett slags deltagande i förvaltningen av industrin på underordnad plats. Man skall bilda industriella självförvaltningsorgan, "blandade kommittéer" av företagare och arbetare, för att låta arbetarne deltaga i förvaltningen och ansvaret. Men därmed får arbetarklassen icke låta sig nöja. Den måste, stödd på sina fackliga maktmedel, mer och mer utsträcka sin kontroll över industrin, taga ifrån företagen den ena funktionen efter den andra till dess att det privata företagardömet slutligen har mistat alla funktioner och arbetarklassen är mogen för industrins förvaltning. Då blir det möjligt att helt och hållet rensa industrin från de utom alla funktioner stående kapitalisterna. Ty varje klass dör bort, då den ej längre har någon samhällelig funktion.⁶²

Det fattas gillesocialismen ingalunda revolutionär anda. Den har utvecklats under starkt inflytande av den revolutionära syndikalismen. Rörelsens förespråkare framhåller också ständigt, att det sannolikt endast på revolutionära vägar skall bli möjligt att slutligen fullständigt utestänga kapitalisterna från industrin. Men de placera ej revolutionen i början utan i slutet. Först måste arbetarklassen genom ständig utvidgning av sin kontroll över industrin praktiskt lära sig att sköta den, innan arbetarna kunna övertaga dess förvaltning.⁶³

Gillesocialismen motiverar sina praktiska förslag och sina teoretiska framtidsbilder med utläggningar, som äro framgångna ur den specifikt anglosachsiska varietet av demokratin. Demokratin har utvecklats helt annorlunda i England än på kontinenten. Hos oss har absolutismen förstört t.o.m. de feodala "friheterna" för individerna, städerna och provinserna och tvungit hela landet att underkasta sig dess byråkratiska maktapparat. Den borgerliga revolutionen har icke upphävt denna process, utan avslutat den. Efter den borgerliga revolutionen behärskades landet av det byråkratiska maskineriet, som leddes av en central makt, och vad som ändrades var endast det, att denna centrala makt icke längre tillsattes och kontrollerades av en självhärskare utan av ett ur allmänna folkval framgånget parlament. På annat sätt har det varit i England. Där har absolutismen aldrig kunnat utvecklas. Den har aldrig förmått skapa en byråkratisk maktapparat. Individernas, städerna och grevskapens feodala "friheten" ha aldrig förstörts. Den borgerliga revolutionen bestod i England huvudsakligen däri, att de "friheter", som baronerna, gentrys och städernas patricier frånryckt husen Plantagenet, Tudor och Stuart gingo i arv först till bourgeoisin och sedan till hela folket. I stället för de "korrupta prästförsamlingarna, de penningschackrande statsråden, de vredesfnysande fattigvårdsföreståndarna i städerna och de faktiskt ärftliga fredsdomarna på landet"⁶⁴] kommo reformlagarna av 1882, 1888 och 1894, som införde de demokratiska självförvaltningsorganen i grevskapen, distrikten och de kyrkliga förvaltningsområdena. Tack vare sitt till grunden olika ursprung bär den engelska demokratin helt andra karaktärsdrag än den kontinentala. I Frankrike väljer hela folket parlamentet, varur sedan regeringen bildas, och denna regering förvaltar och behärskar hela landet genom sin byråkrati. Den enskilde medborgaren och de enskilda befolkningsgrupperna kunna här endast indirekt inverka på

⁶² Cole, *Industriell självstyrelse*. Tidens förlag, Stockholm 1921.

⁶³ Cole, *anf. arb.*

⁶⁴ Marx, *Der Bürgerkrieg in Frankreich*, sid. 48.

förvaltningsapparaten genom deltagande i parlamentsvalen. I England däremot förvaltar folket självt sina angelägenheter i de kyrkliga förvaltningsområdena, distrikten och grevskapen; det utövar i sina lokala självstyrelseorgan sin ”selfgovernment”, sin självregering. Staten är endast det översta förvaltningsorganet, som skall förvalta de för hela landet gemensamma angelägenheterna men som ej får inskränka på de lokala självstyrelseorganens makt. De lokala organens ”selfgovernment” inom staten är den engelska demokratins grundval.

Gillesocialismen överför nu den engelska demokratins grundsatser från det politiska till det ekonomiska området. Betyder den politiska demokratin i England, att folket icke mera låter sig regeras av en konung eller en oligarki utan regerar sig själv, så skulle folket nu icke heller längre i det ekonomiska livet låta sig regeras av en kapitalistklass utan i stället regera sig själv. Socialism är ingenting annat än ”industrial democracy”, ekonomisk demokrati. Och denna demokrati fattas i engelsk mening: liksom den politiska demokratin vilar på städernas och grevskapens självstyrelse, så måste också den ekonomiska demokratin grundas på de enskilda industrigrenarnas och företagens självstyrelse. Liksom den engelska demokratin förkastar att de lokala förvaltningsområdena styras av från centralregeringen utsända tjänstemän, måste även statssocialismen förkastas, då denna ställer de ekonomiska förvaltningsgrenarna i beroende av från den centrala regeringen utskickade ämbetsmän. Liksom statens politiska makt begränsas genom de lokala förvaltningsområdenas rätt till självregering, måste även statens ekonomiska makt inskränkas genom de enskilda industrigrenarnas rätt till självförvaltning. Gillesocialismen definierar sitt mål såsom ”industrial selfgovernment”, ekonomisk självstyrelse.

I det gillesocialismen tillägnar sig den engelska demokratins principer för att använda dem på det ekonomiska området, upptager den också i sig hela den gammalengelska individualismen, som är grundvalen för dessa principer. Den framträder såsom förfäktare av den enskilda arbetarens och den enskilda arbetargruppens frihet gent emot statsmakten. Den förkastar statssocialismen, emedan industrins förvaltning genom staten icke skulle betyda annat än de enskilda arbetargruppernas underordnande under en allsmäktig byråkrati. Den förklarar, att arbetarnas verkliga frihet är lika litet förenlig med en av statsämbetsmän ledd industri – även om staten behärskas av arbetareklassen – som med en industri, där de kapitalistiska företagen härska. Den går slutligen så långt, att den i omsorg för de enskilda arbetarnas och de enskilda arbetargruppernas frihet föredrager att kontrollen av industrin delas mellan arbetare och arbetsgivare framför att staten behärskar industrin.⁶⁵ Och just dessa riktlinjer äro utgångspunkterna för gillesocialismens ställning till den sociala revolutionen. Statssocialismen, företagets ledning av en fabriksbyråkrati, som ligger i händerna på en framskriden, staten behärskande arbetarminoritet, vilken av arbetarna fordrar ”reservationslös underkastelse” (Lenin) under de av staten förordnade ledarna av produktionsprocessen och som utrustar dessa med ”vittgående disciplinära befogenheter” (Trotsky), en sådan statssocialism är helt visst möjlig på vilken utvecklingsgrad arbetarklassen än står. En socialism däremot, som bygger på ”selfgoverning work-shop”, på det självförvaltande företaget, är möjlig först då arbetarklassen genom en stegvis utvidgning av kontrollen över industrin förvärvat sig de intellektuella och moraliska egenskaper, som den industriella självförvaltningen oundgängligen kräver. Arbetarklassen måste först använda sina fackliga och politiska kampmedel för att ständigt vidareutveckla sin kontroll över industrin innan den själv förmår att i praktiken använda denna kontroll och innan den blir mogen icke blott att vräka ut kapitalisterna ur företagen utan även att själva övertaga deras förvaltning.

⁶⁵ Cole, anf. arb.

Bolsjevismen har uppstått i skötet av den ryska socialdemokratien under en strid om det socialdemokratiska partiets organisationsform. Mensjevikerna ville konstituera partiet såsom en federation av demokratiska, av arbetarna själva bildade organisationer. Bolsjevikerna fruktade att inströmningen i organisationerna av oskolade endast på sina närmaste ekonomiska intressen seende arbetare skulle försvaga partiets revolutionära karaktär. Endast små kommittéer av ”professionella revolutionärer”, enhetligt ledda av en centralkommitté, skulle enligt Lenins organisationsplaner från 1902 och 1903 bilda partiet. Kravet på ”de revolutionära organisationernas diktatur över massrörelsen” har skilt bolsjevikerna från mensjevikerna. Denna strängt centraliserade revolutionära organisations diktatur över massrörelsen förverkliga bolsjevikerna för närvarande, men icke inom en liten partiorganisations trånga gränser utan i hela det väldiga Ryssland. En strängt centraliserad, av ”professionella revolutionärer” behärskad statsmakts diktatur över alla arbetskrafter och arbetsplatser – det är bolsjevismen. Det är socialismen för dessa arbetarrörelsens ideologer, för vilka proletariatets massrörelse endast är ett instrument för förverkligandet av ett socialt ideal, och vilka, liksom de själva i den revolutionära kampen ej skytt något offer, vilja förverkliga sitt ideal till varje pris, även om massan först måste gå genom en öken av hunger, köld, statsförtryck och krig innan den kommer in i det förlovade landet.

Den industriella demokratins tanke däremot är framvuxen ur den kämpande arbetarklassen själv. Om arbetarklassen i den fackliga kampens praxis ständigt förstärker sitt inflytande på industrin, växer det in i dess tankeliv att alltmera utvidga sin kontroll över industrin till dess den själv kan helt övertaga industrin. Och liksom arbetarklassen förstärker sin fackliga aktion genom den politiska aktion, som utvecklas av partiet, till vilket de enskilda fackföreningarna under bevarande av sin fulla frihet i industriella ting ansluta sig, så tänker sig också gillesocialismen framtidens sociala stat såsom en federation av självständiga ”nationella gillen”. Detta är ej socialism från ideologer, för vilka proletariatet endast är instrument för en idé, utan arbetarrörelsens egen socialism, den socialism, som arbetarna själva utformat under den dagliga kampen på arbetsplatsen.

Den ryska bolsjevismen och den engelska gillesocialismen äro, även om deras tankar under polemiken mot den parlamentariska statsocialismen mycket likna varandra, de ytterligaste motsatserna inom den socialistiska tankevärlden. Det ryska proletariatet har vuxit fram under den revolutionära kampen mot tsarismen. Det har i tsarismens allsmåttiga statsmakts ställe satt proletariatets lika allsmåttiga statsmakt. Dess socialism sätter i stället för kapitalistens oinskränkta herravälde över företaget, statsmaktens fullt lika oinskränkta herravälde, som ingenting annat är än ett maktinstrument i händerna på arbetarklassens revolutionära förtrupp. Det engelska proletariatet däremot har utvecklat sig på grundvalen av en demokrati, som argt försvarat individernas frihet och kommunernas självstyre mot varje ingrepp från statsmakten, även om denna är demokratiskt funtad. Den engelska socialismen tänker därför framför allt på att skydda arbetarnes frihet och de enskilda industrigrenarnes självförvaltning mot varje övergrepp från statsmakten, även om denna statsmakt behärskas av arbetarklassen själv. Och i denna motsats uttrycker sig ej blott den nationella skiljaktigheten mellan den ryska och den engelska arbetarklassen. Den är ej endast återspeglings av deras olika historia, deras skilda traditioner, olikheten i deras ideologier. I denna motsats återfinna vi fast mera den skillnad i uppfattningar, som över huvud präglar proletariatet på skilda etapper i dess utveckling.

Socialismens ursprungligaste och starkaste drivkraft är protesten mot den ekonomiska olikheten. Arbetaren jämför sin nöd med kapitalistens rikedom. Han vill slita till sig makten för att ”röva det rövade” tillbaka, för att kunna framtvunga allas ekonomiska jämlikhet. De absoluta monarkiernas despotism från femtonde till adertonde århundradet hade krävts för att utjämna den feodala epokens tusenfaldiga olikheter i ”rättigheter” och ”friheten” och för att omdana den allmänna likheten i rättigheter till allas lika rättslöshet inför den absoluta

furstemakten. Därigenom framskapades den basis, på vilken den borgerliga revolutionen kunde förverkliga allas likhet inför lagen. Så behövs också en despotisk proletariats diktatur för att på kort tid med hänsynslöst ledda attacker mot de privilegierades motstånd utjämna allas förmögenhet och inkomst. Den ursprungliga, jämlikhetskommunismen leder till proletariats diktatur.

Men där proletariatet under en längre period haft politisk demokrati och proletär organisation, skjuter socialismen upp ur andra rötter. Folkbildningens höjande, det livliga deltagandet i politisk och facklig kamp, självuppfostningen inom arbetarorganisationerna, den längre fritid, för vilken arbetarna ha skyddslagstiftningen och den fackliga kampen att tacka – allt detta gör det möjligt för den forne arbetsslaven att så småningom växa till en fri, självmedveten personlighet. Och i den mån arbetaren blir en självständig personlighet är det frihetsbehovet, som bär upp hans tänkande och handlande. ”Det är icke endast och icke så mycket olikheten i rikedom och ojämnheten i dess fördelning, som föra arbetarna till kollektivismen. Det är framför allt protesten mot det individuella företagardörets villkor, den fria verkstadens ideal.”⁶⁶

Liksom den fria mannen i staten icke längre vill underkasta sig en konung, som endast arvsrätten gjort till hans herre, även om denna konungs makt är strängt begränsad av en författning, så vill han icke heller i det industriella företaget böja sig för en herre av ärftlighetens nåde, även om fackföreningen väsentligt inskränkt denne herres makt. Frihetslängtan leder nu den till en självständig personlighet utvecklade arbetaren fram till socialismen. Men en sådan frihetslängtan kan ej finna sin tillfredsställelse i en despotisk socialism, som gör en allsmäktig central institution – detta gäller också en av arbetarklassen själv insatt central ledning – till oinskränkt herre över varje företag och över varje arbetare. Den så långt komne arbetaren kan endast vara tillfredsställd med en samhällsordning, som garanterar varje individ en bred ram för självverksamhet och som tillförsäkrar varje samhällsnyttig arbetsorganisation vidsträckt självständighet. Ur ett högt utvecklat proletariats frihetslängtan uppväxer den industriella demokratins ideal.

Kapitalismens egen utveckling befrämjar denna förvandling av det proletära idealet. I Manchesterliberalismens tidsålder uppställde proletariatet mot den kapitalistiska anarkin socialismen såsom den planmässiga statliga ordningens princip inom det ekonomiska livet. I statskapitalismens tidsålder uppträder socialismen såsom försvarare av den industriella demokratins princip mot statens allmakt och byråkratins välde över det ekonomiska livet. ”På det en människa tänker, kan man se, vad som fattas henne”, säger Goethe.

Även i Ryssland försökte proletariatet i början att organisera industrin i former, som ej voro så olika den engelska gillesocialismens organisationsplaner. Men där lyckades det icke för det efterblivna, knappast organiserade och vid kontroll över industrin fullständigt ovana proletariatet att på en gång övertaga industrins förvaltning. Anarkien inom industrin har tvungit sovjetmakten in på den allra skarpaste och brutalaste statssocialisms banor. I Central- och Västeuropa träffar den sociala revolutionen ett kulturellt högre stående och bättre organiserat proletariat. Här äro betingelserna för arbetarnes omedelbara medverkan i industrins förvaltning ofantligt mycket större. Trots detta skulle proletariats diktatur icke heller här föra till industriell självstyrelse. Ty proletariats diktatur skulle här stöta på ett långt kraftigare motstånd hos intelligensen, småborgarna och bönderna samt få ojämeförlikt mycket svårare kriser och ofantligt mycket större ekonomiska problem att göra med än i Ryssland. Proletariatet skulle vara tvunget att här i långt större utsträckning än i Ryssland stöda sig på våldet. Det skulle bli nödsakat att här ännu hastigare än därborta skaffa sig en väldig maktapparat för att kunna bryta ned de fientliga klassernas sabotage och för att framtvunga

⁶⁶ Levine, *The labour movement in France*, London 1912, sid. 187.

den oundgängliga omgrupperingen inom yrken och folk. De oerhörda uppgifter, som en proletär diktatur här skulle få att brottas med, kunna såsom i nästa kapitel närmare skall visas endast lösas genom att en central statsmakts terroristiska våldsmedel sättes över alla arbetskrafter och alla arbetsplatser. Diktatorisk våldsmakt och industriell självstyrelse äro oförenliga motsatser. Proletariatets diktatur blir oundvikligt en diktatur över proletariatets stora massa, som måste betala sin klass' herravälde med offret av enskilda personers och grupperns frihet. Ingen av frihetsälskande personligheter sammansatt klass, intet högt utvecklat proletariat skall under en längre tid tåla en diktatur inom stat och industri. Diktaturen kan i en modern industristat i bästa fall endast bliva en kort övergångsfas. Till den industriella självstyrelsens uppbyggande leder ej diktaturen. Dit kommer man endast genom demokratins planmässiga överföring från det politiska in i det ekonomiska livet.

3. Egendomens socialisering och produktionens

Socialismen vill, för att därigenom vinna medlet att höja de arbetande massornas realinkomster, avskaffa rätten för enskilda att tillägna sig mervärde. Nu uppträder mervärdet inom det kapitalistiska samhället i form av företagarevinster, kapitalränta och jordränta. Genom att mervärdet uppträder i dessa former framkallas ofta den populära illusionen, att man kan i ett slag förbättra massornas levnadsstandard genom att konfiskera de besittande klassernas penninginkomster och fördela dem bland arbetarne. Men i verkligheten är dock mervärdets överförande från de besittande till de arbetande klasserna en mycket svårare och mera invecklad process.

Pengar äro endast anvisningar på varor. Och då arbetarne konsumera *andra* varor än den besittande klassen är varje ökning i arbetarklassens penninginkomster fullständigt onyttig, om icke samtidigt produktionen av de varor, som arbetarklassen konsumerar, ökas. Höja vi arbetarnes penninglön utan att samtidigt öka produktionen av livsmedel, bostäder och annat sådant, som konsumeras av arbetarne, så kan arbetaren för sina höjda löner icke köpa mera livsmedel och bostäder än för sin tidigare lägre lön. Penninglönens höjning skulle i detta fall kompenseras genom varornas fördyring och reallönen bliva i stort sett oförändrad. Om vi alltså konfiskera mervärdet för att fördela det bland arbetarne, måste vi samtidigt – om arbetarens reallön skall bli höjd – se till, att produktionen av de varor, som kapitalisterna bruka använda, inställes, och att i stället produktionen av de varor, som arbetarne konsumera, ökas. Om t.ex. den del av mervärdet, som kapitalisterna konsumera, utgör en sjättedel av hela det samhällseliga arbetets värde, så är en sjättedel av alla arbetare sysselsatta i lyxindustrier, som producera varor för kapitalisternas konsumtion. Skall nu mervärdet konfiskeras och den hittills av kapitalisterna konsumerade delen av mervärdet tilldelas arbetarne, så måste lyxindustrierna slå igen och de där sysselsatta arbetarna flyttas över till de produktionsgrenar, som producera livsmedel och bostäder för arbetarnes behov. En sjättedel av hela arbetarbefolkningen måste alltså föras in på andra verksamhetsfält. Denna omskiftning inom yrken och fack erfordrar också i många fall flyttning från en ort till en annan, varför nya bostäder måste byggas. Men framför allt förutsätter denna omflyttning av yrken att de väldiga arbetarskaror, som kastas in i nya industrier, utrustas med de nödvändiga produktionsmedlen. Detta kräver byggandet av nya fabriker och ekonomibyggnader, tillverkandet av en massa nya maskiner och verktyg m.m. Det är påtagligt, att denna väldiga omflyttningsprocess och den samtida omgestaltningen av den samhällseliga produktionsapparaten i varje fall kräver lång tid. Genom konfiskationen av mervärdet kan därför icke under några omständigheter arbetarnas realinkomster omedelbart höjas. Närmast kan endast deras penninginkomster ökas, utan att samtidigt därmed reallönen stiger, och blott så småningom, blott i den mån, som den stora omflyttnings- och omdaningsprocessen fullbordas, kunna realinkomsterna bli större. Under nuvarande förhållanden fortgår emellertid denna omflyttnings- och omdaningsprocess mycket

långsammare än eljest, emedan i en tid av kol- och råvarunöd byggandet av bostäder, fabriker o.s.v. stöter på oövervinnliga svårigheter.

Arbetarklassens befrielse från den kapitalistiska utsugningen förutsätter alltså två olika processer. För det första en *juridisk* akt: konfiskeringen av mervärdet. För det andra en *ekonomisk* akt: omflyttningen inom produktionen genom överföringen av arbetskrafterna och arbetsmedlen inom lyxindustrin till produktionen av medlen för arbetarnas livsuppehälle.

Massornas levnadsstandard kan endast höjas i så måtto, som denna omflyttning inom produktionen faktiskt äger rum. Genom blotta den juridiska konfiskationsakten kan levnadsstandarden ej märkbart höjas. Kan omflyttningen inom produktionen endast ske så småningom, under loppet av en längre tid, har arbetarklassen alls ingen nytta av, om konfiskationens juridiska akt i ett slag dekretteras. Den plötsliga konfiskationen möjliggör icke en höjning av hela arbetarklassens reallöner, men den gör omedelbart den del av arbetarklassen, som är sysselsatt i lyxindustrin, arbets- och brödlös, utan att ändå dessa arbetares överföring till andra produktionsgrenar kan genomföras.

Men även om konfiskationen av mervärdet samt den omtalade omgrupperingen inom produktionen ägt rum, skulle som följd därav arbetarnes realinkomster endast obetydligt ökas. Mervärdets största del konsumeras ju ej av kapitalistklassen, utan ackumuleras, det vill säga förvandlas till kapital samt användes till utökning och fulländning av produktionsapparaten. Denna under den kapitalistiska utvecklingens förlopp hastigt stigande del av mervärdet kan icke heller i ett socialistiskt samhälle tilldelas arbetarne, emedan ju icke heller dessa kunna draga sig undan att utöka och fullända produktionsapparaten. Det socialistiska samhället kan därför använda endast den lilla del av mervärdet, som kapitalisterna icke ackumulera utan förbruka, till höjning av arbetarklassens läge. Men arbetarnes antal är mycket större än kapitalisternas antal. En summa mervärde, som gör det möjligt för några tusen att leva ett liv fullt av njutning och lyx, skulle om den fördelades på millioner arbetare, icke väsentligt förbättra en enda arbetares levnadsstandard. Socialismen kan alltså genom blotta förändringen av den samhälleliga arbetsavkastningens fördelning icke i väsentlig mån förbättra arbetarklassens läge. Den kan märkbart förbättra massornas ställning endast om den lyckas väsentligt föröka den samhälleliga arbetsavkastningen själv, om den alltså är i stånd att höja, rationalisera och intensiviera produktionen.

Karl Kautsky beräknade år 1902, att man efter konfiskation av mervärdet skulle få möjlighet att fördubbla arbetarnas inkomster, om man kunde fördela mervärdet på dem. Men detta kan ej bli fallet, då även efter "expropriatörernas expropriation" den största delen av mervärdet måste användas till att utöka och förbättra den samhälleliga produktionsapparaten. "Vi se alltså, att av kapitalisternas nuvarande inkomster inte alltför mycket blir övrigt till lönerns förhöjning, även om vi i ett slag konfiskera kapitalet. Det skall därför bli ovillkorligen nödvändigt, att man, för att kunna höja arbetarnas löner, utökar produktionen över dess nuvarande mått".⁶⁷ Vad som var riktigt 1902 gäller för närvarande i ännu högre grad. Ty det mervärde, som kan fördelas på arbetarmassorna, är nu mycket mindre än det var före kriget.

Mängden av det mervärde, som frambringas inom ett samhälle, är beroende för det första, på mängden av det produktiva arbete, som utföres i samhället, och för det andra på mervärdeavkastningen i det ekonomiska livets olika grenar. Denna mervärdeavkastning är beroende av arbetets produktivitet. Den "stiger med stigande och faller med fallande produktivkraft".⁶⁸ För närvarande utföres till följd av brist på råvaror och kol mycket mindre arbete än före kriget och å andra sidan är till följd av den under krigstiden pågående rovdriften inom jordbruket

⁶⁷ Kautsky, *Den sociala revolutionen*.

⁶⁸ Marx, *Das Kapital* I, sid. 283.

och gruvindustrin samt genom arbetskraftens psykologiska utmattning arbetets produktivitet mycket mindre än före kriget. Därför måste också summan av mervärdet nu vara mindre än före kriget.

Å andra sidan måste samhället för närvarande ackumulera en större del av mervärdet än förut. Ty då kriget icke endast avbrutit den samhällsliga produktionsapparaten förbättring och utvidgning utan även förstört reproduktionen av förbrukade produktionsmedel samt fullständigt förintat oerhörda mängder av produktionsmedel, måste nu en mycket större del av det samhällsliga arbetet än förut slukas för reproduktion, och utvidgning av den samhällsliga produktionsapparaten. Men är mervärdet mycket mindre än förut, och måste ändå en större del än förut ackumuleras, så är det klart, att samhället vid en fullständig konfiskation av mervärdet endast i ringa mån förmår att öka arbetarnes inkomster. Mera än någon gång förr är det i dag en sanning, att massornas levnadsstandard icke kan höjas genom en enkel förändring av den samhällsliga arbetsavkastningens fördelning, utan endast genom stegring av produktionen.

Socialismen får därför ej inskränka sig till, att endast förändra produktionens inriktning genom att i stället för lyxproduktion åt kapitalisterna sätta livsmedelsproduktion för arbetarne. Socialismen måste framför allt öka och rationalisera produktionen överhuvud. Produktionen ökas av socialismen därigenom, att den ännu vid – även den bäst organiserade – kapitalismen häftande anarkien övervinnes, att varuproduktion och varufördelning planmässigt organiseras, att konkurrensen och handeln avlägsnas, att de stora massor av människor, som dels omedelbart äro indragna i konkurrenskampen och dels äro sysselsatta med produktionen av hela den extra apparat som behövs för konkurrensen, överflyttas till produktivt arbete. Socialismen rationaliserar produktionen genom att koncentrera den till de tekniskt högst stående anläggningarna och genom att utrusta den med de mest fulländade driftsmedel. Men båda dessa processer, såväl stora människomassors överföring från konkurrensens organ till produktionsorgan som koncentrationen och rationaliseringen av produktionen, kräva en vidlyftig omgruppering med avseende på såväl yrken som bostadsorter samt frambringandet av många nya anläggningar och bostadshus. Det tager sålunda under alla förhållanden lång tid. Det hela kan endast försiggå så småningom och blir av den nuvarande kol- och råvarunöden ytterligare fördröjt. Och endast i den utsträckning, som denna process fullbordas, kan socialismen höja massornas standard.

Höjandet av massornas levnadsstandard förutsätter alltså icke endast den *juridiska* akt, som expropriatorernas expropriation innebär. Den kan endast ske genom den *ekonomiska* process, som rationaliserar den samhällsliga produktions- och fördelningsapparaten. Om nu denna ekonomiska process endast fortlöper i sakta tempo, så kommer också massornas levnadsstandard att endast så småningom höjas, om också den rent juridiska akten i ett slag dekreteras.

Den demokratiska och despotiska socialismen skilja sig närmast därigenom, att de på olika sätt genomföra expropriationens *juridiska* akt och konfiskationen av mervärdet. Vill man i ett slag genomföra expropriationen och konfiskationen, så behöver man terrorns och diktaturens medel. Demokratin kan genomföra expropriationen och konfiskationen endast så småningom, stegvis, genom metodisk omgestaltning av de bestående rättsinstitut. Det finns intet som helst tvivel därom, att diktaturen är ett medel, som väsentligt påskyndar socialiseringens *juridiska* akt. Men en helt annan fråga är, om diktaturen också kan påskynda socialiseringens *ekonomiska* process, om den kan underlätta produktionens omgruppering och rationalisering. Endast om den kan detta, är den ett verkligt medel att påskynda en höjning av massornas levnadsstandard och kulturnivå.

Det är lätt att begripa, att omgrupperingen och rationaliseringen av varuvalstringen och varufördelningen äro beroende av den tillfälliga strukturen hos det kapitalistiska samhälle, vilket är föremål för socialismens verksamhet, och att alltså socialiseringen måste få en olikartad karaktär allt efter karaktären av de folkhushåll, inom vilka den pågår.

En mycket stor del av den ryska industrien tillhörde utländska kapitalister. Tillägandet av mervärde försiggick där på följande sätt: Det ryska industriföretaget sålde sina alster antingen till bönderna eller till staten, som betalade dem med böndernas skatter. För att kunna köpa industriprodukter och betala skatter måste bonden sälja spannmål. Han sålde den till köpmän, som utförde spannmålen till utlandet. Köpmännen fingo utländska betalningsmedel för spannmålen. Dessa betalningsmedel såldes sedan till de industriella företagen. Av industrins företagare användes sedan betalningsmedlen i fråga att betala de utländska aktieägarnes utdelningar. Hela detta cirkulationsförlopp betydde i själva verket, att industriföretagen utbytte sina alster mot spannmål och i form av denna spannmål utbetalade mervärdet till de utländska aktieägarna och överlämnade till dessa att utbyta denna spannmål mot alster av den inhemska lyxindustrin. Om nu alla former för mervärdet avskaffas och utdelningar icke mera gå till aktieägarna utan avkastningen fördelas på arbetarne, så åstadkommer detta endast den förändringen, att den spannmål, bonden säljer för att kunna köpa industriprodukter icke mera utföres till utlandet utan konsumeras av den ryske arbetaren. Den spannmålsmängd, som köptes med profiten från industriföretagen tillfaller nu icke längre den utländske aktieägaren utan den ryske arbetaren. En omgruppering inom den ryska produktionen äger i detta fall överhuvud icke rum. Det är endast fördelningen av produkterna som ändrar sig.

På helt annat sätt är det, om man t.ex. i England skulle avskaffa rätten för enskilda att tillägna sig mervärde. Den engelske kapitalisten omsätter mervärdet mot produkter från den engelska lyxindustrin. Om nu kapitalisten skulle exproprieras och de engelska arbetarne tillägna sig mervärdet, så måste å ena sidan lyxindustrin inställas och å andra sidan de produktionsgrenar, som producera de engelska arbetarnes livsmedel, tillsammans med exportindustrierna, för vilkas produkter England tillbyter sig livsmedel från utlandet, avsevärt utvidgas. Här fordrar alltså avskaffandet av de enskildas rätt att tillägna sig mervärde en verklig omgrupperingsprocess. Här kräves, att arbetskrafter och arbetsmedel överföras från de industrigrenar, som producera för kapitalisternas behov, till andra industrigrenar.

Då i Ryssland en stor del av industrin behärskas av utländskt kapital under det att i Väst- och Centraleuropa det inhemska kapitalet dominerar, är det klart, att den omgruppering inom produktionen, som upphävandet av den kapitalistiska utsugningen kräver, i Väst- och Centraleuropa måste få ofantligt mycket större dimensioner än i Ryssland.

Den ryska industrin är mycket ung. Alla den moderna teknikens fullkomligheter ha fixa och färdiga exporterats till Ryssland. Den ryska industrin är därför koncentrerad i få tekniskt högt stående företag. Socialismen kan därstädes övertaga industrien utan att väsentligt behöva omgestalta produktionsapparaten. Annorlunda är det i t.ex. England. Här har fabriksindustrin organiskt utvecklats under ett århundrade och det finns där i varje industrigren många företag av mycket olika storlek och mycket olika teknisk fulländning. Här måste socialismen taga till uppgift att slå igen de efterblivna företagen och att koncentrera driften till de tekniskt längst komna anläggningarna. I gamla industriländer är alltså den samhällseliga produktionsapparatens rationalisering en uppgift av ofantligt mycket större dimensioner än i Ryssland.

I Ryssland utgöra bönderna befolkningens övervägande majoritet och en stor del av jordbrukets alster säljes icke utan förbrukas av bondefamiljerna själva. Lejonparten av det ryska folkets varuproduktion består alltså ej i varor för marknaden utan av alster, som tillverkas för det egna behovet. Helt annorlunda är det exempelvis i England, där lantbruket intar en relativt blygsam plats inom den nationella produktionen och där även lantbruket huvudsakligen

producerar för marknaden och ej för det egna behovet. I industristaterna består alltså en mycket större del av nationens arbetsprodukt av varor än i Ryssland. Därför är också inom industristaterna en mycket större del av befolkningen än i Ryssland sysselsatt i handeln med varorna, indragen i konkurrenskampen och bunden vid tillverkning av medlen för denna konkurrens. Nu skall socialismen som vi veta rationalisera den samhällsliga fördelningsorganisationen samt till verkligt produktivt arbete överföra de människor, som nu äro sysselsatta med att tillverka de medel, kapitalismen behöver för sin konkurrens. Det visar sig, att också denna rationaliseringsprocess måste få betydligt större dimensioner i Väst- och Centraleuropa än i Ryssland.

Det framgår alltså av det sagda, att alla de tre processer, som bilda socialiseringens *ekonomiska* innehåll, skola få ett betydligt större omfång i Väst- och Centraleuropa än inom den primitiva ryska folkhushållningen. Frågan är nu om genomförandet kan befordras och påskyndas genom proletariats diktatur. Det ser ju faktiskt ut, som om detta skulle vara fallet. Diktaturen bryter inte endast våldsamt ned allt motstånd, som bourgeoisin kan resa i vägen för den stora omgrupperings- och rationaliseringsprocessen. Den övervinner också mycket lättare än den demokratiska socialismen det motstånd, som denna omgrupperingsprocess utlöser inom arbetarklassen själv. Stora massor av arbetare måste, om en socialistisk produktion skall byggas upp, flyttas ur sina nuvarande yrken och från sina bostadsorter till andra yrken och orter. De enskilda arbetargruppernas yrkesmässiga och lokala särintressen råka i motsättning till hela arbetarklassens intressen. Demokratin kan övervinna de enskilda arbetargruppernas motstånd mot denna omgrupperingsprocess endast genom uppfostringsarbete och genom att vädja till arbetarnes insikter och solidaritet. Men med dessa medel kan motståndet endast så småningom övervinnas. Diktaturen slår ner detta motstånd med det militära tvångets och terrorns alla medel, som i arbetarklassens namn användes mot de enskilda arbetargrupperna. Just på grund av att proletariats diktatur verkar såsom diktatur över proletariatet kan den stora omdaning inom all produktion och fördelning, som är socialismens förutsättning, genomföras mycket snabbare än under demokratin. Men är det möjligt att överallt behärska den stora omdaningsprocessen med diktaturens medel? I Ryssland får omgrupperingen och rationaliseringen av produktionen endast förhållandevis små dimensioner. Och den ryske arbetaren underkastar sig, att sovjetmakten inkallar honom till arbetsarmén och skickar honom dit, han behövs. I England måste omgrupperings- och rationaliseringsprocessen gripa mycket djupare in i massornas levnadsvanor. Där måste millioner människor sändas över i nya yrken och flytta till andra bostadsorter. Skulle den engelske arbetaren, vars starka individualism och förkärlek för det enskilda företags självständighet så utpräglat framträder i att hans ideal är den "industriella demokratin", tåla att en diktatorisk makt, även om arbetarklassen själv upprättat den, stoppade hans företag och kommenderade honom att flytta över i ett annat yrke och till en annan stad? På den ryska kulturnivån kan den stora omdaningsprocessen inom produktionen fortgå under diktatoriskt tvång och påskyndas därigenom. I en högt utvecklad industristat med en individualistiskt kännande, i självstyrelsens tankevärld indragen arbetarklass, skulle varje sådant försök stranda på motståndet från arbetarmassorna själva. Här kan den stora omgrupperingsprocessen endast försiggå så småningom, i ständigt samförstånd med de enskilda yrkes- och industrigrenarna och sorgfälligt skonande deras särintressen. Omgrupperings- och rationaliseringsprocessen kan i en högt civiliserad miljö icke genomföras genom att därtill lämpliga arbetare tvångsvis föras över i nya yrken eller till nya bostadsorter. Det kan endast ske genom planmässig påverkan i fråga om yrkesvalet och genom metodiskt arbete i fråga om flyttning till nya platser. I intet fall skall man kunna använda tvånget utan vara hänvisad till att locka med bättre levnadsvillkor. Men av detta följer, att denna process kommer att sträckas ut över en längre period, att den endast kan försiggå så småningom.

Det är meningslöst, att i ett slag genomföra expropriationens och konfiskationens *juridiska* akt, om socialiseringens *ekonomiska* process tar generationer att fullborda. Ty detta skulle endast ha till följd, att lyxindustrins talrika arbetare, de intellektuella, köpmännen, de handelsanställda o.s.v. skulle bliva brödlösa, då de ej omedelbart kunde föras över till andra verksamhetsområden. Stora arbetargrupperns levnadsstandard skulle tryckas djupt ner, utan att på samma gång levnadsstandarden för arbetarklassen i stort sett det ringaste skulle kunna höjas. Det är därför ändamålsenligare, att även socialiseringens juridiska akt försiggår så småningom, och att den anpassar sig efter det tempo, i vilket socialiseringens ekonomiska process kan fortgå. Enskildas rätt att tillägna sig mervärde borttages alltså endast stegvis och i samma tempo, som de arbetare inom lyxindustrierna, vilka till följd av kapitalisternas minskade efterfrågan efter lyxvaror bliva arbetslösa, kunna överföras i andra produktionsgrenar; industrin och bonden exproprieras endast i det tempo, som det för närvarande i konkurrensen förlösade arbetet övergår i verkligt produktivt arbete och i den mån, produktionen rationaliseras. Det faktum, att den ekonomiska omdaningen endast så småningom kan genomföras, kräver, att icke heller den juridiska akten försiggår som en våldsam och plötslig brytning med det gamla, utan genom planmässig omdaning av det bestående, d.v.s. med demokratins och icke med diktaturens medel.

Det är emellertid möjligt, att det motstånd, som reser sig mot den juridiska socialiseringsakten, endast kan övervinnas med diktaturens medel. Men även i sådant fall kan diktaturen endast bli en övergående fas, som dekreterar den juridiska akten. Den därpå följande ekonomiska processen kan endast försiggå successivt, genom de arbetande massornas självverksamhet, det vill säga endast på demokratins grund. Detta är säkerligen ett mycket långsammare förlopp. Despotismen, som påtvingar ett folk en ny ordning, arbetar alltid snabbare än demokratin, som endast kan föra sitt verk framåt i den mån, massornas egna insikter mogna. Men därför kan den långsamma demokratiska omdaningsprocessen mycket effektivare än det diktatoriska tvånget höja folkets levnadsstandard.

Diktaturen har ej förbättrat arbetarnes i de ryska städerna levnadsstandard, utan tvärtom fruktansvärt försämrat den. Denna försämring är en följd av inbördeskriget, det kapitalistiska utlandets blockad och det anarkiska tillståndet inom produktionen. Om dessa omedelbara verkningar av revolutionen övervinnes, så skall naturligtvis massornas läge väsentligt förbättras. Men vi få icke överskatta, vad socialiseringen av den industriella produktionen och fördelningen kan betyda för levnadsstandardens höjning. Socialismen kan, som vi ha sett, endast i ringa mån förbättra massornas levnadsstandard genom att lägga beslag på mervärdet. En verklig förbättring kan endast åstadkommas genom att produktionen ökas och rationaliseras. Men i detta avseende kan socialismen i Ryssland åstadkomma förhållandevis litet, produktionen kan där endast i förhållandevis ringa utsträckning ökas, emedan de människomassor, som skola överföras ur konkurrensens till behovsproduktionens sfär, äro en relativt ringa del av folket, och emedan kapitalismen själv gjort undan det mesta arbetet för rationaliseringen av produktionen, då ju de ryska revolutionärerna hade att övertaga en industri, som stod på höjden av teknisk fulländning och koncentration. Den ryska bolsjevismen skall ha tillräckligt arbete med att återställa den ryska industrin i ett lika gott tekniskt skick, som den befann sig i före revolutionen. En rationalisering utöver denna gräns skall ännu på länge ej bli möjlig.

Icke industrins socialisering utan lantbrukets rationalisering är det viktigaste medlet att höja avkastningen av det ryska folkets arbete och därmed också att höja levnadsstandarden för de ryska folkmassorna i städer som på landsbygd. Men lantbrukets rationalisering förutsätter att den ryska bondeklassens kulturnivå höjes, ty endast om han blir flyttad upp på en högre kulturståndpunkt, skall den ryske bonden kunna förmås att byta ut föråldrade arbetsmetoder mot de högst utvecklade. Men om bonden blir tillräckligt kulturellt mogen för ett intensivare

lantbruk, blir han samtidigt alltför mogen för att kunna tåla proletarietets diktatur. Icke därigenom att den påskyndar industrins socialisering utan endast i den mån som den bemödar sig om bondeklassens kulturella höjning, kan diktaturen i Ryssland stegra arbetets produktivitet och höja massornas levnadsstandard. Men därigenom undergräver den grunden för sin egen existens. Om den lyfter upp bondeklassen på en högre kulturnivå, framskapar den själv grundvalen för en kommande demokrati.

I Väst- och Centraleuropa däremot utgör industrin en ofantligt mycket större del av den samhällseliga produktionen. Här behövs i mycket större utsträckning en verklig rationalisering och det är oundgängligt nödvändigt att ofantligt större massor människor flyttas över från improduktivt till verkligt produktivt arbete. Här är den samhällseliga rationaliseringsprocessen på ett helt annat sätt nödvändig och måste få ojämförligt mycket större dimensioner. Därför är här produktionens och fördelningens rationalisering en process, som är mycket mera omfattande, som endast kan försiggå mycket långsamt, som icke kan diktatoriskt framtvings utan som endast med demokratiska medel kan ledas till målet. Men därför kan också denna rationaliseringsprocess, som här utgör socialismens egentliga ekonomiska uppgift, stegra arbetets produktivitet i ojämförligt mycket högre mått och därigenom också ojämförligt kraftigare höja massornas levnadsstandard.

Endast en utsägligt ytlig uppfattning av socialismen ser dess väsentliga uppgift i *egendomens* socialisering, alltså i de juridiska akter, som expropriationen och konfiskationen äro. I verkligheten är *egendomens* socialisering endast den oväsentliga formen. Socialismens väsentliga innehåll är *produktionens* socialisering: de ekonomiska uppgifter, som gå ut på omgruppering inom produktionen, ny uppdelning av människorna och arbetskrafterna på produktionsgrenarna, rationalisering av produktionen och fördelningen. *Egendomens* socialisering kan våldet framtvings i ett slag. *Produktionens* socialisering kan endast vara resultatet av decenniernas metodiska arbete. För *egendomens* socialisering kunna visserligen diktaturens dekret vara tillräckliga, men därigenom föres ej människorna in i högre levnadsformer. Först *produktionens* socialisering giver mänskligheten fullkomligt herravälde över naturen, men den kan icke vara våldets verk utan endast frukten av alla arbetandes demokratiska självverksamhet.

4. Diktatur och demokrati

En klass' makt bestämmes för det första genom *sociala* maktfaktorer, för det andra genom de materiella *maktmedel*, över vilka den förfogar.

De *sociala* maktfaktorer, som bestämma en klass' makt äro förnämligast: för det första klassmedlemmarnas antal; för det andra arten av samt styrkan och arbetsdugligheten hos dess organisation; för det tredje dess ställning inom produktions- och fördelningsprocessen, vilket bestämmer de ekonomiska maktmedel, över vilka den förfogar; för det fjärde styrkan av dess politiska intresse, dess rörlighet, aktivitet och offervillighet; för det femte dess bildningsståndpunkt, dess förmåga att med andliga medel kunna öva inflytande på sina egna klassbröder och andra klasser samt dragningskraften hos dess ideologi.

De materiella *maktmedel* en klass disponerar, är mansstyrkan hos den försvarsdugliga armé, som den kommenderar över, fulländningen och mängden av de vapen, med vilka armén kan utrustas, dugligheten hos den ledning och organisation, som kan bibringas denna armé.

Demokratin är den statsform, genom vilken maktfördelningen i staten *uteslutande* bestämmas av de *sociala* maktfaktorerna, och där icke makten genom användande av materiella maktmedel förskjutes till en viss klass' fördel.

Alla *sociala* maktfaktorer tillsammans bestämma maktfördelningen inom den demokratiska staten. Först är det antalet: ju talrikare en klass är desto starkare inflytande har den på

valresultaten och desto starkare är den företrädd inom folkarmén. Sedan organisationen: ju bättre t.ex. proletarietets organisationer äro, desto starkare inflytande ha de på det demokratiska parlamentets sammansättning och verksamhet. Vidare ställningen inom produktionsprocessen: bourgeoisin kan genom sin rikedom, sin press och genom att använda mycket pengar ha inflytande på valen; det industriella proletariet, sammanträngt vid fabrikerna, kan organisera valen bättre än det kring godsens och bondgårdarna strödda lantproletariatet och genom att inställa sådana arbeten, som ha stor betydelse för samhället, kan proletarietet verksamt inverka på lagstiftningen. Lika är förhållandet beträffande den politiska vakenheten och kulturnivån: intelligensen, oberoende av sitt antal, utövar starkt inflytande såsom skapare av den "offentliga meningen"; bondeklassen är till början endast "valboskap", vars röster andra klasser utnyttja, och först efter decenniernas skolning skall samma klass lära sig, att använda rösträtten för sina egna klassintressen.

Den demokratiska statens "gemensamma vilja" är endast återspeglingsen av de *sociala* maktfaktorerna. Om t.ex. den kapitalistiska utvecklingen ökar proletärerens antal, gör deras organisation starkare, väcker deras klassmedvetande och höjer deras kulturnivå, så växer i samma utsträckning proletarietets makt inom den demokratiska staten.

Där arbetarnes antal är så litet eller deras klassmedvetande så föga utvecklade, att de besittande klasserna förfoga över röstmajoriteten där är den demokratiska staten ett instrument för de besittande klassernas herravälde. I regel faller ledningen av de besittande klasserna i bourgeoisins händer: demokratin är då bourgeoisidemokrati. Under vissa omständigheter kan det också vara bondeklassen, vars intressen och åskådningar trycka sin prägel på den demokratiska statens lagstiftning och förvaltning: den demokratiska staten blir bonderepublik. Bildar sedan arbetarklassen väljarkårens flertal och är i stad och på land arbetarklassens klassmedvetande så starkt, att de ej längre låta sig ledas av den kapitalistiska pressen och de kapitalistiska valmakarna, så erövrar arbetarklassen makten i den demokratiska staten, som blir instrument för dess makt: demokratin blir proletär demokrati. Demokratin är endast en form. Om denna form skall fyllas med kapitalistiskt, agrariskt eller proletäriskt innehåll är endast beroende av de sociala maktfaktorerna. Demokratin är ett instrument för klassherraväldet, men detta instrument kan allt efter de sociala maktfaktorernas utvecklingsgrad komma i händerna på skilda klasser, i bourgeoisins i bondeklassens eller i proletarietets händer. Är demokratin ännu i regel en form för bourgeoisins makt, så kommer den dock, när de sociala maktfaktorerna nått en viss utvecklingsgrad, att bli formen för proletarietets herravälde.

Naturligtvis vilar varje stat, även den demokratiska, på makten. Men den demokratiska staten använder det väpnade våldet endast med ändamål, att emot motsträviga minoriteter vidmakthålla sina lagar, förordningar och påbud. Men dessa lagars, förordningars och påbuds innehåll äro ej bestämda av en klass' makt, utan uteslutande av klassernas sociala maktförhållanden.

I alla andra statsformer däremot har våldet en annan funktion. Låt oss t.ex. betrakta det tyska riket före novemberrevolutionen! Om Tyskland före 1918 varit en demokrati så skulle familjen Hohenzollern, generalerna, junkrarna, storindustrin och byråkratin haft ett mycket mindre men arbetarklassen ett mycket starkare inflytande än den faktiskt hade. Tysklands dåvarande författning gav genom monarkin, förbundsdagen, treklassvalrätten, herrehuset, den byråkratiska förvaltningsorganisationen, officersprivilegierna o.s.v. junkrarna och kapitalisterna en mycket större men arbetarne en mindre makt än som skulle varit fallit under en demokratisk författning. Författningen gav alltid junkrarna, kapitalisterna och byråkraterna en större och arbetarne en mindre makt än som motsvarade de sociala maktfaktorerna. Men denna författning var möjlig och kunde upprätthållas därigenom att de härskande klasserna förfogade över hären, över den materiella makten. Alla icke demokratiska statsformer vila därpå, att en klass med våld och makt skapar och upprätthåller en författning, som ger denna

klass mera men alla andra klasser mindre makt än vad som motsvarar de sociala maktfaktorerna. Alla icke demokratiska författningar vila därför på våldförande av de sociala maktfaktorerna. I varje icke demokratisk författning existerar en motsättning mellan den genom våld och makt upprätthållna *rättsliga* (juridiska) maktfördelningen och den av de sociala maktfaktorerna bestämda *samhälleliga* maktfördelningen – en motsats som den demokratiska staten icke innehåller.

Men ehuru denna våldsmakt kan grunda och upprätthålla en maktfördelning, som icke motsvarar de sociala maktfaktorerna, så är dock denna våldsmakt själv beroende av sociala maktfaktorer. Det är beroende av de sociala maktfaktorernas utveckling, om det lyckas en klass att utöva inflytande på den armé, som användes såsom ett våldsmedel mot densamma, för att spränga den inifrån, att draga undan den medlen för dess materiella existens eller att ställa upp en armé emot den. Därför kan våldförandet av de sociala maktfaktorerna endast fortgå så länge som motsatsen mellan den rättsliga och samhälleliga maktfördelningen icke är alltför stor. Blir motsatsen för stor inträder revolutionen som spränger sönder den med de sociala maktfaktorerna oförenliga statsformen samt utjämnar den rättsliga och samhälleliga maktfördelningen. Då det tredje ståndet icke betydde någonting i den rättsliga maktfördelningen, medan det redan betydde allt i den samhälleliga, sprängdes den absolutistiska statsordningen genom revolutionen.

Liksom varje annan icke demokratisk författning, vilar också rådsdiktaturen därpå, att en klass, i detta fall proletariatet, med vapenmakt påtvingar samhället en författning, som ger den härskande klassen en större makt än den skulle få genom en demokratisk författning, d.v.s. om de sociala maktfaktorerna fritt fått verka. Och liksom varje annan icke demokratisk författning skall också rådsdiktaturen endast så länge kunna hålla sig uppe som den inneboende motsatsen mellan den rättsliga och samhälleliga maktfördelningen icke är allt för stor.

Rådsdiktaturen kan, liksom alla andra icke demokratiska författningar, endast grundas på de behärskade klassernas våldsamma underkuvande, alltså endast på inbördeskriget. Det har i Ryssland varit möjligt för rådsdiktaturen att endast genom tre års inbördeskrig mot Kaledin, Dutow, Koltshack, Denikin och Judenitsch hävda sin ställning. Inbördeskriget har haft till följd oerhörda ekonomiska förödelse, förstörande av hela produktions- och transportsystemet och utarmning av städernas arbetarmassor. Trots detta har rådsdiktaturen i Ryssland kunnat hålla sig kvar. Tack vare borgarklassens ekonomiska och politiska svaghet och bondeklassens brist på kultur kan proletariatets revolutionära förtrupp upprätthålla sitt allenaherravälde. Motsättningen mellan den rättsliga och samhälleliga maktfördelningen är ännu ej så stor, att sovjetdiktaturen måste sprängas. Proletariatets allenaherravälde kan i Ryssland vidmakthållas till dess att bondeklassens kulturella uppåtstigande väsentligen förändrar den samhälleliga maktfördelningen, varigenom också den nuvarande rättsliga maktfördelningen blir ohållbar.

På helt annat sätt är det i Väst- och Centraleuropa. Här har proletariatet såsom motståndare en ojämförligt mycket starkare bourgeoisie, en mycket mera fientlig intelligens och framför allt en helt annorlunda artad bondeklass. Här skulle därför rådsdiktaturen kunna upprätthållas endast med långt fruktansvärdare våldsmedel samt kunna erövrats och försvaras endast genom ännu mera fasaväckande inbördeskrig än i Ryssland. Här kräver produktionens socialisering en mycket mera omfattande omgruppering och omflyttning av folkmassorna och har därför även mycket starkare motstånd i form av särintressen inom arbetarklassen att övervinna än i Ryssland. Här skulle avbrytande av handelsförbindelserna med utlandet få ofantligt mycket svårare följder. Här skulle proletariatet själv ha mycket svårare att fördraga en allsmäktig central makt och det skulle snart nog motsätta sig en diktatur, som ej skulle kunna bjuda det annat än inbördeskrig, hungersnöd samt tvång att byta yrken och bostadsorter. Här skulle diktaturen mycket fort sammanstörta i ekonomiskt och socialt kaos.

Men om här en rådsdiktatur under en längre tid knappast är möjligt så är det dock på samma gång så, att proletariatet här icke behöver denna form för att erövra makten. Under det att i Ryssland proletariatet endast bildar en liten minoritet inom befolkningen, är det i varje modern industristat befolkningens majoritet. Det kan därför här på annat sätt än i Ryssland, på demokratins grundval och med demokratins vapen, erövra makten i staten. Proletariatet sitter för närvarande icke inne med denna makt endast därför, att det i andligt avseende ännu står under bourgeoisins påverkan och emedan stora arbetargrupper ännu ej har befriat sig från den kapitalistiska pressens, de kapitalistiska valmakarnas och den kapitalistiska uppfostrans inflytande. Men den som en gång gjort sig förtrogen med huru oerhört omfattande och huru oerhört svårt det är att genomföra den ekonomiska socialiseringsprocessen i en modern industristat, han kan icke tro, att denna jätteuppgift skall kunna bemästras av ett proletariat, som i fråga om andlig mognad icke en gång kommit så långt, att det kunnat undandraga sig de kapitalistiska tidningarnas och de kapitalistiska valmakarnas inflytande.

Det är utan tvivel så, att också om proletariatet med demokratiska medel erövrar den politiska makten, skall bourgeoisien bekämpa dess herravälde. Bourgeoisin skall resa sig upp mot den demokratiska staten, den skall vägra att lyda dess lagar och sabotera dess förvaltning så snart demokratin utvecklats till proletär demokrati. Också ett demokratiskt parlament skall bli nödsakat att taga diktatoriska maktmedel, kanhända till och med terror, i anspråk för att övervinna bourgeoisins sabotage, som kanske t.o.m. stegras till aktivt motstånd, så snart parlamentet blir ett maktinstrument för proletariatet. Man kan även kalla detta för proletariatets diktatur, men det är en helt annan diktatur än bolsjevismens. Det är icke en diktatur mot demokratin utan *demokratins diktatur*. Här söker icke makten att framtvunga en rättslig maktfördelning, som står i motsats till den samhälleliga maktfördelningen, utan den hävdar endast den genom de sociala maktförhållandena själv bestämda maktfördelningen gent emot minoritetens attacker. Proletariatets makt våldför sig i detta fall icke på de sociala maktfaktorerna, utan det låter dem bli gällande gentemot en minoritet, som motsätter sig dem. Även en dylik kamp kan leda till svåra ekonomiska och sociala skakningar. Men där den politiskt härskande makten endast försvarar en rättslig maktfördelning, som motsvarar den utvecklingsgrad, de sociala maktfaktorerna redan uppnått, bli dessa skakningar mycket lindrigare än där den politiska makten vill framtvunga en rättslig maktfördelning, som står i motsats till den samhälleliga maktfördelningen.

Det är visserligen för ingen del säkert, att historien skall tillåta proletariatet att först efter den politiska maktens erövring med demokratins medel upprätta sin diktatur och vidmakthålla den i form av ett demokratiskt parlaments och lokala demokratiska självförvaltningsorgans diktatur. Det kan mycket väl hända, att utvecklingen av klasskampen tvingar proletariatet till en övergående diktatur redan under en fas, då det ännu icke kan härska med demokratins medel. Under den period, då den avgörande striden mellan proletariat och bourgeoisin tilldrager sig, skärpes klassmotsatserna oerhört. Klassmotsatsernas skärpa kan spränga demokratin. Det kan uppstå ett läge, i vilket bourgeoisin, icke mera är stark nog att med demokratins medel behärska proletariatet, men då heller ej proletariatet ännu blivit så starkt, att det med de demokratiska medlen kan behärska bourgeoisin utan att en maktfördelning mellan båda klasserna – antingen i formen av en koalition mellan bourgeoisin och de proletäriska partierna såsom i Tysk-Österrike eller i form av ett av proletariatet frivilligt tolererat bourgeoisiherravälde såsom i Italien^{*} – på grund av klassmotsatsernas skärpa kan uppnås. Kan den demokratiska apparaten ej fungera så måste antingen bourgeoisin eller proletariatet upprätta sitt klassherravälde med våldets medel. Proletariatets diktatur blir i detta fall det enda medlet, att förhindra bourgeoisins brutala, kontrarevolutionära diktatur.

* Boken skrevs i början av år 1920.

I detta fall kommer proletarietets diktatur att antaga andra former än där, varest proletariet redan erövrat demokratins lagstiftande organ. Här kan proletarietets diktatur ej få formen av en demokratins diktatur utan endast framträda såsom de proletära klassorganisationernas diktatur. Dessa klassorganisationer kunna såsom i Ryssland vara arbetarråden, såsom 1871 i Paris lokala självförvaltningsorgan, vilka redan erövrats av folket, men de kunna också vara fackföreningarna. I Ryssland, där revolutionen hade att göra med ett proletariat, som nyss börjat organisera sig, kunde endast arbetarråden bli diktaturens organ. I Väst- och Centraleuropa, där fackföreningarna sedan länge äro de egentliga bärarna av proletarietets dagliga aktion, kunna under vissa omständigheter även dessa, som äga en vida större ekonomisk erfarenhet och en vida bättre organiserad förvaltningsapparat än råden, övertaga dessa funktioner, i synnerhet som deras centraliserade organisation väsentligen skulle underlätta en snabb sammanslutning av den proletära diktaturens lokala makt till en central makt.

Men det hänger ej på den proletära diktaturens form utan på dess sociala innehåll. Om proletarietet proklamerar diktaturen såsom den varaktiga formen för sitt klassherravälde och såsom politiskt instrument för den kapitalistiska samhällsordningens övervinnande, så river diktaturen sönder hela den ekonomiska processens och den sociala förvaltningens kontinuitet, varigenom ofelbart alla dessa oerhörda sociala och ekonomiska skakningar skulle inträda, som måste döda diktaturen i Väst- och Centraleuropa. Om proletarietet däremot betraktar och proklamerar diktaturen endast såsom ett medel för att rädda demokratin från den omedelbart hotande faran av en antidemokratisk kontrarevolution eller för att avgöra en konflikt, på vilken demokratin fastnat, men efter lösningen av dessa uppgifter återför staten till de demokratiska formerna, så kunna dessa faror under vissa omständigheter undvikas. Produktionens omgruppering, rationaliseringen av varuförhållningen och varufördelningen, arbetarmassornas överflyttning till andra yrken och orter – alla dessa oerhörda uppgifter kunna i Väst- och Centraleuropa behärskas endast på basis av facklig och lokal självstyrelse under medverkan och medkontroll av alla folkgrupper, som bestrida viktiga funktioner i den samhälleliga arbetsprocessen, d.v.s. endast på demokratins grund. Diktaturen kan här endast säkerställa demokratin gent emot kontrarevolutionära faror eller försvara den mot minoritetsgruppers anfall, men den kan ej lösa själva de uppgifter, som endast demokratin kan lösa.

Ännu efter freden i Brest-Litowsk skrev Trotsky: ”Kautsky bevisar, att bibehållandet av grundvalarna för det demokratiska uppbyggandet till syvende og sidst är nyttigt för den arbetande klassen. I stort sett är detta naturligtvis fullständigt riktigt ... Men om det till slut är fördelaktigt för proletarietet att leda in sin klasskamp, ja, till och med sin diktatur inom de demokratiska institutionernas ram, så betyder detta ännu på intet sätt, att en sådan kombination alltid är historiskt möjlig för proletarietet. Den marxistiska teorin visar dock ej i något avseende, att historien alltid skapar sådana betingelser, som för proletarietet äro de lyckligaste.”⁶⁹ Denna Trotskys åsikt är alldeles riktig. Men av den följer: 1. att proletarietet icke alltid och överallt behöver eftersträva diktaturen såsom mål, utan att det bör och måste besluta sig för diktaturen endast där det historiska förloppet själv framtvingar detta; 2. att proletarietet måste fasthålla vid diktaturen endast så länge, som de historiska betingelserna tvingar det därtill, men att det så snart ”en sådan kombination blir historiskt möjlig”, måste sträva efter att ”leda in sin klasskamp, ja, till och med sin diktatur inom de demokratiska institutionernas ram”. Men dessa konsekvenser drager den gängse kommunistiska doktrinen icke. Den betraktar de historiska betingelser, som tvingat det ryska proletarietet till diktaturen, såsom de allmänna betingelserna för den proletära revolutionen överhuvud, och den tror att demokratin ingenting annat kan vara eller bli än ”bourgeoisins maskerade diktatur” samt att proletarietet ej kan förverkliga sitt herravälde på annat sätt än genom rådsdiktaturen, som

⁶⁹ På marxistarkivet: [Den ryska arbetarrevolutionen Från novemberrevolutionen till Brestfreden](#)

måste bestå till dess ”staten dör bort och med den klasserna själva”.⁷⁰ Av Trotskys insikt är här icke mycket kvar.

Väl är staten alltså ett maktorgan för en klass. Men klassherraväldets former förändra sig under utvecklingens lopp. Redan i den sista mansåldern före kriget vilade bourgeoisins makt i Väst- och Centraleuropa ej längre på att proletariatet öppet och brutalt berövades alla rättigheter. Bourgeoisin kunde utöva sitt klassherravälde endast under demokratins form. I ett högt civiliserat samhälle, där alla klasser livligt deltaga i de offentliga angelägenheterna, är på längden intet annat klassherravälde möjligt än det, som också medger de behärskade klasserna frihet att tävla om den ”offentliga meningen”, att deltaga i bildandet av den statliga gemensamhetsviljan samt att kontrollera staten. Ett klassherravälde alltså, som vilar på den härskande klassens sociala maktfaktorer men icke på några mekaniska våldsmedel. Här skall också proletariatets varaktiga klassherravälde bli möjligt endast under liknande former och under samma förutsättningar. Därför kan diktaturen här icke bli något mera än ett tillfälligt medel för erövringen, säkerställandet eller befästandet av demokratin. Men omvälvningen av hela folkhushållningens organisation, som är socialismens uppgift, skall här icke kunna behärskas av en kort tids diktatur. Diktaturen kan här endast säkerställa och befästa den grundval, på vilken socialismens ekonomiska uppgifter genom decenniernas demokratiskt arbete skola lösas.

5. Tysk revolution

Mellan Ryssland och England står Tyskland. Det tyska folket har icke liksom det ryska först nu befriat sig från feodalism och absolutism, men det har heller icke så lång tid av individuell frihet, parlamentarism och demokrati bakom sig som det engelska. Den tyska socialismen, utvecklad som den är under andra betingelser, bär andra karaktärsdrag än å ena sidan den ryska bolsjevismen och å andra sidan än den engelska ”industriella demokratin”. Och den kommer nu, då krig och nederlag fullständigt förändrat den i tyska nationens ekonomiska och politiska levnadsbetingelser, att erhålla andra karaktärsdrag än den burit från 1863 till 1918.

Det finns nationer, vilkas öde bestämt dem för en revolutionär roll. En sådan nation t.ex. var mer än ett århundrade Polen. Ty det polska folket kunde ej befrias eller enas på annat sätt än genom det fullständiga sammanstörtandet av det i kongressakten år 1815 fastslagna europeiska maktsystemet. Polen måste därför betrakta alla nationer, som reste sig upp mot detta maktsystem, såsom sina bundsförvanter. Därför ha polacker kämpat med överallt, där ett folk upprördes över den heliga alliansens maktsystem: i Wien som i Berlin, i Paris som i Neapel.

Den tyska nationen hade av ödet tilldelats den motsatta rollen. Väl hade den tyska demokratin av 1848 hoppats att genom revolutionär kamp, i förbund med Italiens, Polens och Ungerns frihetskämpar, med franska republikaner och med engelska radikaler, kunna erövra Tysklands enhet genom upprättandet av en tysk helhetsrepublik på spillrorna av de enskilda monarkierna. Men detta försök strandade. Tysklands enhet grundades icke genom revolution utan genom krig, icke av demokratins barrikadkämpar utan av konungens av Preussen soldater, icke i förbund med franska republikaner utan under skydd av den ryska tsarismen. Och det maktsystem som sålunda upprättades förutsatte i öster Polens delning, i väster Elsass-Lothringens annexion, i söder Tysk-Österrikes herravälde över slaver och romaner, vilkas bajonetter nationens österrikiska stam hade till uppgift att ställa under tyskt kommando. Nationens välfärd vilade på ett maktsystem, som var grundlagt med våldsmakt, som blott kunde upprätthållas genom den vapenslamrande militarismen och som var beroende av underkuvandet av alla grannfolk. När nu nationens existens vilade på ett kontrarevolutionärt

⁷⁰ Riktlinjer för den kommunistiska Internationalen, beslutade i mars 1919.

maktsystem så måste också dess ledning komma i de kontrarevolutionära klassernas händer och nationen själv bli en förtrupp för kontrarevolutionen i världen.

Och nationens medvetande motsvarande dess tillvaro. Emedan den makt, varpå dess välfärd vilade, endast hade kunnat grundats genom kriget, trodde den på våldets skapande allmakt. Emedan dess makt och därmed också dess välfärd endast skulle kunna upprätthållas av den vapenslamrande militärstaten, förkunnade den statens oinskränkta makt över folkhushållningen, över individerna och grupperna. Emedan endast dynastierna, junkrarna, generalerna, hade kunnat skapa den riksenhet, som var grunden till det väldiga ekonomiska uppsvinget, underkastade sig nationen också frivilligt överheten.

Men hela detta maktsystem har kriget förstört. Tyskland härskar icke längre över sina grannfolk utan har förlorat tyskt land till alla grannarna. Dess välfärd vilar icke längre på dess maktsystem. Det är förintat genom maktsystemet från Versailles. Ur det tillstånd av vanmakt, sönderfallande, utarmning, som den franska och brittiska imperialismen pålagt landet, kan det ej mera genom något krig befria sig. Dess enda förhoppning är den internationella revolutionen, som förstör imperialismens maktsystem. Då nationens framtid endast kan grundas på den internationella revolutionen, faller nationens ledning i händerna på dess enda revolutionära klass, i händerna på proletariatet, och nationen själv blir en världsrevolutionens förtrupp. Detta är, ännu omedvetet för dem själva, den tyska revolutionens historiska mening.

Ännu kämpar nationen om att bli medveten om meningen hos och målet för sin revolution. Och i det den blandar samman traditionen från det förgångna med det nuvarandes idéer famlar den ännu i ödesdiger oklarhet efter omöjligheter.

Många drömma där om den preussiska militarismens allians med den ryska bolsjevismen, Ludendorffs allians med Lenin, för ett krig mot ententen. Men denna dårskap skulle om den icke vore en otänkbar dårskap, betyda att Tyskland bleve ryssarnes och fransmännens krigsskådeplats, varigenom dess sista rest av välstånd skulle förintas.

Och där drömma andra om en krigsallians mellan en tysk sovjetrepublik och den ryska mot ententen. Men Tyskland har ej såsom Ryssland en inhemsk skörd att livnära sig med och det är ej som Ryssland skyddat för främmande arméer genom läge och utsträckning. Bolsjevismen, som skulle söndersmula Tysklands produktionssystem samt prisgiva landet åt hungern, inbördeskriget och invasionen, skulle icke ens i förbund med Ryssland kunna göra Tyskland försvarsdugligt mot väster.

Nej, det kan ej vara uppgiften att under röda fanor på nytt upptaga det krig, som förlorades under de svart-vit-röda. Den tyska revolutionen har en annan större uppgift.

Den första förutsättningen för denna uppgifts fyllande är den fullständiga och reservationslösa brytningen med den bismarckska tidsålderns traditioner och idéer. Socialismen kan ej befria nationen från det förflutnas ideologi förr än den fullt och helt själv befriat sig därifrån. Detta kräver ej endast frigörelse från alla följder av den andliga kapitulation för det gamla tyska maktsystemets ideologi, som var den egentliga innebörden av "den 4 augustis politik". Det kräver mera! Vilja vi bli fria från inflytandet av de idéer, som äro arvet från den ostelbiska epoken i Tysklands historia, så måste vi befria oss från den vidskepelse, som heter tro på våldets allmakt och statens allsvåld. Bolsjevismen spärrar nu vägen för denna befrielse. Ty mellan Lenschs, Plenges och Spenglers borussiska socialism, som firar den preussiska staten såsom socialismens förgård och socialismen själv såsom förverkligandet av den preussiska statsidéen, och den ryska kommunismen existerar en inre släktskap. Här som där finnes samma vidskepliga tro på det undergörande våldets självständiga skaparkraft, här som där existera samma förhoppningar på den allsmäktiga, i individernas alla livsytringar ingripande staten, här som där näres samma vanföreställning om att en härskande minoritets allmakt kan och

skall tvinga den lydande massan upp till högre livsformer. Vi äro ej fria från preusserdömet ideologi, så länge vi endast översätta den preussiska statsidéen i ett annat språk, smycka den med andra färger eller ställa den i andra klassers tjänst. Vi måste mot preusserdömet uppställa en annan, mot detsamma radikalt fientlig statsidé: en socialism, vars rot är individens frihetslängtan, vars källa är massans självverksamhet, vars mål är alla arbetandes selfgovernment. Ännu ser intet av de tyska arbetarpartierna denna uppgift: icke högersocialisterna, som ej befriat sig från den gamla borussianismen, och icke de oavhängiga och kommunisterna, som kräla i stoftet för det nya ryska herradömet. Ingenting är mera trängande nödvändigt för den tyska socialismen än ett inslag av denna äkta, ur individualistisk grund sprungna demokrati, som i den engelska industrial selfgovernment-tanken söker förverkliga den sociala omgestaltningen genom massans självverksamhet och självuppfostran.

Endast om en sådan socialism, fullständigt omgestaltar det tyska folkets idévärld och helt och hållet nydanar den tyska anden, om den revolutionära befrielsen från det gamlas institutioner följes av den revolutionära befrielsen från dessa institutioners idéer, endast om sålunda ett annat, ett verkligt nytt Tyskland uppstår, skall Tyskland bliva fritt från det tunga arvet av hat från de folk, som lämnat den kontrarevolutionära epoken i sin historia bakom sig. Och blott i den mån, som en sådan tysk socialism, skapande en förebild för alla folk i väster, förverkligas i uppbyggande arbete skall det tyska folket för sig vinna den västeuropeiska arbetarklassens entusiastiska sympatier, då den genom den skapande handlingens propaganda ger den proletära revolutionen i väster den mäktigaste sporre, därigenom förvärvande sig bundsförvanter, tillsammans med vilka det är möjligt att bryta sönder västmaktsimperialismens fjättrar.

Tyskland och Ryssland äro otvivelaktigt sammanbundna med en ödets gemenskap. Båda behöva varandra för uppbyggandet av sin folkhushållning. Båda äro offer för den västeuropeiska imperialismens maktsystem. Denna ödesgemenskap kräver en allians mellan den tyska och den ryska revolutionen – men icke en allians för krig mot väster utan för ömsesidigt stöd vid det socialistiska uppbyggnadsarbetet. Men denna allians kan ej grundas på lika metoder för kampen och maktutövandet utan blott på likhet i mod, offervillighet och entusiasm i kampen för socialismen.